HANDLEIDING
TOT DE
PHYSIONOMIEKUNDE.

TWEEDE DEEL.

TE DORDRECHT,
Bij A. BLUSSÉ EN ZOON.
MDCCLXXXII.

Les meilleurs connoisſeurs en chaque génre ſont les juges les moins ſevères.

Lettres philoſophiques ſur les phyſionomies.

VOORREEDE.

GEÄCHTE LEEZER!

Hier ziet gij, Geëerde Leezer! het tweede en laatste Deel onzer Handleidinge tot de Gelaatkunde.

Ik kon, zonder mijne Leezers te misleiden, en aan den gegeeven naam van eene Handleiding te kort te doen, dit stuk geenzins achterhouden.

Misschien verdient het eerste Deel even zo zeer den naam eener algemeene inleidinge, als die van handleidinge.

Het was daar, dat ik mij eerst met mijnen Leezer over 't aanweezen, den aart en andere soortgelijke onderwerpen der Physio-

nomie moest verëenigen, eer ik ordens-halven dieper in deze weetenſchap zelve kon indringen, of mijnen Leezer over haare bronnen en kengronden onderhouden.

Ik zal hier mijnen Leezer niet poogen voorinteneemen.

't Is mij om niets dan om waarheid, om waare achting voor de menschheid, en een ſtil vermaak, bij 't beſchouwen van Gods beelddraager, te doen.

Ook hier zal ik zeker van enkele misſlagen geenzins zijn vrij te ſpreeken; dan dwaaling was geenzins mijn doel.

Ik zocht het dwaalen voor mij en mijne Leezeren voor te komen; en ik kan veilig zijn bij de geruſtſtelling van mijn hart.

Hij, intusſchen, die bij ſoortgelijke poogingen deze misſlagen aanwijst, te keer gaat, en met meerder geluk aan den opbouw dezer weetenſchap, die van zo veele verſchillende zijden bijkans aan 't onëindige grenst, arbeidt, aan den zodanigen zal ik mij zeer verpligt houden.

De Phyſionomie aan te leeren en te beöefenen, is geenzins de heerſchende ſmaak der Natie geworden, en ik twijfel met grond of zij 't ooit worden zal.

In-

Intusschen: voor den stillen menschenvriend, voor hem, wiens hart vreugde raapt in menschen te zien, te achten, en aan hun geluk te arbeiden; voor den vriend eener zo onuitputbre onderzoeking hoop ik niet geheel vruchteloos eenige wigtige onderwerpen dezer weetenschap, naar mijn uiterst vermoogen, behandeld, schoon geenzins voldoende uitgeput te hebben.

Te eerder heb ik kunnen besluiten mijnen Vaderlanderen deze handleiding aan te bieden, daar men, bij de uitgaave van mijn Eerste Deel, in onze taal dieswegens nog niets bezat.

Ik merk dit te liever aan, omdat ik mij toen ter beöefeninge voor mijne Leezeren van eenige Plaaten uit het Hoogduitsche Werk van den Heer Lavater *bediende, daar ik geene vrijheid toe zou gevonden hebben, had ik hoop kunnen hebben, dat deze Man zelve onderneemen zou, om zijne Fragmenten aan ons Vaderland, ook in onze Taal, te bezorgen.*

Gelukkig de eeuw, gelukkig de menschen, die men niet noodig heeft toe te roepen: neemt toch deel aan alles wat de menschheid raakt! — Bewondert uwe vorming en dankt uwen Maaker! — Verbetert uwe trekken en eer-

 biedigt

biedigt volkomenheid, orde, met één woord, de menschheid overal, waar uw oog slechts menschen aantreft.

Zo ook deze bladeren hiertoe iets hebben bijgebragt; en zo mijn Leezer, hier en daar, eene reden te meer zal gevonden hebben, om zijnen natuurgenoot te beminnen, om zich over zijn aanzijn te verblijden en om met te meerder drang zich en anderen nuttig te zijn, dan heb ik mijnen heetsten wensch bereikt.

HAND-

HANDLEIDING TOT DE PHYSIONOMIEKUNDE.

NEGENDE HOOFDSTUK.

DE BRONNEN DER GELAATKUNDE.

Zeer verſchillende zijn de wegen, waarvan zich de Gelaatkenner bedient, om eenigen toegang te krijgen tot de kennisſe van 's menſchen krachten en heerſchende neigingen; en 't is hier, waar wij den leezer in 't zo uitgebreide veld van alle deze verſchillende bronnen der gelaatkunde kortelijk zullen inleiden. Zo zal men best onder een hoofd, als met één opſlag, alle die bijzondere kengronden bemerken, welker oefening den weg kan baanen tot het kennen der menſchelijke Charakters.

Veelligt bereik ik, dus doende, tevens op eene gevoegelijke wijze, nog een ander doel.

Het lot van alle weetenſchappen is ook dat van de Gelaatkunde. —— De kenner, hoe

meer hij vordert, ziet het ongemeeten veld zijner onderzoekingen; en de ſtruikelblokken, de zwaarigheden der weetenſchap, vallen hem best in 't oog: 't bekrompene zijner kennisſe is al mede 't eerſte, althans 't zekerst loon van zijne ijverige naaſpooring. Inmiddels, het gros der menſchen ziet naauw' de pooging van den onderzoeker, of het beſpot dezelve, en doet ze al vrij ligt aan de dwaasheid grenzen.

En zien wij 't meeſte van al dien ſpot niet veelal voortvloeien uit enkel verwarde begrippen; en omdat men tegens 't oogmerk van den kenner veel te veel verwacht? — Ook dit ondergaan andere weetenſchappen; en wat wonder dus, dat wij dit vooral in de Gelaatkunde zien plaats grijpen!

Althans, zo zien wij, dat een der geestigſte tegenſtreevers der Gelaatkunde gedacht heeft: „ nog nooit, zegt hij, heeft de tol- „ vrijheid onzer gedachten op losſer ſchroe- „ ven geſteund dan thans."

Dan, welke Gelaatkenner nam zich dit ooit tot zijn taak? ware dit zo, dan was zijne vermetelheid te verwonderen, en voor den verſtandigen met reden voedſel tot ſpotternij.

Neen,; geene tegenwoordige gedachten alleen leesbaar voor dat Wezen, dat geesten vormde, en ook hier alles door de eerſte beginſels, in één oogenblik kent; maar de aanleg,

leg, de talenten, de heerſchende neigingen, 't gewoone in den denktrant en in de handelwijze, de voornaame hoedanigheden van den mensch, uit zijne vorm en gedaante optemaaken; dit is tot nog toe 't hoogſte doel, dat althans de tegenwoordige Gelaatkenners bedoelen. Men zal immers niet zo onheusch, noch zo onbillijk zijn, om de poogingen der hedendaagſche Phyſionomisten aan de dwaasheden van ſommige ouden, of van de Chiromantisten te willen gelijk ſtellen.

Dit dan alleen het doel zijnde van den Gelaatkenner, zal men deze onderneeming zo beſpottelijk keuren, en naar den geestigen trek van dien Schrijver gelijk ſtellen met den opbouw van dien toorn, wiens ſpits reiken moest tot aan den hemel; en, voor wiens voleindiging, eene gantſchelijke verwarring de dwaaze werklieden zo ongelukkig verdeelde?

Nog minder zullen wij de bedoeling van den Gelaatkenner voor eene dwaaze vermetelheid kunnen doen doorgaan, wanneer men in 't oog houdt, langs hoe veele onderſcheidene wegen, van hoe veele verſchillende kanten hij gelegenheid heeft deze zijne gelaatkundige waarneemingen te regelen, of het heerſchend character (geenzins de geheime gedachten) te ontdekken.

Of bepaalt zich 't gebied van zijne waarneeminge alleen tot dit of dat deel van 't aange-

 zicht;

zicht, groot, klein, recht, ſcheef, ſcherp- of plomphoekig gevormd. Bemerkt de Gelaatkenner niet het gantſche, de kleur en zeer veele andere omſtandigheden, die hem al mede bevorderlijk zijn ter bereiking van zijne oogmerken.

Het zal dus ook om die reden wigtig zijn, eens de voornaame bronnen der Gelaatkunde bij elkander onder één hoofd te brengen; opdat mijn Leezer zie, van hoe veelerleie kanten, hem de hand voor zijne gelaatkundige pooging kan gebooden worden.

Eenige dezer kengronden der Gelaatkunde zal mijn Leezer naderhand afzonderlijk behandeld zien, die wij dus hier maar behoeven aan te ſtippen; terwijl wij bij de overige bronnen, hier te breedvoeriger zijn moeten.

Voor zo ver hij de tegenwoordige aandoeningen der ziele, zo draa zij tot zekere ſterkte gekomen zijn, poogt te kennen, voor zo ver wijst hem de Pathognomie, de driftenkunde, den gewoonen weg. En hier zijn bijkans alle menſchen, die ſlechts goede oogen hebben, Gelaatkenners; terwijl een gemoed, door hevige driften beroerd, zich minst van allen aan 't oog van zijnen medemensch onttrekken kan.

In ons Eerſte Deel hebben wij den Leezer hier toe de noodige handleiding gegeeven, en, om de zekerheid van dit deel der Gelaatkunde

te

te bevestigen, het ſpreekende der voornaamſte driften, in plaat, doen zien.

Om 't gewigt van deze gelaatkundige bron, in 't kennen der menſchen, te doen zien, behoef ik mijnen Leezer ſlechts onder 't oog te brengen, hoe de driften, dikwijls herhaald wordende, door de haar eigene beweeging of voortſtuwing der ſpieren, zekere trekken, die hen kenmerken, in 't aangezicht hoe langs hoe meer verſterken; des 't voor den opmerkenden gemakkelijk valt, om zelfs dan, wanneer de ſtorm van zulk een drift geheel bedaard is, deszelfs ſpooren nog duidelijk te bemerken; en daar uit dan eene heerſchende neiging tot deze of die drift, met grond, te kunnen opmaaken.

Een toornachtig of wellustig mensch doet dan zelfs eene ſterke neiging, eenen gemakkelijken overgang tot toorn en wellust blijken, ook dan, wanneer 'er geen ſtof tot daadelijken toorn en geen voedſel voor wellust te vinden is. — En zou men bij den deugdzaamen menſchenvriend, die geen geweldiger drift koeſtert, dan onophoudelijk edel en verpligtend te handelen; zou men ook bij dezen geene ſpooren van eene heerſchende helling, van eenen duurzaamen dorst, om aan 't welzijn van anderen te arbeiden, in 't goedige en edele van zijne trekken, kunnen ontdekken; dan nog, wanneer de geheugenis van zijne edele bedrijven

alreê bij menfchen verlooren fchijnt; en een volgend tijdperk die alle uit de diepfte vergetelheid weêr terug roept?

Een tweede weg, waar langs de Gelaatkenner 't een en ander, nopens 't charakter en de hoedanigheden van zijnen medemensch, poogt te ontdekken, is de befchouwing van 't geheel of de algemeene hoofdvorm van 't ligchaam en van 't aangezicht. — Het fchoone of 't wanftaltige, betrekkelijk den vorm, gelaat, of evenredigheid der deelen; ook dit treft zijn naauwkeurig oog, en verfchaft hem gelaatkundige opmerkingen voor zijn drift naar menfchenkunde.

Of zou men kunnen ftaande houden, dat de wijze, waar op alle de verfchillende gedeeltens van den mensch ontwikkeld zijn, geheel en al niets zou kunnen aanduiden nopens inwendige krachten, neigingen of charakter?

In een gelaat, waar in men de noodzaakelijkfte evenredigheid vermist; waar in men groote afwijkingen van de algemeene regels der menfchelijke vorming en gedaante befpeurt; in een gelaat, waar in de lijnen of trekken fcherp, fcheef, hard, hoekig en ongunftig zijn, daar heeft de Gelaatkenner groote reden om (geweldige toevallen uitgezonderd) in eenen meerderen of minderen graad, tot eenige ongunftige hoedanigheden te befluiten. — Daarentegen, in een gelaat, waar in hij al-

le

le de deelen, en tevens de geheele mensche-lijke vorm, naar de regels der evenredigheid in dezen ontswagteld ziet; waar alles zuiver met elkander overeenstemt, en aan elkander beäntwoordt; waar de lijnen of trekken, die de vorm der verschillende deelen van 't gelaet omschrijven, waar deze trekken zacht, bevallig, geregeld, niet scheef, niet zeer hoekig loopen; ook daar vindt hij stof voor zijn vermaaklust, om den mensch te zien, en bij hem beminnelijke en gunstige charakters, ten minsten eenen zeer gunstigen aanleg, te vooronderstellen.

Een bevallig schoon lichaam bezit, *het overige gelijk staande*, een veel gunstiger charakter, dan hij, die eene zeer verwrongene, ongunstige gedaante heeft, of een scheef lelijk gelaat bezit.

De nauwkeurige waarneeming van alle de verschillende trekken in 't aangezicht; van alle die plooien, die de gewoonte in 't een of ander deel van 't aangezicht, door de herhaalde beweeging der spieren, naar buiten vertoont, ook dit is een der voornaamste en allerrijkste bronnen, werwaarts de Gelaatkenner toevlugt neemt, om zijnen dorst naar menschkunde te bevredigen.

Hoe groot is niet dit verschil in trekken, lineamenten of in de vorming van enkele partijen? Zien wij 't niet bijkans in 't oneindige verschil-

 len?

len? — En wie zal het ſpreekende dezer trekken voor bijzondere geestgeſteldheden en bijzondere geäartheden willen loochenen?

De trekken in 't gelaat van den ſtillen denker, zijn altoos onveranderlijk gants anders, dan die wij in den weetniet, in den mijmerenden zot of in den volſlaagen dwaas gewaar worden.

Zou de beöefenaar van drooge en afgetrokken weetenſchappen, in zijn voorkomen, niet gants anders toonen, dan de man, die zich enkel in dichtkunde en ſchoone weetenſchappen verlustigd?

De trekken van ſpotlust zijn gants anders, dan de plooien van goedhartige domheid of edelaartige goedheid.

De luiaart, met zijn lusteloos ontevreden oog, heeft een geheel ander voorkomen, geheel anders gevormde trekken, dan de man, die zich door ingeſpannen nadenken en onvermoeide werkzaamheid onderſcheidt.

Geeven ons zachtmoedigheid en gevoelloo ze wreedheid wel dezelfde trekken?

Tekent zich een open gelaat, waar in de edele oprechtheid te leezen is, niet gants anders uit, dan dat van eenen ontevredenen en achterhoudenden vijand der menſchen?

En zien wij hier niet alles, tot op 't minſte, ſchier charakteristich, dikwijls ſpreekend? Het voorhoofd; de rimpelen, de lijnen en ſtree-

ſtreepen die daar, of pararel met de oogen, of ſomtijds loodlijnig, vooral boven den neus, gevonden worden; de oogen; hunne plaatſing, kleur, vorming, vuur of flaauwheid, derzelver beweeging; de loop der oogenleden, de inrichting der wenkbraauwen; hunne kleur, zwaarte, of derzelver loop, en de hoeken, die beide ſomtijds maaken; de mond; de lippen, hunne ſluiting, dikwijls zo luid en allerduidelijkst ſpreekende; de verandering die iemand, onder 't ſpreeken, in deze of geene trekken; in zijne oogen of lippen doet bemerken. — Zeker allezins zeer vruchtbaare wegen, om, op de een of andere wijze, in de charakterkunde der menſchen te ſlaagen; maar, aan den anderen kant, zeer uitgeſtrekt en moeilijk in haare beöefening.

En hoe veele andere ſtukken zijn 'er tot deze bron der Gelaatkunde, naamelijk tot de kennis van de betekenis der onderſcheidene trekken en plooien in 't aangezicht, nog niet met recht te rekenen? Maar die zo fijn, zo onnoembaar zijn, dat men ze veel eerder waarneemen, dan in duidelijke woorden voor anderen zou kunnen beſchrijven.

't Is waar, de meeſte dezer trekken zijn beweegbaar, en ieder oogenblik aan allerleie veranderingen onderworpen; en dit maakt de onderneeming zeker moeilijk. Dan, uit hoofde der vaste richting, die zulk een deel, on-

der alle veranderingen, doorgaans behoudt, kan ook dit den Gelaatkenner niet verwarren, of zijne vordering van dien kant betwisten.

Mijn Leezer zal zich hier en daar, in deze handleiding, op 't ſpoor gebragt zien, om aan dezen of geenen trek, dus of zo ingericht, zeker charakter te kunnen toeſchrijven. Ook in dit deel hebben wij 'er, ſchoon ſpaarzaam, wegens 't groot gevaar van misbruik en misleiding, voor gezorgd, dat een oplettende nu en dan eenige regels of bepaalingen, voor zijn gemak en ter zijner nadere beproeving, zal aantreffen. Dan, 't beste onderwijs ten dezen opzichte is, zonder eigen waarneeminge, en de uiterſte behoedzaamheid, eene aanleiding tot enkele dwaasheid en verwarring.

Hier hebben wij van de kennis en van 't ſpreekende in deze ontelbaare trekken ſlechts geſprooken, als van een veld voor de waarneemingen van den Gelaatkenner; en als een rijke, zeer rijke bron voor gelaatkundige gevolgen.

De kennis van 't inwendig ligchaamsgeſtel, of van de onderſcheiden bloedmengeling der menſchen; de kunde der verſchillende temperamenten, is, van eenen anderen kant zeer rijk en vrugtbaar voor gelaatkundige opmerkingen.

De menſchen toch zijn zeker niet minder in hun inwendig ligchaamsgeſtel onderſcheiden,

dan

dan in hunnen uitwendigen vorm of gedaante. Dan, wie kan zig verbeelden, dat dit groot en inwendig verſchil der ligchaamen geen invloed, hoe genaamd, zou hebben op de krachten der ziele, haare neigingen, ſmaaken enz.: noch dezelve naar evenredigheid geene verſchillende richting zou verſchaffen?

En, wie zal kunnen loochenen, dat zich de geſteldheid des bloeds, 't inwendig ligchaamsgeſtel, in veel opzichten, naar buiten vertoont, en reeds van buiten, of op 't oog al te bemerken zij? — Hoe dikwijls dringt de Geneesheer door 't uitwendig voorkomen niet aanſtonds in de bijzondere bloedsgeſteldheid, in 't inwendig ligchaamsgeſtel zijner Lijderen? Terwijl hem dit van uitſteekend gewigt is, om zijne voorſchriften naar 't bijzonder voorwerp interichten, en zijne poogingen te zekerder te doen ſlagen. Dan, waarom zou dit doenlijk zijn bij kranken en ongeſtelden, en niet even zo mooglijk in gezonde ligchaamen? — Of is 't zeldzaam onder de menſchen, dat het geſtel hunnes ligchaams hunnen geest wijzigt, en hunne daaden richt? — Is 't zeldzaam, hunne neigingen en daaden, voor een goed deel, te zien beſtieren door de inrichting van hun bloed, of andere inwendige vochten en deelen hunner ligchaamen?

't Is dus ook van dien kant, dat zich de Gelaatkenner in zijne poogingen, op verſchil-

lende wijze, begunſtigd ziet; en hij ook, van die zijde, op vordering in de kennis van 't menschlijk hart, met reden, hoopen mag.

De zo licht in 't oog vallende nabijheid tusſchen ſommige dieren en ſommige menſchen in hunnen vorm en veele hunner ſpreekendſte trekken; de blijkbaare overeenkomst tusſchen veele hunner neigingen en driften; 't gevoel van zinnelijk vermaak, en de afkeer voor gevoelige ſmart; de werking der zintuigen op hunne keuze, die, zonder merkelijke tusſchenkomst der reden, bij een groot deel der menſchen, ſchier even zo geſchiedt als bij de dieren; de overeenſtemming, die ſommige menſchen, in dit of dat deel, in deze of geene ſpreekende vorming, met zeker ſoort van dieren hebben; waar van daan 't komt, dat men ſommige dieren, als nader aan de menschheid grenzende, beſchouwt; terwijl men andere een veel lager plaats geeft, en naar evenredigheid verder van de menschheid verwijdert: dit alles heeft den vlijtigen beſchouwer van der menſchen gedaante, of den Gelaatkenner, met reden daar toe gebragt, om in de dieren zweeming, die men, in verſchillende graaden, bij ſommige menſchen beſpeurt, voor zich eenen nieuwen weg te baanen, ter ontwikkeling van de charakters der menſchen.

Zeker is 't, dat men, door te ver te gaan, vooral hier, dikwijls 't ſpoor is bijſter geworden;

den; terwijl 'er nog altoos eene zeer groote afstand tusschen mensch en dier overblijft; en de mensch in zijne uitwendige beeldtenis en vorm alles, wat dier kan heeten, uitsteekend ver overtreft: 't kan echter niet ontkend worden; dat, gelijk men onder de menschen somtijds *Newtons* vindt, die de sphaere der Engelen naderen; men aan den anderen kant, dikwijls, menschen aantreft, vooral onder 't laagste of ruwste soort, die alleen voor de zinnen leeven, die merkelijke stappen doen, om tot het rijk der dieren te naderen; en wier voorkomen, met opzicht tot adel- en fijnheid, schier gantsch verdwijnt, en als van verre in de ruwere vorm der dieren inéénsmelt. Gelukkig ware het, dit soort van, in de zinnelijkheid als verzoopen liggende, menschen nog maar alleen onder 't hef des volks te vinden! — Intusschen, zoo men klaarblijkelijk zekere dierenzweeming, met spijt, in de vorm of gedaante van zijnen medemensch gewaar wordt, wie zal 't in den Gelaatkenner kunnen wraaken, dat hij in dit stuk voorzichtig naar de regelen der analogie daar bij te werk gaat; dat hij hier dus ook zekere afhelling van menschelijke voortreffelijkheid vermoedt, en, in eenen meerderen of minderen graad, zinnelijke, laage plooien der ziele; — met één woord, dierenzweeming in 't charakter vooronderstelle? — Dit zij, voor 't tegenwoordige, met opzicht

opzicht van dezen weg tot gelaatkundige opmerkingen genoeg.

Misschien behoort het al mede tot de voorbaarige betichtingen van dwaasheid, ijdelheid en onverstand, waar door men de pooging van den Gelaatkenner aan schimp en verachting heeft zoeken blootteftellen, door hem te beschuldigen, dat hij in zijne gedachten den mensch schijnt te beschouwen, als eenen leevenloozen of onbeweegbaaren klomp. Althans wanneer men 't oog houdt op alle zijne regelen wegens plooien, op de hoeken, op de lijnen van dit of dat deel, zo meetkundig mogelijk in zijnen geest gebragt, op den voorhoofdsmeeter en andere gedeeltens zijner gelaatkundige studiën, om langs dien weg de vatbaarheid des menschen te bepaalen, en de som zijner krachten, talenten of neigingen te ontwikkelen, schijnt het dan niet, dat hij den mensch, dien hij beöordeelen wil, onder al dit poogen en meeten tot eene stomme onbezielde onbeweeglijke zuil schijnt te willen vernederen? Waarom, vraagt men met reden, enkel in zijne gedachten gemeeten, en op enkel vaste tekenen te willen acht geeven? Is dan de mensch een volstrekt onbeweegbaar beeld? Zijn houding, zijne hem gewoone beweegingen, zijn stand, zijn gang, alle zijne gebaaren, zijn stem en natuurlijk geluid; zal dit alles dan niets te kennen geeven; en van geen

gewigt

gewigt zijn, om 'er 't een of ander, met opzicht tot de charakters der menschen, uit te besluiten?

Van al 't bovengezegde zal ik hier niets behoeven terug te neemen. — Hoe juister en meetkundiger over 't algemeen de Gelaatkunde behandeld wordt, dies te meer nadert zij eene eigenlijke weetenschap; en de meetkunde is zeker een van haare grondslagen.

Intusschen komt ons die Gelaatkenner tamelijk belaggelijk voor, die iemands charakter, zo na doenlijk, willende doorgronden, alle andere uitwendige aanwijzingen der natuur gantschelijk voorbijziet; ten einde alleen uit de loop der lijnen, uit het profil, uit de richting van 't voorhoofd als anderzins, het charakter afzonderlijk te willen uitvorschen. Men wil zo naa mogelijk over 't gantsche van 't charakter oordeelen; de onderneeming is uiterst moeilijk, dit lijdt geen tegenspraak; en men zal zeer veele zijden, waar van daan zich de menschen aan anderen, dikwijls zo allerduidelijkst, vertoonen, geheel onbemerkt en als niet gebruikt laaten liggen.

Hoe spreekend zien wij der menschen gang niet met hunne wijze van denken en handelen doorgaans instemmen. 't Is niet onvermaakelijk, dit in 't oog loopend verschil, dit charakteristiche, ook in den gang optemerken. — Dikwijls is de gewoone beweeging alleen

leen fpreekend nopens de hoedanigheid van 't verftand en van 't hart. Waar zien wij in den vrolijken, windrigen dwaas dat ftijve, dat mannelijke, haast zei ik dat denkende; dat wij, zo dikwijls duidelijk, bij mannelijke en beftendige charakters aantreffen? Is de gewoone tred van den cholericus niet gants anders geftemd dan bij den eerstgenoemden? — De mensch is maar één geheel. —

Ook de gewoone houding, zo men 'er zich op heeft toegelegd, om die in verband met de charakters te befchouwen, verdient al mede de opmerking van den Gelaatkenner. Zelfs de wijze van groeten, zou ook deze niet veelal naar de hoedanigheid en naar 't charakter gewijzigd zijn? —

Gaarne gelooven wij, dat het dwaasheid zij, in alle gevallen, zonder uitzondering, op deze uiterlijkheden, als op onwankelbaare grondftellingen, in 't beöordeelen der menfchen te willen aangaan. Ook in dit ftuk kan men geene te groote voorzichtigheid befteeden. En zo omtrent den gang als de gewoone houding, zijn 'er, behalven den eerften aanleg van 't ligchaam en 't charakter, die zulks voor een groot deel beftemmen, nog zeer veele andere bijkomende redenen, die de gang en de houding onder de menfchen, zulk eene verfchillende en charakteristiche richting geeven. Zo komen, bij voorbeeld, de bijzondere toevallen

vallen bij de ontwikkeling des ligchaams, opvoeding, voorbeeld, heerſchenden en in zwang gaanden ſmaak, en andere omſtandigheden, hier bij in aanmerking, waar van de Gelaatkenner 't juiſte facit met zekerheid zou moeten kunnen opmaaken, om 'er zonder uitzondering en op zich zelven genomen alleen tot het charakter toe te kunnen beſluiten. Redenen genoeg ter vernedering van den pogchenden en verdwaasden Gelaatkenner; en om den beöefenaar dezer weetenſchap tot de uiterſte omzichtigheid te verpligten.

't Zal dan voorzeker 't veiligst zijn, aan den eenen kant zijn aandacht van deze uitwendigheden in der menſchen voorkomen, nimmer, als niets beduidende, gantſchelijk aftetrekken; maar aan den anderen kant even zo veilig, nimmer afzonderlijk, alleen uit gang of houding, met ter zijdeſtelling van al 't eigentlijke gelaatkundige, den mensch, zonder noodzaakelijkheid, beſlisſend te willen phyſionomizeeren. En daar wij ook deze uitwendigheden in eenen wijden zin onder 't gebied van den Gelaatkenner bevatten, zo was 't hier de plaats, om zulks onder de wegen, ter ontwikkeling van der menſchen charakters, optegeeven.

Voor 't overige zal 't mijnen Leezer verwonderen, wanneer wij hem berichten, dat een der Gelaatkundigen, zelfs van deze eeuwe, tot dat uiterst punt van — hoe zal ik 't best

noemen? van vermetelheid gekomen zij, om zelfs uit de kleeding, en wel uit de verſchillende kleuren, de verſchillende hoedanigheden van 't verſtand en van 't hart afteleiden. 't Is *Peuſchel*, die 't gewaagd heeft een voornaam deel zijner Gelaatkunde op dezen zandgrond te bouwen. Zeker is 't, dat ik onder 't leezen naauwlijks mijn oogen vertrouwde. Wij verwijzen onzen Leezer, die 'er lust toe heeft, tot 's Mans werkje; alwaar hij wezenlijke verdienſten, vooral in 't ſtuk der temperamenten, zal gewaar worden; maar zeker met mij de zwakheid van 't menschlijk verſtand moeten beklaagen; wanneer hij al 't bovengezegde, ten aanzien van alle de hoofdkleuren der kledinge, langs eenen ſtrengen leertrant (*methodo wolfiano*) zal ontwikkeld en betoogd vinden; alles met het gewoone zegel Q. E. D.

Ik kom tot eene andere bron der Gelaatkunde, de kennis der natiezweeming, of der nationaale trekken; de kunde der heerſchende ſmaaken en charakters, aan deze en geene volkeren bijzonder eigen.

Zeker, men zou zijne oogen moeten ſluiten, men zou alle verband tusſchen oorzaak en gewrocht ſchier moeten loogchenen, zo men, tegen alle Reisbeſchrijvingen aan, op eene drieſte wijze wilde ontkennen, dat, aan den eenen kant, de volkeren in vorm, kleur, gedaante en wezenstrekken, aanmerkelijk van

elkan-

elkander verſchillen; en aan den anderen kant, dat de luchtſtreek (*clima*), de ligging der landen, haare eigenaartige voortbrengſels, dat dit alles bij 't eene volk, en in 't eene land gansch anders zijnde, dan bij 't andere, zulks in de vorm, 't ligchaamsgeſtel, de kleur enz. dier ver ſchillende bewooneren ook eenen grooten invloed heeft. En wie mijner Leezeren vindt het ongerijmd, dat zelfs de *embryo*, in deszelfs trapsgewijze ontwikkeling, al voor de geboorte reeds zal ingericht worden, naar maate de luchtſtreek, levenswijze, met één woord al 't nationaale invloed had of nog heeft op de moeders? — Zullen wij dan dit zo veel invloed geeven in de geſteldheid, gedaante en kleur der ligchaamen? zullen wij ſtaande houden, dat 'er de ligchaamen wel door aangedaan, ingericht en gewijzigd worden; maar dat zulks geen invloed zou gehad hebben op 't charakter van 't verſtand of van 't hart der menſchen?

Dan, men zou zich zeer vergisſen, wanneer men hier, nopens 't nationaal charakter der volkeren, alleen op 't climaat of de luchtſtreek, als op de voornaame en eenige oorzaak, zou willen ſtilſtaan; neen, eene zeer groote menigte van andere omſtandigheden vereenigen zich met de Luchtsgeſteldheid en met de ligging der landen, om de nationaale hoedanigheden der volkeren eene bijzondere, en hun eigen zijnde, richting te geeven. De grond en deszelfs gewoo-

ne voortbrengfels, de wetten, de ftaatsgefteldheid, de heerfchende fmaak, de gewoone wijze van opvoeding; de leefcrant; ook dit alles is bij verfchillende volkeren gantsch verfchillend ingericht; en heeft een' zeer grooten invloed in de gedaante, weezenstrekken, in de gefteldheid en in 't charakter der verfchillende volkeren.

En zou de Gelaatkenner, die, door opmerking, natuurkunde en reisbefchrijvingen geholpen, zich op dit deel der menschkunde toelegt, om 't nationaale in de vormen der phyfionomie zo naauwkeurig mogelijk optemerken, en de nationaale charakters te beöefenen, zich ook van dien kant niet dikwijls aanmerkelijk geholpen zien in 't fpoedig onderkennen van de verfchillende charakters der menfchen, tot onderfcheide natiën behoorende?

De blijkbaar verfchillende vorm, de onderfcheide weezenstrekken der beide fexen; het in 't oogloopend verfchil der charakters (men fpreekt hier van de fexe over 't algemeen genomen), alles zo aanbiddelijk wijs door den Schepper, naar hunne onderfcheidèn beftemming ingericht, ook dit opent voor den Gelaatkenner een nieuw veld voor zijne opmerkingen, en biedt hem in veele gevallen eenen anderen fleutel aan de hand, om de denktrant en 't heerfchend charakter der menfchen voor zich fpoedig en gelukkig te ontfluiten.

Een

Een man, die man is in zijn geheel gelaat, vorming en charakter; hoe ver zien wij hem in alles van de vrouw, die gántsch vrouw is, in voorkomen en charakter, verſchillen? Hoe veel minder rond zien wij de vorm, hoe veel minder fijn en glad zien wij niet het geheel gelaat en voorkomen, dan bij de vrouw? — Zien wij een mannelijk gelaat niet veel meer vallen in 't ruwe, in 't grove, eenigermate in 't hoekige, en de trekken van een vrouwelijk gelaat niet veel meer overgaan in 't gladde, in 't fijne en in 't zagt ronde? — En zo mijne Leezers zich maar eenigzins hebben toegelegd, om de onderſcheiden charakters, die men bij de beide Sexen gewoonlijk aantreft, opteſpooren en te bemerken, zal men dan hier niet dat zelfde verſchil ook in de gewoone charakters (de uitzonderingen bij beiden ter zijde geſteld) beſpeuren; om 't welk te vooronderſtellen, de uitwendig zo verſchillende vorm en gedaante ons al terſtond zo veel recht ſchonk?

't Is waar, de ondervinding wijst ons zeer veele mansperſoonen aan, wier gelaat en voorkomen als met een kleed van vrouwelijke zwakheid overdekt is. Dan, juist dit doet ons te meerder zien, hoe veilig 'er voor den Gelaatkenner, op eene voorzigtige wijze, uit deze bron te ſcheppen zij. Immers zien wij, in die gevallen, de blijken van 't vrouwelijke, en de trekken van 't zwakke of verwijfde, niet duidelijk

voor onze oogen, op 't gelaat als ingedrukt. Hoe veel flauwheid, zwakheid en gladheid, van al 't mannelijke en ruwe verwijderd, bespeuren wij niet bij die verwijfden onzer kunne, of bij die vertederde, gevoelige en vrouwelijke jongelingen, die zich bijna nooit om zaaken van ernst, van kracht bekommeren; die zich, even gelijk de Sexe, voornamelijk of alleen op de kunst van te behaagen toeleggen; met één woord, wier gewoone bezigheden of vermaaken aan die der vrouwelijke kunne grenzen, of daar mede instemmen?

Men kan den jongeling, die, groot geworden zijnde, de rol van den volkomen man zal speelen, reeds gemakkelijk onderkennen van hem, die door 't ronde, 't fijne, 't uiterst zagte, gladde en weeke van zijn gelaat, ons al vroeg doet vermoeden, dat hij in 't vervolg meêr tot vrouwelijke hoedanigheden, dan tot mannelijke charakters zal overhellen. Gevoeligheid, teêrhartigheid, vrees en zwakheid, zullen dan veelal de gewoone hoedanigheden zijner ziele zijn; terwijl zijn vermaaklust overal voedsel zal weeten te vinden, uitgezonderd in 't ernstige, in 't mannelijke, in 't groote en in 't hardvogtige.

En ten blijke, hoe zeer een mannelijk, min schoon, eenigzins wat hoekiger gelaat, zo wij dit bij de vrouw ontdekken, ons hier gemakkelijk den man in denktrant en charakter doet ver-

vermoeden, bid ik mijnen Leezer nog eens 't tijtelvignet voor ons eerſte deel raad te pleegen.

Bijkans altoos, waar ik 't ſchoone in de vrouwelijke Sexe mis, en 't vervangen zie door 't ruwere, 't min ſchoone, of min zagte, 't geen men eigenaartiger in eèn mannelijk gelaat vordert, heb ik, met opzicht tot het verſtand en charakter, zeer veele mannelijke hoedanigheden, ſterkte, ernst, moed, veel van 't ongevoelige, van 't ſtoute en van 't onderneemende gevonden. Eene uitzondering maakt het, wanneer een vrouwelijk gelaat, dat in eenig opzicht wat naar 't mannelijke overhelt, met zeer veel andere tekenen, ſpreekend voor 't zwakke of vreesachtige, voorzien is, en die dus den indruk van 't mannelijke verzwakken en ſchier geheel vernietigen.

Onder die vrouwelijke beelden, die ons, in vorm en gelaat, den man ſpreekend doen zien, en in 't charakter van den geest en 't hart duidelijk doen vermoeden, heb ik dikwijls ſtil geſtaan bij 't afbeeldſel van de Schilderesſe RUISCH; terwijl dat geen, dat wij in dit gelaat als mannelijk bemerken, ook deszelfs kentrekken in haare kunstwerken natuurlijk zal hebben moeten vertoonen. Men zal hier den duidelijken overgang van 't mannelijke in 't gelaat dier vrouwe geenzints kunnen betwijffelen; ofſchoon wij 't ook juist daar door voor ons iets van 't ſchoone en van 't behaagelijke zien verliezen.

 't Is

't Is dan hier, dat de Gelaatkenner dus wederom eenen gereden weg geöpend ziet, om, door oefening, de trekken van 't mannelijke en van 't vrouwelijke, in 't voorkomen en in 't gelaat der menfchen op te merken, en om daar uit dan vervolgens met recht tot mannelijke of vrouwelijke charakters te kunnen befluiten.

Ten flot moest ik nog eene andere bron voor gelaatkundige opmerkingen hier ter plaatze aanftippen; namelijk, den loop, dien de natuur houdt, met opzicht tot familie - phyfionomiën, om die voort te planten en in ftand te houden; dat almede een aanmerkelijk verfchijnfel is, 't geen dikwijls op 't fpoedigst licht verfpreidt over de onderneeming van den Gelaatkenner.

't Is niet ondoenlijk, uit de gedaante en uit het charakteriftieke in de phyfionomie der ouderen, zeer veel met opzicht tot de vorm en de gedaante der kinderen te kunnen gisfen en te vermoeden. Ik zeg met opzet vermoeden; omdat wij hier vooral verpligt zijn de onderfcheidene werkingen en fpeelingen der natuur, voor uiterst verfchillend, en, in veel gevallen, voor onnagaanbaar, te houden. Behalven andere redenen hiervan is 't geheele ftuk der voortteeling, voor 't menschlijk oog, nog al te zeer met nevels en onzekerheid omzwagteld.

In zeer veele gevallen, heb ik de beflisfendfte trekken en charakters der ouderen, nog veel meer van één der ouderen, in de kin-

deren

deren duidelijk zien overgaan; en, 't geen mij dikwijls bevreemde, deze en geene fpreekende phyfionomifche trek, of dit of dat deel, op eene bijzondere wijze gevormd, niet flechts in verfcheiden geflagten bewaard, maar fomtijds in 't eerfte geflagt zeer verzwakt, of verlooren gezien, en in kindskinderen weêr gevonden. Verfcheidene waarneemingen, zeer dikwijls herhaald, hebben mij in de gedachte verfterkt, dat de natuur de vorm en 't charakter des Vaders in veele gevallen overgeeft aan de dochters, en dat der Moeders doet overgaan in de zoons. In 't voorbijgaan zij dit genoeg, om de oplettenheid mijner Leezers ook van die zijde optewekken; en hem dus hier eenen nieuwen weg aan de hand te geeven om zijn phyfionomisch gevoel te fcherpen, en zijne gelaatkundige waarneemingen te vermakkelijken en te verfterken.

Intusfchen bedoel ik, door 't aan de hand geeven van alle deze onderfcheidene bronnen der Gelaatkunde, geenzins mijnen Leezer tot het denkbeeld te brengen, dat het tot het kennen van 't menfchelijk charakter genoeg zij, zich flechts daar toe met eenen dezer verfchillende wegen afzonderlijk bekend te maaken, of zig daar op alleen toeteleggen. Dit doende, zou men zich, van den eenen kant, in 't veld van waarheid poogen inteleiden; en zich, van alle andere zijden, die men verzuimd had te oefenen en raad te plegen, in duifternis, dwaling en verwarring ver-

voerd zien. Ik bedoelde alleen hem, onder mijne Leezers, die lust heeft tot het eigenlijk beöefenen van deze weetenſchap, 't algemeen veld van zijne opmerkingen te vertegenwoordigen; en hem te eerder te doen vermoeden, dat hij, maar eenigzins tot fijne waarneemingen van de natuur gevormd zijnde, langs den eenen of anderen weg, in 't kennen der menſchen vrij zeker zal kunnen ſlaagen; als ziende zich in dezen door zo veele verſchillende middelen, zo aanmerkelijk begunſtigd en geholpen.

Zelf de gang, de houding, de ſtem, de wijze van kleeding, ook deze bijzonderheden behoort een voorzigtig Gelaatkenner nimmer geheel te verachten, of uit het oog te laaten. Zeer ſpoedig kunnen zij dikwijls aanmerkelijk veel beſlisſen.

Min beſlisſend ſchijnt mij toe de bijzondere ſchrijfwijze der menſchen, waar op enkele Gelaatkenners, onzes oordeels, wat te veel gebouwd hebben.

En daar wij dit ſtuk, 't verſchil in de ſchrijfwijze der menſchen, niet nader afzonderlijk behandelen, zullen wij hier den Leezer een vertaald ſtuk uit de wijsgeerige brieven over de Gelaatkunde mededeelen; naar 't ons voorkomt, vrij geſchikt om den geringen trap der zekerheid, die 'er door dezen weg tot het kennen der menſchen te verkrijgen is, te bepaalen.

BIJVOEGSEL
OVER
HET PHYSIONOMISCHE IN DE SCHRIJFWIJZE.

'T Is hier, waar ik mij over 't phyfionomifche in de fchrijfwijze zou uitlaaten. Men wil weeten, wat ik 'er van denke; en alles, wat flechts eenige betrekking heeft met de Gelaatkunde behoort tot het veld mijner befchouwingen: heb ik hier niet een zeer uitgeftrekt gebied? — Zeker, had ik zo veele fchepen, als ik phyfionomien heb opgemerkt, ik was een der magtigfte Vorften. Lees dan

Ik ben gantsch niet van oordeel, dat men zich veel op 't phyfionomifche van iemands fchrift verlaate, om 'er 't charakter van zijnen geest in te ontdekken. Bij dit al geloof ik niet, dat men 't gantsch behoore te verwerpen. De voorbeelden, die men vóor en tegen bijbrengt, bewijzen niets, omdat zij van geen lieden voortkomen, bekwaam genoeg, om ons te doen denken, dat zij 't recht hadden, om 't te beöordeelen; en in de tweede plaats, omdat die voorbeelden, die zeldzaam zijn, het uitwerkfel kunnen zijn van zeker toeval, waar aan

men

men eene oneïndige menigte van zaaken heeft toetefchrijven, die men voor vreemd en verbaazend houdt, zonder dat men zich de vrijheid geeft, om hunnen waaren oorfprong te onderzoeken. Zo ik 'er u van wilde overtuigen, ik zou u een voorbeeld aanhaalen, onder Lodewijk den XIV. voorgevallen, en waarin hij zelve deel had. Een man, die voor gaf menfchen door hun fchrift te kunnen beöordeelen, geraakte in kennis aan Mevrouw . . . door middel van den Heer R. die een van haare minnaars was. Mevrouw wilde den phyfionomist toetfen. Zij verzogt aan dien Heer R. wiens fchrijfwijze die des Konings zo naauwkeurig geleek, dat hij, zulks begeerènde den Koning zelve misleiden kon, om 't fchrift des Konings, zo naauwkeurig mogelijk natebootfen. Zij gaf dit gefchreevene over aan den genoemden Gelaatkenner om 't te beöordeelen. Deze fcheen in dit opzicht oprechtelijk te handelen. Hij onderzocht niet wiens fchrift het zijn konde; en zonder eenige gevolgen te vreezen, die 'er ontftaan konden, uit zijne vrijheid, om zijn gevoelen te zeggen in een land, alwaar de hebbelijkheid heerscht, om te zwijgen; zeij hij alles, wat hij 'er van dacht; en hij dacht 'er zeer ongunftig over. Hij maakte een zeer nadeelige fchets van hem, die het gefchreeven had; en toen die Mevrouw hem wilde doen gelooven, dat dit gefchreevene van den Koning was, antwoord-

woordde hij haer, dat zijn kunst hem geen Koningen, maar menfchen leerde kennen. Mevrouw ..... die erkende, dat de Heer R. zodanig was, gelijk men hem gefchilderd had, was overtuigd, van de bekwaamheid van den Gelaatkenner. Zij verhaalde den Koning, 't geen 'er gefchied was: hij was 'er zeer mede in zijn fchik; omdat zij hem berichtte, dat 'er een groot onderfcheid was tusfchen 's Konings fchrijfwijze, en die van R., wiens fchrijftrant beöordeeld was. Zij dorst echter 't gebeurde niet voortverhaalen, 't welk misfchien de gantfche waereld niet eveneens zou beöordeeld hebben. Deze gebeurtenis is bij uitftek merkwaardig ten voordeele van 't phyfionomifche in de fchrijfwijze; en kan echter dienen ten bewijze voor 't wantrouwen, nopens al dat geen, dat de vertooning heeft van 't wonderbaare. Want, hoe veel het fchijnt te bewijzen, is 'er nog niets bondigs uit te befluiten. Voor eerst, omdat men niet weet, of het geval wel gefchied zij, gelijk ik 't verhaalde, offchoon ik 't van eene goede hand hebbe. Ik vind al niets moeilijker, dan de gevallen wel en bondig te ftaaven; — men zou zich eene oneindige menigte van verfchillen befpaaren, bijaldien men van daar begon. In de tweede plaatfe: wie weet, of de man die hier 't oordeel ftreek, niet wist, dat het vertoonde fchrift was van den Heer R. Is 't waarfchijnlijk, dat hij zich zou verftout hebben,

ben, om aan die Mevrouw alles, 't geen hij van den Koning dacht, te zeggen, daar hij 'er enkel nadeelig van oordeelde? Eindelijk, wie kan zeggen, of niet het toeval alleen de zaak dus besliste, gelijk het zeer veele andere zaaken dus of zo doet uitvallen, waar aan wij niet vermoeden, dat het zelve 't minste deel heeft?

Ik wantrouw aan alles wat zeer zonderling klinkt, en ik heb reden, vooral in dit geval; want, zo 't schrift van den Heer R . . . bij uitstek geleek aan dat van den Koning, zou 'er volgens dat stelsel uit volgen, dat het charakter van R. niet zeer verschillende kon zijn van dat van den Koning; 't geen vals is naar 't oordeel van de geheele waereld; hebbende niemand hem de hoedanigheden van den eerlijken man durven betwisten. Van de natuur had hij een geest en een hart ontvangen, tot regeeren geschikt. De liefde van zijne Onderdaanen, en de bewondering van zijne vijanden hebben zich vereenigd, om hem den luisterrijken naam van groot te geeven, die de altijd billijke nakomelingschap hem altoos zal bewaaren. Ik wilde dan, dat men dusdanig over de schrijfwijze oordeelde, zonder dat men verder ging. 't Is niet zeer twijffelachtig, dat wij meest al goed of kwaad schrijven, naar maate men goed of kwalijk onderweezen is; dat de meester, die ons 't schrijven geleerd heeft,

heeft, veel invloed heeft op onze schrijfwijze, die wij in 't vervolg aanneemen, zonder dat 'er in 't charakter van den geest des meesters en van den leerling eenige gelijkheid plaats grijpt. Ook is 't uitgemaakt, dat de staat, waar in wij leeven, 't meeste beslist nopens onze goede of kwaade schrijfwijze. Wij volmaaken die, of wij verwaarloozen dezelve, naar 't nut, het geen wij 'er van hebben, of naar maate het ons te pas komt; en hij, die in zijn jeugd volmaakt wel schreef, en in de waereld komt, verzuimt dit in 't vervolg zô zeer, dat zijn tegenwoordig schrift niet meer naar 't vorige gelijkt, zonder dat men 'er iets uit kunne besluiten, dan dat hij slordig in dit stuk zijnde hij 't ook in andere zij. Eindelijk, 't schrift, een zaak van de kunst en iets werktuigkundigs, iets kunstigs, zijnde, waar van men ons de hebbelijkheid verschaft door een soort van geweld, dat men aan onze vingeren doet; (want natuurlijker wijze zijn wij niet tot het schrijven gevormd, gelijk tot gaan, spreeken, of 't doen van andere verrichtingen, aan ons ligchaam weezenlijk eigen, waar toe de inrichting der deelen zodanig geschikt en gericht is, dat wij ze doen zonder moeilijke pooging of eenig geweld) dient men daar uit te besluiten, dat de natuur tot het schrift niet dan eene zeer verafstaande geschiktheid gegeeven heeft; en bijgevolg, dat het schrift meer van de kunst dan

van

van de natuur ontleenende, 't daarom noodzaakelijk is, dat de natuur door de ſchrijfwijze zich niet dan onvolmaaktelijk naar buiten moet vertoonen. Daar zij eene oneindige menigte van gewoone, en door haar zelve vastgeſtelde, wegen, heeft, om zich zelve te doen kennen; is 't niet waarſchijnlijk, dat zij zich door een middel zou openbaaren, 't welk zij niet heeft uitgedacht, 't welk niet van haar gebied is, en dat op geenerlei wijze aan haar behoort, dan door zekere overeenkomst. Intusſchen, gelijk men in zaaken van de kunst zelve nooit zeer gelukkig ſlaagt, ten zij men door de natuur daar in geholpen wordt; of bijaldien men arbeidt, zo als de ouden ſpraken, tegen wil en dank van Minerva, de werken der kunst, dus door de natuur geholpen, moeten eenigen zweem vertoonen van de hulp zelve, die de natuur geſchonken heeft, om ze voorttebrengen. Die hulp, die in ons eenen zeer fijnen indruk maakt, aan bijna ieder een onbekend; en dikwijls verdrongen door de gebreken van den kunſtenaar, is de enkele weg, het eenige kenmerk, waar door men van 't charakter van hem, die arbeidt, kan oordeelen.

Dan, eene kentrek, zo flaauw, zou die ons tot eene volmaakte kennisſe van het charakter van den kunſtenaar kunnen geleiden? Indien dit teken voldeed, ten aanzien van 't ſchrift, dan zou 't genoeg zijn, om 't werk van een' beeldhouwer

houwer of van een' ſchilder te zien, om volmaakt van zijn charakter te kunnen oordeelen; iets, dat niet zo is. Laat ons dan zeggen, dat men door 't ſchrift, gelijk door de ſchilder - en beeldhouwerskunst, algemeene denkbeelden kan erlangen van hen, wier werk men ziet; van 't vlugge of van 't loome van hunnen geest; van 't fijne of van 't ruwe van hunne kunst; van de gunſtige of ongunſtige geſteldheid, die de natuur voor die verſchillende kunstwerken in hen gelegd had; maar laat ons geen bepaald oordeel vellen, dat zich op alle bijzonderheden zou uitlaaten; dat geen anderen grondſlag zou hebben, dan 't willekeurige, dat niet zou ſlaagen dan bij toeval, en dat ons tot verbeelding en tot zekere drift zou vervoeren, zo veel te meer te vreezen, naar maate gewaagde oordeelvellingen zonder gevolg en misſchien gelukkig geſlaagd, ons tot andere oordeelvellingen zouden verleiden, die geen meerder gronds zouden hebben, en waar van de gevolgen veel gevaarlijker zouden zijn.

Ik heb in mijn leven zeer veele lieden van hunne gewoone ſchrijfwijze zo volkomen zien afgaan, dat hun ſchrift 'er in 't geheel niet meer aan geleek; zo dat men zou hebben kunnen gelooven twee verſchillende menſchen te ſchetſen, indien men 't charakter uit het ſchrift beöordeeld had.

De gemakkelijke buiging en leiding der vingeren voldoet, om het nabootſen van andere handen te kunnen veroorzaaken; en hier uit zou men niets meer kunnen opmaaken, dan eene gemakkelijkheid, om de goede en kwaade manieren van anderen te kunnen nadoen.

Men zal tegen 't geen ik zeg, misſchien inbrengen, 't geen ik van verſcheiden lieden, die zonder vaste beginſelen redekavelen, heb hooren ſtaande houden, dat 'er in de vorming der letteren iets is, zo bijzonder, zo eigen aan ieder een; dat het in deze vorming, in dit maakſel der letteren is, welke zich niet laat nabootſen, daar 't phyſionomiſche der ſchrijfwijze in gelegen is; als of de enkele haast of drift in dit maakſel der letteren geen verandering te weeg bragt; en deze inrichting der letteren over 't algemeen niet afhing van de eerſte gewoontens, die men, onder 't leeren ſchrijven, zich heeft eigen gemaakt. Daarenboven, dat men ons die vorm, dat maakſel der letteren bepaale; dat men ons zeggen, wat zij zij, en waar in zij beſtaa. 'Er zijn geen vaste beginſelen, om 'er uit te oordeelen, dan die, die wij hebben aangeſtipt.

Wat de gelijkheid aanbelangt, in 't ſchrift van de kinderen met dat van hunne vaders; niet altoos vindt dit plaats; en al was zij 'er, men zou 'er niets uit kunnen beſluiten, dan ten

na-

nadeele van 't phyſionomiſche in de ſchrijfwijze; doordien 'er bij al die overeenkomst in ſchrift, dikwijls niets minder dan gelijkheid in 't charakter plaats grijpt. Maar, zegt men, de kinderen gelijken hunne ouders ten minſten in de gedaante, waarom zouden zij hen ook niet in charakter gelijken? Antwoord hier zelf op, gij, die 't charakter door vorming of gedaante beöordeelt: 't is een vraagſtuk, 't geen ik, althans voor het tegenswoordige, niet zal oplosſen: 't zal genoeg zijn te zeggen, dat de gedaantens aan elkander kunnen gelijken, zonder dat de phyſionomiën daarom aan elkander gelijk zijn; dat 'er een groot onderſcheid tusſchen beiden plaats grijpt; en dat het alleen uit de phyſionomiën is, en geenzins uit de enkele gedaantens, dat wij 't charakter beöordeelen. Zie daar, zo 't mij toeſchijnt, meer dan noodig is, om te weeten, wat men nopens de ſchrijfwijze te oordeelen hebbe, die alleen werktuigkundig zijnde, en oneindig meer van de kunst dan van de natuur ontleenende, niets dan alleen zeer flaauwe ſtraalen over de kunde der charakters, aan de natuur eigen, verſpreiden kan." *Lettres philoſophiques ſur les phyſionomies.*

Wij deelen hier onzen Leezeren eene aanmerkelijke en welgelijkende afbeelding van een' man mede, die zich, door zijne ſchriften, op eene voordeelige wijze, heeft bekend gemaakt.

Het ſchaduwbeeld is vrij zuiver; ſchoon wij vermoeden, dat de mond, bij al 't waare dat hij behelst, echter in de natuur nog een weinigje ſterker is, en nog meer inſtemt met den loop van 't voorhoofd. 't Charakter van een ſchran-

der

der en ſtilweegend verſtand, van een brein, dat in zich zelven graaft, zal mijn Leezer dien man niet kunnen betwisten.

Aan eenen natuurlijken domkop zag ik dezen loop van 't voorhoofd nog nimmer.

De man ſtaat op zichzelven, en kan zich, daar het te pas komt, doen gelden.

Niet ligt, althans niet ongemerkt, laa hij zich verſchalken.

De ſluiting van den mond, in 't algemeen een van de voornaamſte zitplaatſen van 't phyſiognomiſche en van 't charakter, is zeer verre van domme en onberedeneerde goedheid verwijderd, en ſtemt met verſtand en nadenken vrij wel overeen.

'Er is over 't geheele van 't gelaat, ook over den mond een zweem van 't mannelijke, van 't ſtuurſche en van 't ontevredene duidelijk te bemerken; men kan ook hierom niet zeggen, dat dit gelaat uitſteekend aanlokkelijk of inneemend zij, echter vinden wij in 't geheel geen reden om op 't zien van dit gelaat uitteroepen: een haatelijk, afzichtelijk, of afſchuwelijk charakter!

Ik zal mijn' Leezer hier te gelijk een bericht mededeelen, 't geen ik tevens met dit beeld van een' mijner Vrienden ontving. Men zal 'er uit kunnen opmaaken, hoe men door onwaare geruchten, of vervalschte berichten, elkander dikwijls zand in de oogen werpt; en niets

ſpaart, om de Gelaatkunde aan den ſpot en de verachting van den onkundigen blootteſtellen.

„ Wat dunkt u, kunt gij 'er (vraagt mij mijn vriend) even als onze grootſte phyſionomist, die wij thans hebben, 'er een afſchuwlijk charakter, eenen tweden *Rutgerodt* in ontdekken?

„ De man bezit, zo als gij weet, in zijn gelaat veel van 't ſterke, van 't expresſive, meer zelfs, dan men in een ſilhouet brengen kan; en zijn voorkomen is zeer donker.

„ Intusſchen de man heeft een waardig charakter, verdient zeer veel achting, en is alles behalven overëenkomſtig met het phyſionomisch bericht, met de gegeeven ſchets.

„ Ik kon ook in 't eerst niet gelooven, dat L. hier in zo grovelijk zou hebben misgetast. Men verhaalt het hier vrij algemeen en voor zeker. Ook is deze misſlag hier 't ſterkſte wapen, waar mede de Antiphyſionomisten die weetenſchap beſtrijden. Offchoon ik vertrouw, dat de haat tegen L. en zijne Fragmenten 'er denkelijk ruim zo veel deel aan zal hebben als de waarheid." Dus ver 't ontvangen bericht.

Trouwens, 't is niet het eerſte geval, dat men door voorbaarige onwaarheid, of door onedele listen, de pooging van eenen man heeft zoeken gehaat en belachgelijk te maaken; die, bij alle zijne misſlagen en gebreken, welke hij zelve zo zeer als iemand toeſtaat, en die zijne

poo-

pooging ſchier noodwendig moest veroorzaaken, die, ik herzeg het, echter leeven zal, wanneer vrees, nijd en vooroordeel hun taak zullen hebben afgewerkt, en men de naamen van de meeſte zijner onedele ſpotters en tegenſtrevers niet meer zal gedenken.

Hoe veel toch ontbreekt 'er niet aan, eer 't geval nog op eene voldoende wijze gewettigd zij? — Hoe weinig tegenſtrevers zijn oprecht genoeg, om zich aan de zuivere waarheid bij hunne opgaaven te houden? — Hoe dikwijls ziet men dit met weêrzin, zo men zich de moeite geeft, om tegenſchriften, ook in 't geval der Phyſionomie, onbevooroordeeld met elkander te vergelijken.

In allen geval, (ſchoon ik het tot nog toe voor een verdigtſel houde,) wat kunnen misſlagen van Geletterden toch te weeg brengen, om uit dien hoofde hunne weetenſchappen met ſpot of verachting te overdekken? Of is dit, in alle andere gevallen, voor dwaas en uiterst onbillijk gehouden, alleen geöorloofd en wettig in 't ſtuk der Gelaatkunde? ———

Ik ſtap, onder weêrzin van perſonaliteiten, die niets voor of tegen kunnen afdoen, hiervan af; en kan den waaren vriend der menſchen en van deze weetenſchap dit volgende niet genoeg inboezemen: oordeel nooit enkel tot vermaak voor anderen en vreemden. —— Beproef zorgvuldig de geeſten, dien gij uwe

opmerkingen, ter beproeving en ter verbetering, zoudt willen aanbieden. —— Verblijd u in ieder gevondene waarheid. -- Geniet uwe vorderingen met wellust, en in ſtilte; en denk ook hier in dezen bijzonderen zin aan 't zeggen des wijzen: koopt de waarheid, maar verkoopt ze niet.

TIENDE HOOFDSTUK.

OVER DE SCHOONHEID DES LIGCHAAMS, EN DE EVENREDIGHEID DER ONDERLINGE DEELEN.

'T Is een der weezenlijkſte doeleïndens van alle gelaatkundige naſpooringen, om op 't zien van ſchoonheden des ligchaams geëvenredigde trekken der ziele aan zijnen medemensch te bespeuren. 't Is hier uit, dat men al terſtond kan opmaaken, van welk gewigt de woorden, ſchoonheid, bevalligheid, fraaie vorm enz. in de phyſionomiekunde zijn.

Dan, zo wij ergens de denkbeelden der menſchen verward, veranderlijk en zeer verſchillend vinden, 't is omtrent de vereïschten van 't waare ſchoone, of wat 'er eigenlijk tot de ſchoonheid van 't ligchaam of van 't aangezicht gevorderd wordt. En zijn de menſchen wel veel eenvormiger in 't beöordeelen van zedelijke ſchoonheden der ziele? ——

Trouwens overal en in allerlei geval is 't veel ligter over 't waare ſchoon, over ſchoonheid te ſpreeken, dan hieromtrent zijne gedachten door vaste regelen zekere duidelijkheid of vasten grond te verſchaffen.

Hoe uiterst verſchillend zijn niet de ſmaaken over ligchaamelijke ſchoonheid? —— Dat geen, 't welk de een voor een zeer ſchoon gelaat begroet, baart bij eenen anderen dikwijls geende minſte verwondering. De zitplaats van 't ſchoone is ook al dikwijls even zo verſchillende, als de aangenoome regelen van ſchoonheid, of de menſchen zelve, die over de ſchoonheid oordeelen. Bij den eenen zoekt men het ſchoone in 't geheel, bij eenen anderen bepaalt men zich enkel tot het gelaat of tot dit of dat deel van 't zelve in 't bijzonder, om 'er de woonplaats van 't ſchoone te vinden.

Hoe bekend zijn ten dezen opzichte niet de nationaale vooröordeelen en wanbegrippen? Bij 't eene vindt men 't fraaie en de ſchoonheid voornaamelijk in eene langwerpige of ſpitshoekige gedaante van 't hoofd; bij 't ander kan dikwijls 't ronde alleen eisch maaken op ſchoonheid van vorm.

Behalven de gewoonte van ſommige volkeren, om verſcheidene deelen van 't aangezicht, de neus, de lippen en de ooren, door zekere gewigten, of ſieraaden, ſchoonheidshalven en opzettelijk, tot eene onnatuurlijke lengte te rekken; ten blijke hoe willekeurig de verſcheiden volkeren over ſchoonheid oordeelen, vind ik, met opzicht tot den vorm van 't hoofd, eene leezenswaardige plaats in eene verhandeling van den geleerden *Camper*. Zijn E. zegt:

„ Eene

„ Eene zelfde gedaante van hoofd behaagt lang
„ aan allen niet; want fommige volkeren dwin-
„ gen de hoofden in de lengte, andere in de
„ hoogte. *Strabo* haalt de *Seguiners* aan, als
„ zich eene bijzondere moeite geevende, om
„ lange hoofden en zulke voorhoofden te heb-
„ ben, welke als luiffels boven de wangen uit-
„ fteeken. Hij zegt ook op 't getuigenis van
„ *Daimarchus* en *Megatifthenes*, dat de *Paners*
„ hoofden als wiggen of zuikerbrooden hebben".
En bij al dit verfchil in fmaak, aan hoeveel verandering zijn der menfchen begrippen nog niet, nopens fchoonheid des ligchaams, onderworpen? —— juist dat geen, waarin onze voorouders een voornaam deel van hunne fchoonheid plaatften, hun rood of goudgeel hair, waar toe zij de natuur zelve door allerlei konstverwen poogden te dwingen, baart thans onder den grooten hoop afkeer, en bij veelen zelfs ijzing.

'tValt zeer gemakkelijk, om eenige reden te geeven van zo veel verfchil in 't beöordeelen van ligchaamelijke fchoonheid. Behalven de nationaale vooröordeelen en die der opvoedinge, die onze denkbeelden al vroeg leiden en dikwils verbasteren, moeten wij dit verfchil ook zoeken in 't onderfcheiden charakter, de verfchillende oefening of omftandigheden der menfchen. Is dit alles bij twee menfchen verfchillend, het baart dan ook geen verwondering,

hen

hen gantsch verfchillend over de fchoonheid te zien oordeelen.

Dan, hoe verfchillend' en wijduitéénloopende ten dezen opzichte de begrippen der menfchen zijn; en hoe zeer de fchoonheid, een zaak van 't fijn gevoel zijnde, zich niet volkomenlijk door regels laat ontwikkelen, 'er zijn toch eenige vaste beginfelen, waar naar men fchoonheid en lelijkheid althans voor een goed deel, met recht kan beöordeelen; en welker kentrekken zelfs de wildfte volkeren, fchoon met een duifter gevoel, gereedelijk zullen toeftemmen.

Wie toch betwijffelt het ongunftig of afzichtelijk voorkomen van alle die aangezichten, waar in de haatelijkfte driften, toorn, nijd, kwaadaartigheid, en wanhoop allerlei verwrongene en fcheeve trekken hebben veroorzaakt? — En van dien kant valt het fchoone of lelijke gemakkelijk in 't oog.

Dan, mijn Leezer ziet wel, dat dit alleen of hoofdzaaklijk plaats grijpt, wanneer de ziel zich in eene geweldige werking bevindt; en niet wanneer de ziel in rust haare gewoone werkingen verricht; als dan vorderen de trekken van bevalligheid of van lelijkheid een fijnder en meêr gefcherpt oog; en van dit oogenblik beginnen zich der menfchen begrippen, nopens fchoonheid, veel verder van elkander af tezonderen.

Al

Al van de oudfte tijden maakte men zeer veel werk van fchoonheid in beide de fexen. Op fchoonheid werd 'er gelet bij de verkiezing der menfchen tot posten van eenig aanbelang. Ook in de gewijde gefchiedenisfen, zelfs ten tijde, toen de Godsregeering over Israël bloeide, vinden wij duidelijke fpooren, dat men bij de keuze der priefteren en van hunne eerfte Koningen een welgevormd ligchaamsgeftel en de bevalligheid geenzins uit het oog liet. Hoe veel werk *Socrates*, *Plato* en andere Wijsgeeren van een fchoon gevormd ligchaam maakten, hebben wij elders aangeftipt. Lycurgus en andere gingen zelfs zo ver, dat zij de misvormde kinderen niet flechts van hunne eerfte bedieningen, maar zelfs uit hun Gemeenebest met geweld zochten te weeren. En zou men uit dit alles niet kunnen afleiden, hoe oud en algemeen het begrip was, dat een zeer misvormd ligchaam zelden met eene gunftige ziel gepaard ging; en daarentegen eene fchoone ziel de gewoone bewooneresfe zij van een bevallig en welgevormd ligchaam (*a*). Geen wonder dat men

(*a*) Men vindt bij *Pernetty connoisfance de l'homme* & een aanmerkelijke reeks van de grootfte mannen der oudheid, om hunne deugden in de gefchiedkunde vermaard; wier fchoonheid en perfooneele bevalligheid den lof van hunne tijdgenooten even zo zeer heeft gaande gemaakt, als hun deugdzaam charakter; en die om beide bij de nakomeling nog met roem herdacht worden. Ik wil 't aanweezen van enkele daar tegenoverftaande voorbeelden niet ontkennen. Dan,

men al oudtijds de schoonheid naast de gezondheid voor 't grootste goed op aarde aanmerkte.

Ook dit baart een der gronslagen van alle gelaatkundige weetenschap.

Zag men de haatelijkste vormen van 't ligchaam meestal gepaard met de edelste hoedanigheden der ziele; leerde de ondervinding en de zekerste waarneemingen, dat hier de natuur den gewoonen weg van overeenkomst en harmonie ten eenemaal verliet, die zij overal tusschen 't uit- en inwendige heeft vastgesteld; en die men hier te zekerder vermoeden kan, naar maate de ziel in zulk eenen naauwe betrekking staat tot het ligchaam; dan hield al 't voortreffelijke in schoonheid des lighaams op; dan zou men niet weeten, welke regelen de natuur ons gebiedt te betrachten; en alle Gelaatkunde, voor zo ver zij op trekken van schoonheid of lelijkheid, orde of wanorde rustede, wierd dan enkel verwarring.

Hoe onverdraagelijk moet ons het denkbeeld niet voorkomen, dat de Schepper onzer natuur de verwrongenste, de scheefste, de onlijdelijkste trekken zou hebben uitgekipt, om 'er de rechtmaatigste, om 'er de beminnelijkste hoedanig-

Dan, uitzonderingen zijn overal; genoeg is 't, dat de geschiedkunde, hier geraadpleegd zijnde, ons meermaalen op eenen *Alcibiades* dan eenen *Agesilaus* zal kunnen wijzen.

nigheden, der ziele meê te paaren, en ons, door onevene en woedende trekken, eene evene en deugdzaame ziel zou hebben aangekondigd!

Maar neen, de ondervinding en de zuiverſte waarneemingen verzekeren ons allerwegen, dat wij geen gevaar loopen, om de natuur zo willekeurig te zien ſpeelen, en haare ijverigſte waarneemers door enkele verwarring te zien misleiden.

Schoonheid der ziele werkt ſchoonheid des ligchaams, en gaat daarmede gepaard.

Wie mijner Leezers zal in een talrijk gezelſchap treedende, zich niet al terſtond dezen en geenen, als meer met zich overeenſtemmende, of ten minſten als behaaglijker, uitkiezen; en zal zijne keuze in de meeſte gevallen die zijn van de misvormdſte gedaante, en van de haatelijkſte trekken? —— Op dit oogenblik herinner ik mij onlangs zeker gemengeld gezelſchap te hebben bijgewoond. Ik vond 'er lieden van allerlei ſlag, mij in hun charakter vrij naauwkeurig bekend; eenen vreemdeling alleen werd ik gewaar, dien ik zag, en oogenblikkelijk mijne achting en liefde ſchenken moest: 't geregelde in zijnen geheelen vorm; de bevalligheid en de evenredigheid van alle de partijen van zijn aangezicht; 't gelaat allezins effen, gelijk, door geene de minſte ſcheeve of haatelijke trekken verwrongen; 't geheel, dat inneemend voldeed; met een woord, alles behaagde.

Ik

Ik kon niet nalaaten, dit welgevormd ligchaam eene edele ziel en een gunftig charakter toeteschrijven; met het grootfte vermaak werd ik ieder oogenblik in mijn vermoeden verfterkt; terwijl vervolgens eenpaarige getuigenisfen, die ik met opzet van alle zijden innam, mij zelfs den minften twijfel benamen; en zo bevestigt ook dit al wederom dien gewoonen ftelregel der natuur: fchoonheid van aangezicht is geenzins willekeurig, maar gaat met fchoonheid der ziele gepaard.

't Is waar, ook deze zetregel der Gelaatkunde dient omzichtig gebruikt en naauwkeurig bepaald te worden; en bij gebrek daar van zien wij ook van dien kant allerlei zwaarigheden ingebragt tegen 't verband van ligchaamlijke en zedelijke fchoonheid.

Dan, daar de menfchen, zo dra men ze op dit punt onderzoekt, even zo verward en zo verfcheiden over deugd, zedelijke fchoonheid der ziele, denken en oordeelen als over de fchoonheid van 't ligchaam, behoeft men zich daar wel te verwonderen, dat iederéén haast menfchen weet optewijzen, naar zijn denkbeeld fchoon en bevallig, die naar zijn bijzondere zedekunde echter fnood en ondeugend zijn? Wat noemt men toch in de waereld deugd en ondeugd? —— Het geen de een voor deugd begroet gaat bij eenen anderen door voor ondeugd, op zijn best zwakheid der ziele. En

zo

zo ook omgekeerd. Of worden de deugden en de ondeugden niet gantsch anders bij den krijgsman, anders bij de groote waereld, anders bij den menſchenhaater, of bij den bevooröordeelden kerkelijken beſchouwd?

Ieder een is gewoon en zeer gereed, om van ſchoonheid in 't ligchaamelijke of in 't zedelijke te ſpreeken; terwijl de meeſte niet naar vaste beginſelen oordeelen, maar meest of enkel naar ſmaak, vooröordeel, levenstrein, en belang. Wie weet b. v. niet, dat een man van den degen dikwijls al de deugd plaatst in ſlaafſche onderdanigheid jegens zijnen meerderen, in daerop volgende heerschzucht, in 't vergeeten van de menschheid, en in de minſte beleediging op 't bloedigſte te wreeken?

En zal mijn Leezer nu niet gereedelijk moeten toeſtemmen, hoe noodzaakelijk 't zij, dat men zich alvoorens over de kenmerken van waare ſchoonheid en over die van de waare deugd behoore te vereenigen, eer men de vraage eenſtemmig kan beantwoorden: of waare ſchoonheid des ligchaams een bewijs zij voor waare ſchoonheid der ziele?

Al van dien kant laaten zich dus zeer veele zwaarigheden afſnijden, die 't vooroordeel hier tegen dikwijls oplevert. Daarenboven, men zou 't verband tusſchen ſchoonheid van 't ligchaam en ſchoonheid der ziele veel minder hooren betwijfelen en betwisten, bijaldien men het

onderſcheid ſteeds in 't oog hield tusſchen natuurlijke of weezenlijke gebreken in den vorm of in 't aangezicht; en tusſchen die gebreken, of wanſtaltigheden, die door allerlei toeval kunnen veroorzaakt worden. Hoe veele menſchen, die door ongeluk of toeval het een of ander deel in 't aangezicht of in 't ligchaam verminkt, verwrongen of verlooren hebben, die daar door van die zijde een ongunſtig voorkomen bezitten; en die des niettegenſtaande de beste charakters blijven behouden en voortduurend bezitten? Terwijl het den kundigen Gelaatkenner in verre de meeſte gevallen zeer gemakkelijk zal vallen, om weezenlijke gebreken en haatelijke trekken van toevallige mismaaktheid te kunnen onderſcheiden. Intusſchen ziet men daar uit duidelijk, met hoe weinig gronds men ook van dien kant den regel der natuur betwisten kan, die ons eene ſchoone ziel tot de gezellin aanwijst van een bevallig en welgevormd ligchaam.

Of zal men, om dien ſtelregel te betwisten, de zo zeer geroemde ſchoonheden der onkuisſche en dartele Laisſen van voorige en van onze dagen bijbrengen! —— Dan ook dit is meer voorgeeven dan weezenlijk bewijs. De Leezer zal uit enkel ter nedergeworpen gedachten kunnen oordeelen. Vergeet men, hier bij niet tevens door tegenſtelling, aan zo veele deugdſaame en ſchoone *Lucretiaas* te denken? ——

Zou

Zou men niet iemand ſchoon kunnen noemen, offſchoon de ziel zich door eene hebbelijk geworden drift verlaagd en vernederd had; en 'er zich ook meer of min daar door in 't ligchaam, deze of geene haatelijke trek deed zien voor 't gros der menſchen niet zeer bemerkbaar? — Wie durft betwijfelen, dat deze zelfde ſchoonheden door hunne ondeugd altijd in ſchoonheid zeer veel verminderen; en bij eene vooronderſtelde ſchoonheid der ziele in ſchoonheid en bevalligheid aanmerkelijk zouden aanwinnen? — En zou 'er bij de zulke, onaangezien hun zedelijk bederf nog niet eene edele aanleg of eenige ſchoone hoedanigheden in de ziel te vinden zijn? — 't Is hier, waar mij 't zeggen van *Lavater* te binnen valt, inderdaad waarachtig: niemand is geheel goed of geheel kwaad; hij die geheel goed was noemde ik eenen Engel, en hij, die geheel kwaad was eenen duivel.

Intusſchen vergist men zich grootelijks, zo dra men de ſchoonheid der ziele als de eenige werkende oorzaak van een ſchoon welgevormd ligchaam wilde aanmerken. Zou de ondervinding dit niet klaarblijkelijk aan alle zijden tegenſpreeken? — Hoe veel hangt 'er bij de ſchoonheid van 't ligchaam of van 't gelaat ook niet af van ontelbaare veele kleine medewerkende oorzaaken? Of komt de geſteldheid der Ouderen, die dikwijls met overgeërſde gebreken behebt, deze op hunne beurt aan hunne kinderen, mede-

 dee-

deelen, komt de wijze der geboorte, de eerſte behandeling der kinderen onmiddelijk na de geboorte, de lucht, levenwijs, opvoeding, enz. komt dit alles bij de ſchoonheid des Ligchaams niet tevens in aanmerking? Ofſchoon al dit gezegde die waarheid geenzins wegneemt, dat ſchoonheid der ziele ſchoonheid van 't ligchaam in een' meerderen of minderen graad veroorzaakt, en daar mede gepaard gaat.

Terwijl ik hier mede van dit ſtuk afſtap, zal ik mijne Leezers nu nog moeten onderhouden over den weg, waar langs men over ligchaamelijke ſchoonheid dient te oordeelen.

Bij ſchoonheid komt het hoofdzaakelijk op de kleur, de inrichting der deelen en den vorm van 't gantſche aan.

Wanneer men de kleur ter zijde ſtelt zal men bij eenige opmerkinge ras gewaar worden, dat men een ligchaam welgevormd en een aangezicht ſchoon kan noemen, zo dra 'er eene juiste proportie van de deelen onder elkander en tot het gantſche plaats grijpt. Mijn Leezer verbeelde zich ſlechts menſchen, waar van 't hoofd naar evenredigheid van 't ligchaam of zeer groot of zeer klein is; of een gelaat, waar van 't voorhoofd in hoogte ſchier de helft van 't aangezicht uitmaakt; of wier neus of lippen eene ongeproportioneerde lengte of dikte hebben, zal hij dezulke ooit waare ſchoonheid

heid of bevalligheid kunnen toefchrijven? De natuur houdt overal haare vaste orde en geregelde gangen.

Dan, waar orde is, daar zijn wetten; en waar wetten worden opgevolgd, ontftaat fchoonheid, zo in 't natuurlijke als in 't zedelijke.

De weg dus om over de fchoonheid der menfchen van de zijde der evenredigheid te oordeelen is, dat men dien weg of die wetten onderzoeke, waar naar de natuur het menschlijk ligchaam en 't menschlijk aangezicht bijkans altijd ontwikkelt. —

Al van ouds floeg men dezen weg in; en men ontdekte ras de voornaame wetten, die 'er bij de groei en bij de ontwikkeling der menfchen plaats greep. Hier uit werden vervolgens de regelen van evenredigheid gebooren; terwijl men bij 't beöordeelen van menfchelijke beelden, door beeldhouwers of fchilders ontworpen, naer de juistheid, waar mede men die regels van evenredigheid zag waargenomen voor een goed gedeelte over derzelver fchoonheid oordeelde.

Ten aanzien van de lengte van 't ligchaam nam men 't hoofd tot de maatftok; en men befpeurde, dat de gewoone loop der natuur de menfchelijke lengte bragt tot acht hoofden.

En fchoon hier, gelijk trouwens overal, veele uitzonderingen gevonden worden, men zal door opmerking echter ras gewaar worden, dat de-

ze proportioneele lengte die is, die wij in de meeste welgevormde ligchaamen, door de natuur zien waargenomen.

Bij 't beöordeelen van de proportie der aangezichten behoorde 'er tot schoonheid een gepaste vorm van 't hoofd, evenredigheid der deelen en hunne overeenstemming onder elkander.

Met opzicht tot den vorm van het hoofd schijnt de natuur het zelve eene eironde gedaante te hebben toegeweezen. Bij de vrouwen wat meer naar het ronde hellende. Hij, die de natuur in haare werkingen bij de menschelijke vorming gadeslaat, zal bij zijne waarneemingen doorgaands vinden, dat zij de verschillende deelen van 't menschelijke ligchaam op eenen eenpaarigen en gelijkslachtigen voet ontwikkelt. Het voorhoofd, de neus, de mond, de kin, de lippen en zelfs alle de verder afstaande leden, ook de handen en de voeten, alles beantwoordt in derzelver inrichting op de aanmerkelijkste wijze aan elkander. Hoe veel naauwe overeenkomst is 'er b. v. niet tusschen de handen en tusschen 't aangezicht! Zeer veel is 'er uit den vorm der handen tot den vorm en de inrichting van 't aangezicht en van 't geheele ligchaam te besluiten. En van dien kant is de Chiromantie op ver na niet zo geheel te verwerpen, gelijk men oppervlakkig dikwijls gelooft.

In-

Ingevolge dan van dit gezegde en van deze gelijkflachtigheid der verfchillende deelen van 't menschlijk ligchaam zal die geen al terftond zijn recht op fchoonheid verliezen, bij wien deze gelijkflachtigheid door 't een of ander toeval of gantfchelijk verlooren, of bij wien dezelve niet volkomen maar zeer gebrekkig gevonden wort. Hoe fterker, hoe vollediger deze gelijkheid of harmonie der deelen in 't oog valt, hoe grooter ontftaat van dien kant al terftond de indruk van fchoonheid!

Wat voor 't overige de proportie van de verfchillende deelen van 't aangezicht aanbelangt; men heeft opgemerkt, dat zo men de lengte van den neus tot de maat neemt, men bevinden zal, dat in een welgeproportioneerd aangezicht het gelaat van den top des fchedels tot aan 't einde der kin uitmaakt driemaal de lengte van den neus en twee derde van deze genoemde lengte, 't voorhooft maakt een deel uit, de lengte van den neus het tweede en van 't einde van den neus tot het einde van de kin het derde deel; terwijl die twee derde gedeeltens dan nog overblijven en gerekend worden voor 't punt daar de groei van 't hair begint tot aan 't toppunt van den fchedel. Wanneer men de lengte van den neus in vier gelijke deelen verdeelt, en men haalt in zijne gedachten eene lijn ter plaatfe, waar 't bovenst vierde deel eindigt, dan zal deze lijn in een welgeregeld

aangezicht moeten loopen door den middellijn der oogen

Het laatfte derde deel van 't aangezicht, uitmaakende de lengte van den neus tot aan 't einde der kin, kan men ook gevoegelijk in drie verfchillende deelen verdeelen, één deel gaat 'er van den neus tot aan de fluiting van den mond, één van de fluiting van den mond tot aan de holte van de kin, en het derde deel van daar tot aan 't einde.

Op de grootte der oogen en derzelver ligging komt ook zeer veel aan om de evenredigheid en de fchoonheid in 't menschlijk aangezicht te bevorderen. Ten aanzien van hunne ligging met opzicht tot de hoogte is zo even boven reeds gefprooken. Niet al te dicht bij en niet al te ver van de hoeken van den neus moeten zij geplaatst zijn om geene wanftaltigheid te veroorzaaken; terwijl de tusfchen ruimte, tusfchen de oogen en tusfchen de hoeken binnen en buitenwaarts, in een welgevormd aangezicht al mede naar de grootte der oogen moet ingericht zijn (*b*).

Het gezegde zal, zo 't ons toefchijnt, genoeg zijn, om den Leezer, die fmaak en gevoel

(*b*) Die onder mijne Leezers nopens de proportie van alle de verfchillende deelen van den mensch nader onderricht begeert, verwijzen wij naar *Goeree* Menfchenkunde en andere werken opzettelijk over deze ftoffe gefchreeven.

voel heeft, nopens ſchoonheid, bevalligheid enz. met eenige vastigheid te geleiden.

Hoe veel, beste Leezer! hoe veel kunnen wij niet toebrengen; om, zo niet onze grondvorm, ten minſten ons voorkomen en onze zagtere trekken te verſchoonen en te verëdelen; en zo wij van natuure bevalligheid bezitten, die, door aanhoudende pooging ter verbetering, eenen nieuwen graad van luiſter bijtezetten? Of kunt gij u verbeelden, dat onophoudelijke werkzaamheid, die zich ten goede uitſtrekt, eene vuurige drift om nuttig te zijn en overal blijdſchap en te vredenheid buiten ons te verbreiden, dat dit alles onzen geest gewoonlijk zou kunnen bezig houden, zonder den minſten glans of edele bevalligheid over onze trekken te verſpreiden? Neen, 't is niet alleen met opzicht tot de ziel maar ook ten aanzien van 't ligchaam, onophoudelijk pligt, om dat ons ingeſchapen inſtinct (door veele voor den grondſlag der zedekunde gehouden) allezins te volgen: — zoek uwe volkomenheid te verhoogen, of tracht naar verbetering.

Ik zal, eer ik hier van afſtappe, mijnen Leezer denkelijk geen ondienst doen, met hem eenige voornaame gedachten van een beroemd Wijsgeer, betrekkelijk dit onderwerp voorteleggen.

Dat de menſchelijke gedaante het ſchoonſte van alle zichtbaare voorwerpen is, behoeft geen bewijs.

 Des-

Deszelfs meerdere voortreffelijkheid vertoont zich aan haare uitwerkfels, bij dewelke in dit opzicht niets kan evenaaren.

De fterkfte, de edelfte, de zaligfte gewaarwordingen, waar voor 't menschlijk gemoed vatbaar is, zijn uitwerkfels van deze fchoonheid.

Men heeft dus recht, om deze fchoonheid tot een voorbeeld te neemen, om daar door 't weezen en de hoedanigheden der hoogfte fchoonheid te leeren kennen.

Bij de groote verfcheidenheid in fmaak, en bij alle de tegenftrijdigheden, die zich in de oordeelvellingen van geheele volkeren en van enkele menfchen opdoen, zal men bij naauwkeuriger onderzoek vinden, dat ieder mensch dien geenen voor den fchoonften houdt, wiens gedaante aan 't oog van den beöordeelaar den volmaakften en besten mensch aankondigt.

Blijkbaare natuurlijke onvolkomenheden loopen, naar 't oordeel van alle menfchen, vlak tegen de fchoonheid in.

Zeer lompe; tot fnelle en menigvuldige beweegingen onbekwaame ledemaaten, een vervallen zwak ligchaam, ftijfheid in de gewrichten, met één woord ieder onvolkomenheid, die zodanige verrichtingen, die voor ieder een nodig zijn, zwaar of onmogelijk maakt, is naar 't algemeen begrip der menfchen insgelijks een waar gebrek tegen de fchoonheid.

Dat

Dat deze denkbeelden over 't algemeen zich in ons oordeel over de ſchoonheid in mengen, is verder daar uit klaar, dat de vrouwelijke ſchoonheid andere onderlinge betrekkingen der ledemaaten vordert dan de mannelijke.

Dan, de gronden, die ons oordeel over ſchoonheid geleiden, rusten niet ſlechts op uitwendige verrichtingen en ligchaamelijke behoeftens. Neen, hoe verder de menſchen in de verbetering, in de volmaaking (vervolkomnung) van hun character komen, dies te hooger drijven zij ook de eisſchen van datgeen, dat zij verwachten.

Verſtand, ſcherpzinnigheid en een charakter des harten, zo als ieder een gelooft, dat een volkomen mensch bezitten moet, zijn hoedanigheden, die het oog ook in den uitwendige vorm tot ſchoonheid vordert.

Een vrouwelijk beeld, dat wellust ademt, wiens gedaante en geheel voorkomen ligtzinnigheid en moedwil verraadt, is voor eenen ligtzinnigen wellusteling de hoogſte ſchoonheid; waar aan echter die jongeling, die in 't bezit van zijn geliefd voorwerp nog wat meer dan dierlijken wellust verwacht, naar zijn denkbeeld van ſchoonheid, zeer veel zal uitzonderen. *Sulzer, theorie der ſchöne kunſten.*

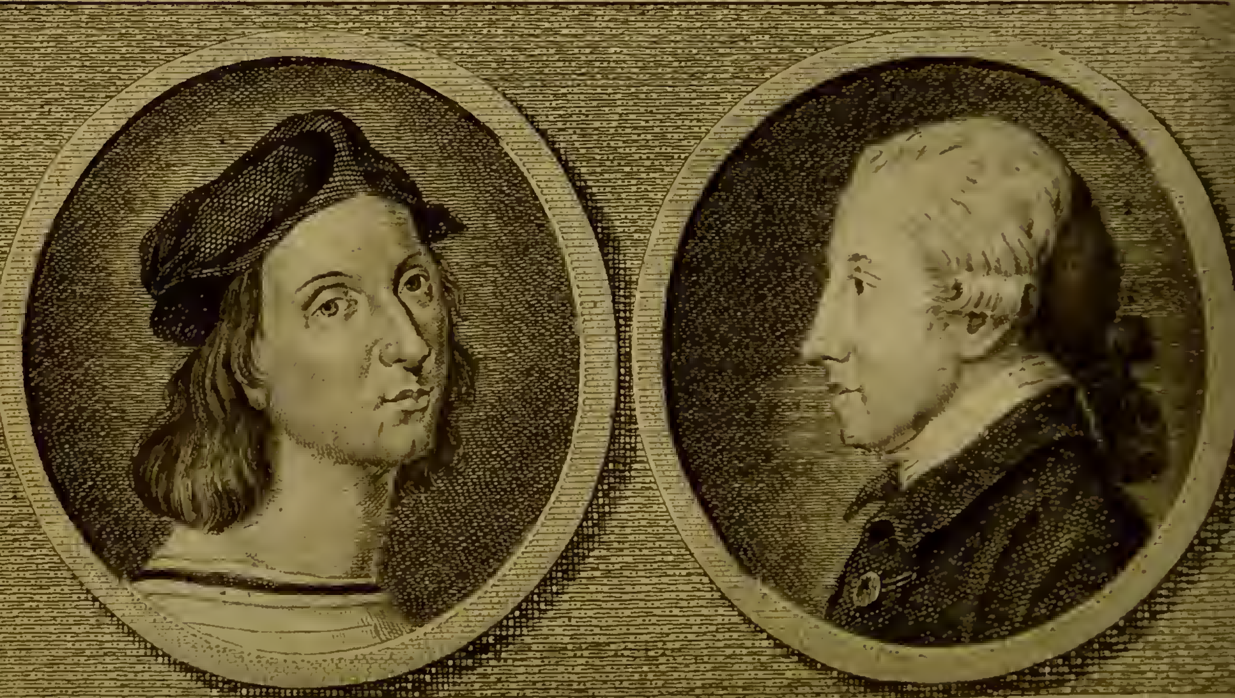
Zie hier nog eenige gemengelde gedachten van eenen Franſchen Schrijver betrekkelijk dit zelfde onderwerp:

Niet

Niet ſlechts bij de zulke, die mij dienen, maar ook bij 't vee geef ik naauwkeurig acht op de ſchoonheid; en daar na beöordeel ik ſchier volmaakt hunne waarde. ——

De boosheid, bijaldien zij zich aan mij in het kleed van zagte bevalligheid vertoonde, of eene goede ſchijnvertooning bezat, zou ik altijd dubbel ſtraffen. ——

Zeer eenvouwig en volkomen heb ik dien ouden ſtelregel ſteeds in 't oog gehouden: dat wij ons nooit kunnen misleiden, zo lang wij ons aan de natuur houden; dat de hoofdzaak altijd zij, haar te volgen. *Montaigne.*

Ik zal dit bevallig onderwerp niet aangenaamer met mijne Leezers kunnen besluiten, dan door hem hier nevens twee tamelijke copiën voorteleggen van een tweetal aangezichten, die bij al het verschil nopens schoonheid echter bij weinige anders dan voor zeer bevallig gegroet zullen worden.

Het eerste is dat van *Raphaël*, wiens uitnemende geest en charakter over alle zijne schilderstukken verspreid is.

Waar vindt gij in dit gelaat de minste spooren van neiging tot geweldigen tegenstand, van achterhoudenheid of van onedele listen? Hoe zagt, hoe eenvouwig - treffend, hoe weinig geweldig werkt hier de natuur! ——

Met welk' eenen lieftalligen en gemakkelijken ernst verlustigen zich deze oogen in de onuitputbre schoonheden der natuur?

Alles kondigt den gemakkelijken en vasthoudenden waarneemer aan. —— Alles is 'er zagt en stil, en vertoont geenzins eene kleine veel geruischmaakende beek; maar eenen stillen, en diepgaanden stroom.

Men lette hier vooral op het glad, ruim en ongefronsd voorhoofd, op de oogen en de oogleden, op de wenkbrauwen, op den neus, voornamelijk op den mond.

Zo gij de sluiting van den mond in dier voege ooit bij eenen windrigen, trotsen, rusteloozen of kwaadaartigen booswicht bespeurt,

dan ken ik in de geheele Gelaatkunde geene de minfte waarde of zekerheid.

Lavater zegt ergens van dezen man: „ als „ ik 't gevoel van de Godheid in mij ver- „ wekken wil, denk ik aan den Schepper van „ *Raphaël.* " —

De Gelaatkenner mag 'er bijvoegen: als ik mij de kenmerken van zagte fchoonheid, van natuurlijke en ongedwongen voortreffelijkheid, van edele kracht zonder geweldige pooging, duidelijk wil te binnen brengen, roep ik *Raphaëls* trekken in mijnen geest te binnen.

Het ander is het beeld van eenen Engelfchen fchilder, *B. West.*

En wie mijner Leezeren zal bevalligheid, fchoonheid en harmonie ook aan dit gelaat kunnen weigeren? —

't Is tamelijk wel gecopiëerd; alleenlijk is het bevallige in den mond merkelijk verzwakt.

Waar vindt men blijken van gelijkflachtigheid, (*homogeniteid*) overeenkomst in den onderlingen loop der deelen, zo gij ze niet hier befpeurt? —

Effenheid, zagtheid, ftille waarneeming, opmerkzaame werkingskracht en eene gelijkmaatige ziel ziet men duidelijk over het geheel van dit inneemend gelaat verfpreid.

Voor een engelsch gezicht ftraalt 'er het nationale niet fterk in door. — De trekken zijn

ten

ten dien einde te min rond; en 't geheel van dit gelaat voor 't nationale wat volle lang.

In de lippen alleen vermoed ik 'er nog flaauwe ſpooren van.

Kunt gij dit oog als 't werktuig van een verſtand beſchouwen, dat ſteeds zwanger gaat met geheime en onedele bedriegerijen? —— Of lokt het u niet terſtond uit, om 'er zeer veel oprechtheid en beminnelijke hoedanigheden bij te vooronderſtellen.

De loop van 't voorhoofd en van den neus ſchijnt mij toe ſpreekend te zijn voor eenen goeden aanleg van verſtand, voor veel vruchtbaarheid.

Waar vindt gij 't ooglid en den wenkbrauw in zulk eene zagte en effene richting bij haatelijke en afzichtelijke charakters, die 't onrecht indrinken als water; en die hun hart ſteeds werk verſchaffen met allerlei ontwerpen van wrevel en bedrog? ——

Zo als men den mond, en de ſluiting der lippen hier ziet, is zij niet gantsch vrij van zwakke ſtijfheid en zelfsbehaaglijkheid, en de goedige deelneeming is 'er merkelijk door verzwakt.

Wij ſchatten onze Leezeren gelukkig, die zich in 't bezit van vrienden verblijden kunnen, met zodanige trekken voorzien; en zo duidelijk gekenmerkt met zegels van ſtille denkingskracht, van eenvouwige braafheid, van edele en oprechte goedhartigheid.

ELFDE HOOFDSTUK.

DE TEMPERAMENTEN.

Ik behoef mijnen Leezer niet te zeggen, dat alle Gelaatkunde rust op die naauwe vereeniging, die 'er bij den mensch tusſchen ziel en ligchaam gevonden wordt. Dit ligt al onmiddelijk in de bepaaling der Gelaatkunde opgeſlooten. De ziel werkt op 't ligchaam, en de vatbaarheden en de neigingen der ziele tekenen zich op 't gelaat en naar buiten; maar niet min zeker is 't, dat gelijk alles in de waereld op zekere wijze op elkander werkt, dat bijgevolg ook omgekeerd het ligchaam weerkeerig invloed heeft op de ziel.

Ingevolge hier van is 't zeer dienſtig, wil men het voornaame van het zielscharakter op 't oog leeren kennen, ten dien einde ook de inwendige inrichting, en de voornaame geſteldheid van 't ligchaam te onderzoeken.

Dan, om deze heerſchende inwendige geſteldheid van 't ligchaam te leeren kennen is 'er voor den Gelaatkenner al weer geen ander middel, dan 't uitwendige, de kleur, vorm enz. opmerkzaam waarteneemen.

Dat nu de ligchaamen, vooral de aangezichten der menſchen, in kleur, wijze van ſamenſtelling

ling zo zeer verſcheiden zijn, zulks ontſtaat niet bij geval; maar wordt grootendeels veroorzaakt door 't onderſcheid van de inwendige grond- of beſtand-deelen van 't ligchaam.

Hij dus, die zich toelegt, om door middel van 't uitwendig voorkomen der menſchen 't inwendig grondgeſtel van 't ligchaam afteleiden, om dan voorts uit het gevonden grondgeſtel van 't ligchaam tot 's menſchen heerſchend character te beſluiten, ſchijnt met een vrij goed gevolg in zijn phyſionomiſche beſluiten te zullen ſlaagen.

En zie hier 't doel van den Gelaatkenner, wanneer hij uit het temperament der menſchen denktrant poogt afteleiden.

Het temperament nu, of de bijzondere inwendige geſteldheid van 't ligchaam, is voornamelijk gelegen in de onderlinge betrekkinge van deszelfs vaste en vloeibaare deelen tot elkander. Niet ſlechts voor den Gelaatkenner, maar ook voor den Geneesheer is 't uiterst wichtig, dit temperament der menſchen zeer ſpoedig te kunnen kennen.

Al zedert de vroegſte onderzoekingen was men gewoon, de menſchen, wegens hun onderſcheiden temperament, op eene vierderlei wijze te rangordenen.

Men beſchreef hunne ligchaamen of *ſanguinisch* bloedrijk, of *phlegmatiek* traag en gemakkelijk, of *choleriek* vuurig, of *melancholiek* droefgeeſtig.

Dat deze verdeeling der menſchelijke temperamenten, van zekere zijde beſchouwd, willekeurig zij, behoeft men niet te betwijfelen. Ieder mensch toch heeft een verſchillend gelaat, en onderſcheiden wezenstrekken, en even zo ook een verſchillend temperament, of eene onderſcheiden inwendige geſteldheid. De vogten en de vaste deelen der menſchen zijn altijd op eene verſchillende wijze gewijzigd.

Inmiddels is die rangſchikking zeer gemaklijk; mits men nimmer die ontelbre meenigte van nuäncen of inéénſmeltingen vergeete, die tusſchen alle deze vierderlei temperamenten gevonden worden. Geen twee menſchen hebben volmaakt het zelfde temperament.

Vraagt men voor 't overige naar de naaſte grond, waarom men juist vierderlei temperamenten aannam; men vindt die misſchien in de vierderlei hoofdeigenſchappen van alle ſtoffe, droogte, vogtigheid, warmte en koude; naar deze verſchillende hoedanigheden begreep men best de ligchaamen te zullen kunnen onderſcheiden.

En daar men weinig of geen geſtellen vond, waar in ſlechts één dier hoedanigheden kon worden opgemerkt, zonder dat 'er nog eene tweede zeer duidelijk bij in 't oog viel; men vond namelijk zeer weinig menſchen, waar van men alleen zeggen kon: hun geſtel is koud, of warm, zonder 'er tevens, vogtigheid of droogte

te bij te befpeuren; waarom men zich met eenvouwige temperamenten weinig ophield, zich flechts bekommerende om de menfchen volgens de bovengemelde famenftelling onder die vierderlei rangen te plaatfen: droog-koud (melancholiek) vogtig-koud (phlegmatiek) warm-vogtig (fanguinisch) en warm-droog (choleriek).

Zag men b. v. in iemand droogte met warmte heerfchen, dien noemde men choleriek; bemerkte men bij hem vogtigheid met warmte, dan noemde men hem eenen fanguineus; vogtigheid bij veel koude veroorzaakte een phlegmatiek geftel, en koude met veel droogte waren de hoedanigheden van eenen Melancholicus.

Hier bij kan men zich nog een ander of een vijfde temperament verbeelden, een geftel namelijk, waar in alle deze vier hoedanigheden in een' gelijken trap van evenredigheid gevonden wierden; dan dit temperament alleen in de verbeelding berustende, zonder dat wij ooit zeker kunnen zijn, dat het 'er ergens gevonden wordt, zo behoeft zich de Gelaatkenner hier niet over te bekommeren.

Alvoorens wij hier de temperamenten gelaatkundig befchouwen, zal 't niet ondienftig zijn een weinig nader in 't phyfisch onderfcheid van deze verfchillende gefteldheden intedringen.

Men vergist zich niet, wanneer men aanneemt, dat het bloed de voornaame zitplaats is van dat onderfcheid, dat men in de geftellen der menfchen waarneemt.

En dit kan men te eerder vooronderſtellen, daar het bloed het geheele ligchaam door verſpreid is; en de verſchillende geſteldheid van 't zelve dus niet kan nalaaten, op eene verſchillende wijze, op alle de deelen van 't ligchaam te werken.

Het is door Scheikundigen al lang beſlist, dat het bloed uit verſchillende deelen beſtaat; uit aardachtige, uit olieachtige, uit zoutachtige en uit waterachtige deelen; terwijl het onderſcheid tusſchen het verſchillend bloed der menſchen moet gezogt worden in de verſchillende evenredigheid van deze verſcheidene deelen. In 't bloed van den eenen b. v. meer aarde, van den anderen meer water, enz.

Daar men phlegmatieke geſtellen beſpeurt, daar is het bloed met veel waterdeelen vermengd; hier zijn de bloedvaten niet zeer vast en ſterk, en de omloop van 't bloed langzaam en traag.

Daar het bloed met veel zoutachtige deelen vermengd is, en even daar door, door 't zoutachtige ook tot eenen hoogen trap zeer rood geverwd is, daar heerscht een bloedrijk geſtel.

Zij, in wier bloed veel olieachtige deelen gevonden worden, welke olie veel vuurſtof behelst, zij bezitten een droog ligchaam; terwijl dit zelfde het bloed, door eene grootere hitte voortgeſtuwd, met meerder drift beweegt.

Vindt

Vindt men in 't bloed veel aardachtige en zwaare stoffen, daar zien wij 't zelve zeer traag in den omloop; en dit baart natuurlijk droogte en kou, en veroorzaakt een melancholiek gestel.

En schoon het zeker is, dat men in de Scheikunde, in 't kennen van alle deze verschillende bestanddeelen, nog zeer verre af is van de volkomenheid; schoon 'er namelijk in 't bloed nog zeer veele andere bestanddeelen, behalven de genoemde, gevonden worden, is het gezegde ten minsten voor ons oogmerk hier voldoende, den zulken onder mijne Leezers, die gaarne dieper in deze stoffe willen indringen, tot andere werken verwijzende (*c*).

Vooronderstelde zijnde, dat het inwendig ligchaamsgestel zeer veel invloed heeft op 't Character, en dat men het inwendig ligchaamsgestel door het uitwendig voorkomen kunne beöordeelen, dan schijnen hier voor den Gelaatkenner twee dingen noodzaakelijk: voor eerst, dat men zo naauwkeurig doenlijk de kentekenen opgeeve, die in 't oog vallen, waar aan men de verschillende temperamenten uitwendig onderkennen kan.

Ten tweede, dat men dan de hoedanigheden der ziele pooge te bepaalen, die met deze of geene bloedmengeling (temperament) steeds gepaard gaan.

En

(*c*) Men zie *Kamps* en *Lavater* over de temperamenten.

En 't zijn deze twee ſtukken, waar op de Leezer nu bij ieder temperament zijn aandacht zal dienen te vestigen.

Een ſanguinisch bloedrijk geſtel is zulk eene mengeling of geſteldheid in 't menschlijk ligchaam, waar in warmte en vochtigheid de heerſchende hoedanigheden zijn.

Zulk een geſtel openbaart zich gemeenlijk aan een vrij bevallig voorkomen; 't aangezicht rood, wat opdragtig; week vleesch; blonde of roodachtige haaren; 't vel veelal blank en met doorſchijnend rood gedekt: men vindt 'er ook doorgaans veele blaauwe aderen zichtbaar.

Wat het character dezer bloedrijke geſtellen aanbelangt. Men zal veelal vinden, dat menſchen van dit ſlag werkzaam en onderneemend zijn; en hun ſtoutheid gaat met veel losheid gepaard. Zij bezitten eenen grooten hang tot verandering, gezelſchap en vermaaklijkheden. Tot wigtigen, langduurigen en eenzelvigen arbeid, dien zij ligtelijk opgeeven, zijn zij niet zeer bekwaam; in den omgang doorgaans bevallig, beminnelijk en ſomtijds ſpotziek. Aan den anderen kant zijn de volgende niet zeer verkiesbaare hoedanigheden hun meestal eigen; opvliegende toorn, ſtoute onbedachtſaamheid, dwaaze veranderlijkheid, ras afwisſelende aandoeningen van droefheid en vreugde, eene neiging ſteeds zonder grond het beste

te

te hoopen, milddaadige verkwisting en zorgeloosheid omtrent zijne eigen belangens; dit alles zijn meestal de uiterſten, waar toe men in dit geſtel eenen geweldigen aandrang gevoelt.

Het verſtand der zulken is doorgaands vlug van bevatting; veel meer dan langzaam of diep peinſende, of volledig en nauwwikkende.

Een Phlegmaticus heeft vochtigheid en koude tot de heerſchende hoedanigheden van zijn ligchaam. Zijn bloed is met zeer veele dunne en waterachtige deelen doormengd.

Menſchen van dit ſlag zijn gemakkelijk te onderkennen aan 't weeke, 't bleeke en 't opgezwollene of 't bolle van hun geheel ligchaam en van hun aangezicht. Het gelaat is 'er zelden kleurig, doorgaans met bleekheid gedekt.

Hunne werkzaamheden zijn doorgaans traag, langzaam en zonder veel drift. Zij zijn zeer aan het gemak en de traagheid gehecht. Hun character is zagt, vreedzaam, goedig en niet onbevallig. Zelfs hun toorn, die maar zelden ontvlamt, draagt den ſtempel van traage ſlapheid. Menſchen van dit ſoort zijn zeldzaam in 't goede of kwaade zeer uitſteekende. Zij zijn ſchuw voor alle moeijlijke en omſlagtelijke onderneemingen; en hun verſtand, hunne verbeeldingskracht en hun ſmaak blijven meestal in 't middelmaatige.

Wat den Cholericus aanbelangt; in 't ligchaamsgeſtel van zulk een Choleriek galachtig

mensch, waar men den overvloed van gal doorgaands al aan de geele koleur van 't vel des aangezichts spoedig onderkent, zijn droogte en hitte de heerschende hoedanigheden.

Menschen van deze bloedmengeling hebben meestal een niet zeer schoon of bevallig voorkomen; veelal wat ruw, doorgaans tenger en onderscheiden zich dus ver en zeer gemaklijk van phlegmatique, of bloedrijke gestellen. Een scherpe, doordringende opslag van 't oog en de kleur van 't gelaat maaken hen ras kenbaar.

Is 'er in zijn bloed een grooter hoeveelheid van olieachtige vuurdeelen dan in de andere gestellen, men vindt hier de natuurlijke reden van den snelleren omloop des bloeds, van de meerdere droogte en van eene grootere drift, dan men in de andere gestellen waarneemt. Zij hebben meestal dik zwart of ook wel rood hair, en doorgaans aan het voorhoofd uitpuilende aderen.

Wat hunne verstandskrachten aanbelangt: deze zijn vrij gunstig.

Meestal is een schrander doorzicht, ongemeene scherpzinnigheid, naauwkeurige oordeelskracht en juistheid in gedachten het voorrecht van lieden van dit gestel.

Ten aanzien van hun character zijn deze bijzonderheden, schoon in verschillende graaden, bij den Cholericus doorgaans te bemerken. Aanhoudende werkzaamheid, mannelijke onver-

verzettelijkheid, ſtrengheid, eerzucht, hoog gevoel van zich zelven en verachting van anderen, zijn hunne gewoone hoedanigheden.

Bij aangedaane beleedigingen hellen zij tot het ſtrenge, en ook hun toorn is mannelijk, meestal duurzaam en onverzettelijk.

De zwaerbloedige Melancholicus blijft nu nog ter beſchouwing voor mij en mijne Leezers overig.

Algemeene droefheid en ontevredenheid tekent zijn geheel gelaat; deszelfs kleur is doorgaans eene mengeling van bruin en geel; een dik, loom en zwaar bloed loopt door zijne aderen; eene groote magerheid des ligchaams, een zeer gerimpeld gelaat, ruw vel en meestal zwarte hairen tekenen ons ras dien man uit, wiens ziel in melancholie is neêrgezonken; en wiens bijzondere kentrekken bijkans altijd nog veel gemakkelijker in 't oog vallen dan bij de overige.

Dan, zo ontevreden men misſchien zijn mag over het uiterlijk voorkomen dezer menſchen, zien wij 'er hun verſtand doorgaans bij gewinnen. Hunne voortgaande en ſtille peinſing, 't nadenken, hen zo zeer gewoon, geeft hunne verſtandskracht niet zelden eenen goeden trap van ſterkte; met een goed geheugen vereenigen zij eene goede oordeelskracht, mits de zaaken ten hunnen opzichte geen onmiddelijke betrekking hebben. Voor drooge weetenſchap-

 pen,

pen, voor afgetrokke onderrechtingen zijn deze menfchen zeer goed gefchikt; maar niets is minder hun taak dan geeftige fchoonheden of werken van fmaak.

Voorts is hun character ftil, achterhoudend en altijd het kwaadfte vreezende; zij zijn niet voortvaarende, maar langzaam in alle hunne befluiten, en volftrekt onverzettelijk; hun toorn, eens gezet zijnde, is niet te vermurwen, de perfonen en de dingen altijd en onveranderlijk befchouwende in dat zelfde fombere of hatelijke daglicht.

Uit al het gezegde zullen mijne Leezers gemakkelijk kunnen opmaaken, welke temperamenten voor de weetenfchappen 't beste gefchikt zijn.

De vermaaklust van den fanguineus, en de zugt tot gemak bij den phlegmaticus hinderen geweldig de vorderingen.

't Is misfchien voor een goed deel hier aan toetefchrijven; en tevens aan den weerkeerigen invloed, die de letteren en 't zittend blokken op de geftellen hebben, dat de meefte geletterden, ten aanzien van hun geftel, veelal tot het cholerieke of melancholieke overhellen (*d*).

In-

(*d*) Ik heb mij in dit Hoofdftuk tot dus ver van veele aanmerkingen van *Peufchel*, *Pernety* en eenen ongenoemden duitfchen Schrijver bediend.

Intusfchen fchoon het nut van de kennis der temperamenten in 't beöordeelen der onderfcheiden characters buitengemeen groot is, zou men door een onvoorzichtig gebruik van 't bovengezegde in de gewigtigfte dwaalingen fchier noodwendig moeten vervallen.

Wij zullen hier de hoofdgebreken ten dezen opzichte flechts kunnen aanftippen.

Zo gij b. v. 'er eenige onder uwe vrienden aantreft, die gij na eene opmerkzaame befchouwing met het grootfte recht onder de bloedrijke geftellen rekenen kunt, zoudt gij zeer onvoorzichtig doen, van de zulke maar terftond in al het hoofdzaakelijke de bovengenoemde hoedanigheden toetekennen; immers, hoe veel kunnen deze characters van uwe vrienden niet verfchillen, naar maate van de betrekking of grootte des afftands, waar in hunne geftellen zich van 't phlegmatieke of cholerieke verwijderd zijn; of naar den trap, waar mede zij aan deze laatfte aangrenzen of naderen. En even zo kunnen de cholerieke geftellen van uwe vrienden of veel of weinig of van phlegmatieke of van 't melancholieke bezitten. Op duizenderlei wijze kan een temperament ten aanzien van de overige gewijzigd zijn: hoe verbaazend veele inéénfmeltingen (nuäncen) zijn hier niet optemerken, die het oordeel over het character noodzaakelijk geleiden moeten!

Een

Een bekwaam Gelaatkenner zal dus eerst het hoofd-temperament zoeken te ontdekken; en dan zo naauwkeurig zulks hem doenlijk is de graaden van het naastbijkomend temperament zoeken te ontwikkelen; om dan, alles ſaamgenomen, aan zulk eenen die hoedanigheden toeteſchrijven, die zijn hoofd-temperament doen vooronderſtellen; maar dit dan doen overeenkomſtig met dien trap, waar op de gal, 't bloed, of het phlegma op zulk een hoofd-temperament werken, of 'er tot zekeren graad mede vereenigd zijn.

Hoe dikwijls vindt men geen menſchen, waar in 't moeilijk wordt te beſlisſen, of het phlegmatieke, of wel het bloedrijke voor hun hoofd-temperament te houden zij; en in zulk een geval is hun character eene mengeling van die hoedanigheden der ziele, die uit deze beide temperamenten voortvloeien.

In dit opzicht is 't niet ſlechts onvoorzichtig, om terſtond bij een voorkennend temperament *alle* de gewoone characters, tot één toe, aan zulk een mensch te willen toeſchrijven; maar ook even zo ongegrond aan iedere bloedmengeling die verſchillende charakters altijd *tot den zelfden graad van ſterkte* te willen toeeigenen. Ook hier moet de naauwkeurigſte opmerking en eene voorzichtige vergelijking den Gelaatkenner, die gevoel heeft, geleiden.

Ten

Ten blijke, hoe wigtig dit onderwerp der temperamenten in de Gelaatkunde zij; en hoe ligtelijk men van dien kant in het heerſchend character der menſchen kunne indringen, zal ik mijne Leezers hier ten ſlot nog doen zien, hoe zich dit verſchil der temperamenten niet ſlechts aan de *kleur*, b. v. 't bloedrijke aan 't roode, het cholerieke aan 't geele, het phlegmatieke aan 't bleeke en het melancholieke aan het donkere of zwartagtige; niet ſlechts aan de kleur of de inrichting van 't vel laat onderkennen; maar zelfs in zeer veele gevallen aan zekere vaste en onveranderlijke grondtrekken laat onderſcheiden. En ten dien einde zullen wij hier nog eenige van zodanige kenmerken der onderſcheidene temperamenten ter neder plaatſen.

Een hoekig gelaat, waar van de trekken ſcherpe lijnen maaken, toont ons meestal eenen Cholericus. Eene uitzondering maakt het, wanneer al 't overige in zulk een gelaat (gelijk dikwijls gebeurt) eenen Melancholicus aanduiden.

Bij het vuur van een doordringend oog is de loop van hun voorhoofd zeer dikwijls platagtig, zonder dat het ſchuinsloopende van de lijn van het voorhoofd het rechtlijnige wegneemt, anders dan door ſcherpe bogten of hoeken.

Een rondachtig voorhoofd, naar 't circelachtige zweemende, en eene wat los- en zagt

ſlui-

ſluitende mond heb ik in veele gevallen beſpeurt bij lieden van een phlegmatiek geſtel.

Al wat ſterk helt naar een melancholiek geſtel heeft doorgaands behalven een vermagerd en rimpelachtig gèlaat, dat al terſtond droefgeeſtigheid aankondigt, ook doorgaands ſcherpe hoeken in de verſcheiden lijnen van 't gelaat; de loop van 't voorhoofd vrij perpendiculair, niet zelden wat binnenwaarts inloopende.

Bij eenen ſanguineus zien wij de profillijn van 't voorhoofd tot de kin doorgaands loopen met de minst ſcherpe hoeken; terwijl de loop van 't voorhoofd eenigzins het midden houdt tusſchen het rond van eenen phlegmaticus, en tusſchen het ſcherp gehoekte van de verſchillende lijnen, die men doorgaands beſpeurt in 't aangezicht der beide andere temperamenten.

Aan het einde van dit Hoofdſtuk geeven wij den Leezer vier koppen, ſlechts middelmaatig en eenigzins gebrekkig, vooral de derde gecopiëerd; nogtans zeer geſchikt, om het in 't oogvallende der verſchillende temperamenten te doen zien; en de waarheid van dit deel der Gelaatkunde te bekrachtigen.

In den eerſten, ziet men den Sanguineus. Men beſpeurt 'er veel minder afgetrokke denkingskracht in, dan in No. 2. Kondigt 't ons niet ras den gerusten, te vredenen en onderneemenden man aan? Het bezit veel van 't goedige, maar niet minder van 't ſtoute en onderneemende.

In

In den tweeden, die 'er onder ſtaat, ziet gij den man van ſtille en denkende werkkracht. Hoe mannelijk, hoe ſtout en doordringend beſchouwt dit oog de dingen en de menſchen? Onverzettelijkheid, taai geduld en een hart, dat niet ligt voor anderen buigt, en dat zijner zaake gewis is, zijn zijne meest in 't oog loopende hoedanigheden.

Niet zelden vindt men den loop van 't voorhoofd nog iets hoekiger.

In de onderlip beſpeurt men een merkelijk gebrek in de gravuure. Zo dra gij in uwe gedachten dien man zijn' mond nog wat meer doet ſluiten, zal ook dit beeld ſpreekender ſtoutheid en cholerieke mannekracht doen vermoeden.

Zijn hart ſchijnt niet veel gevoel te hebben van 't onheil van anderen.

De derde zal ons den phlegmaticus ſchetſen. Een dik opgezwolle gelaat, de ſlappe richting zijner lippen, ronde in plaets van hoekige trekken, dit is hier 't voornaamſte, dat ons dien man kennen doet, door minder vuur van werkkracht en meerder gemaklust bezield, dan de laatstgenoemde. Het vertoont ons eenen verzwakten man van eene goedige eenvouwigheid, en van zwakke, niet zeer geöefende zielskrachten met droefgeeſtigheid en melancholie gedekt.

In den vierden vindt gij den ſomberen en eenvouwig-droefgeeſtigen.

Daar gij de profillijn in ſanguiniſche geſtellen doorgaands een weinig uitwaarts zijne richting ziet neemen, gaet hier de lijn van 't voorhoofd tot aan de kin alles inwaards, alleen door ongunſtige en ſcherpe hoeken afgebroken.

Eene ſtille peinzing omtrent zijn lot gaat hier met ontevredenheid gepaard.

Hoe krachteloos en vermoeid is als 't ware zijn treurend oog? En hoe duidelijk toont het lusteloos inéénvallen zijner lippen zijnen gekwelden geest wegens het inéénſtorten van zijne ontwerpen en wenſchen?

1

2

TWAALFDE HOOFDSTUK.

DIEREN-ZWEEMING OF DIERLIJKE PHYSIONOMIËN.

Veel te groot is het belang, 't geen het menschdom met de hoofdneigingen en de krachten der verſchillende geſlachten onder de dieren heeft, dan dat men al niet van de vroegſte tijden zou hebben ingezien, hoe nuttig het zij, de geſlachten en ſoorten der dieren te kennen, hunne bijzondere geſtellen optemerken, en vooral hunne driften, geäartheden en krachten opmerkzaam gade te ſlaan.

Behalven 't onmiddelijk voordeel, het geen 'er voor het gemeene leven uit dit onderzoek, uit deze opmerking noodzaakelijk moest gebooren worden, bediende men zich van de kennis der bijzondere eigenſchappen van de dieren nog tot een ander neven-einde.

Hunne verſchillende beeldtenisſen of gedaanten dienden tevens tot eene eigenlijke ſpraak of taal; om op 't zien van zekere beeldtenis van dit of dat dier, die zaak, die eigenſchap uittedrukken, die zulk een dier van andere dieren afzonderde. Men meende bij voorb. moed en ſterkte, of men bedoelde grootmoedigheid en

vrijheid; terwijl men zich, om deze genoemde denkbeelden uittedrukken, van de beeldtenisfen van Leeuw en Paerd bediende.

Aan den opmerkenden befchouwer moest dit van zelve eene natuurlijke aanleiding verfchaffen, om de bijzondere eigenfchappen der dieren altijd te befchouwen in verband met den bijzonderen vorm, en de zo zeer verfchillende gedaantens der dieren; en mijn Leezer zal nu gemakkelijk kunnen begrijpen, hoe geredelijk hier uit de drift kon gebooren worden, om de dieren in den eigenlijkften zin te phyfionomizeeren. Of met andere woorden: men fchreef aan de bijzondere foorten van dieren zekere bijzondere krachten of geäartheden toe; men bemerkte hun maakfel en hunne gedaante; men befchouwde de geäartheid of het in- en uitwendig voorkomen der dieren in verband bij elkander; en overal waar men vervolgens eene gelijkheid van vorm, gedaante of trekken bij andere dieren waarnam, maakt men geredelijk met meerder of minder grond een befluit tot eene gelijkheid van aart en neigingen.

Men vooronderftelde hier bij, en met recht, dat de ligchaamen der dieren in alles ingericht waren naar hunne leefwijze, naar hun bijzonder inftinct, met één woord, naar hunne behoeftens en beftemming; dat het fchaap bij

voorb.

voorb. alleen gevormd, om zich te ſpijzen, en ten ſlagtöffer voor zijnen meeſter te dienen, zeker niet gevoeglijk den vorm kon hebben van eenen woedenden tijger of van eenen brullenden leeuw; dieren, die beſtemd waren, om hun inſtinct door wreedheid, en hunne behoeftens door roofzucht te voldoen.

Dit veroorzaakte natuurlijk, dat men in 't rijk der dieren die vormen of gedaantens, die met den vorm van een ſchaap eenige naauwe overeenkomst bezaten, dien zelfden zagten en vreedzaamen aart toekende. Dan overal, waar men in tegendeel een uitwendig voorkomen beſpeurde, eenigermaate naar dat van een' leeuw zweemende, daar ſtrekte zulk een vorm of maakſel ten blijke, dat hier geen ſchaapenaart, maar iets van der leeuwen moed of ſterkte te vinden was.

Dan, deze eerſte pooging, om de dieren te phyſionomizeeren, moest in uitgeſtrektheid al ras zeer toeneemen; naar maate men beſpeurde, dat zelfs de dieren van 't zelfde ſoort, in het bijzondere van hunne gedaante, nog individuëel zeer veel van elkander verſchilden; en naar maate men ook daar door in 't vermoeden verſterkt werd, dat ook hun aart en krachten, even gelijk hunne gedaante, nog zeer veel van elkander, ſchoon tot één ſoort

behoorende, verfchilden.

Aan hun vooral, die zich in eenige nadere betrekking tot zeker foort van dieren bevonden, kon de opmerking niet ontflippen, dat niet alle dieren van zulk een foort even vlug of fterk waren, met één woord, niet even zeer aan hunne oogmerken beäntwoordden. Het was voor menfchen van dit flag zeer gewigtig, dat zij dit verfchil tusfchen dieren van één en 't zelfde foort, niet flechts langzaam door ondervinding, maar ook, op 't gezicht van een individuum uit dit foort van dieren, fpoedig wisten optemaaken; dat zij, bij voorb. een traag van een onvermoeid, een eigenzinnig van een gedwee paerd, op 't enkel gezicht, wisten te onderkennen.

En zie hier de bron niet flechts van die algemeene phyfionomie, om de bijzondere geäartheden aan zekere foorten van dieren, eigen aan hunne foortelyke gedaantens en algemeenen vorm, te onderkennen; maar ook de aanleiding, om zich op 't individuëele of het bijzondere in de gedaante van ieder dier toeteleggen, om 't onderfcheiden charakter, de onderfcheidene hoedanigheden van zulk een afzonderlyk dier te bemerken.

En dit zij hier genoeg van den vermoedelijken oorfprong der Phyfionomiekunde, met opzicht tot de dieren.

Nu

Nu was het moeilijkst werk verricht, en de overgang was nu vrij natuurlijk en geredelijk, om de voornaamſte grondregels in de phyſiognomie der dieren op de verſchillende gedaanten der menſchen overtebrengen.

Men bevlijtigde zich, om ook dat geen met opzicht tot der menſchen vorm en voorkomen, te doen, waar in men met opzicht tot de dieren reeds zo zeer geſlaagd was; dat is, men poogde ook de menſchen te phyſionomizeeren.

En zo werd de aanleiding gebooren, om de gedaanten der menſchen in vergelijking te brengen met het verſchillende maakſel en den verſchillenden vorm van zodanige dieren, wier vorm 't meest in 't oog liep, en ſlechts eenigerhande onderlinge vergelijking gedoogde.

En hoe zeer men hier in, in de dieren-zweeming bij de gedaante der menſchen, al in vroege tijden gevorderd was, zien wij uit de phyſionomiſche verhandeling van *Ariſtoteles*, thans nog voor handen; zich voor 't meeſte deel bepaalende, om alle de gelijkheden tusſchen dier en mensch te bemerken.

Zijn heerſchend oogmerk is, om de menſchelijke phyſionomiën en gedaanten in gelijkheid te brengen met de gedaanten van ſommige dieren, om dan tot gelijke dierlijke hoedanigheden, ten goede of ten kwaade, in zulk een' mensch te beſluiten.

Na hem werd deze tak der Gelaatkunde, of de dieren-zweeming door zijne navolgers al verder beöefend, en meerder uitgebreid; maar, naar evenredigheid, ook door zeer veele onzekere vooronderſtellingen verduiſterd en vernederd.

Eerst zal ik mijne Leezers uit *Ariſtoteles* doen zien, hoedanig men zich van deze bron der Gelaatkunde, de gelijkheid tusſchen dieren en menſchen (de dieren-zweeming) ten voordeele dezer weetenſchap heeft zoeken te bedienen. Vervolgens zullen wij onze gedachten nopens dit ſtuk den Leezer mededeelen.

„ Nooit, zegt *Ariſtoteles*, was een dier zodanig voortgebragt of gevormd, dat het in zijn maakſel met zeker ander dier zou hebben ingeſtemd, en nochtans eene aart en hoedanigheden zou gehad hebben, gantſchelijk van dit dier onderſcheiden; maar overal vond men daar, waar de dieren elkander in vorm geleeken, ook overeenſtemming van aart en neigingen, overal het gelijkend ligchaam en de gelijkende ziel bij elkander.

Nog veel meer kunnen eigenlijke kenners, die dagelijks met zeker ſoort van dieren omgaan, uit derzelver gedaante al terſtond opmaaken, bij voorb. jaagers en rijders.

'Er wordt dan eene kunst gevonden, om het inwendige door het uitwendige afteleiden.

Zij, die gewoon zijn uit de dieren te phyſionomizeeren, vergisſen zich dikwijls in de

keu-

keuze der tekenen, of in de zitplaats, waar in men eigenlijk de zweeming te zoeken hebbe.

Men kan niet zeggen van de doorloopende en algemeene gedaante van ieder dier, dat die in zijn ligchaam *in zeker opzicht*, aan dit dier eenigermaate gelijk is, ook altijd daar mede in aart en neigingen zou moeten overeenſtemmen.

Nooit vindt men een dier, dat volkomen aan de gedaante van een' mensch gelijk is; maar altijd ſlechts eene zekere zweeming, ſlechts eenige weinige trekken van gelijkheid.

Indien iemand naar een dier zweemt, niet ten aanzien van een teken of trek, die aan dat ſoort van dieren bijzonder eigen is, maar met zulk een dier overeenſtemt in algemeene tekenen, dat is, in tekenen, die dat dier met zeer veele andere ſoorten van dieren gemeen heeft, wat zou ons dan 't recht geeven, om hier eene zweeming met zulk een bijzonder dier te plaatſen; om hier bij voorb. te zeggen, dat zulk een mensch meer naar een leeuw zweemt, of naar een hart, zo het teken der gelijkheïd het geen men meent gevonden te hebben, eigen is aan beide deze geſlachten van dieren?

Te recht moeten alle de eigene tekenen, als eene bijzondere eigenſchap aanduidende, worden aangemerkt; en gemeene overeenkomſten, die aan veele ſoorten van dieren gemeen

 zijn,

zijn, kunnen alleen iets algemeens, of eene algemeene hoedanigheid aanduiden.

Deze algemeene tekenen van gelijkheid, die aan veele foorten van dieren eigen zijn, deze zijn voor den Gelaatkenner van weinig aanbelang.

Zo iemand begeert te onderzoeken, welke de kentekenen zijn van dapperheid en fterkte, dan moet hij alle die bijzonderheden, die aan alle fterke dieren gemeen zijn, en die hunne fterkte meest doen in 't oog vallen, in zijne verbeelding te famen brengen; en zo ver alle deze kentekenen bij alle andere zwakke dieren niet gevonden worden, voor zo ver zijn zij tekenen van fterkte."

Na deze inleiding gaat *Ariftoteles* over, om ftukswijze de voornaamfte ftelregels der dierenzweeming te behandelen.

Wij geeven die, gelijke zij bij hem gevonden worden, fchoon wij voor de meefte geen borg blijven; behalven 'er heerscht nog veel onbepaaldheid in de uitdrukkingen; en ook dit maakt het tot de uitfpoorigfte dwaasheid deze volgende regels onder de menfchen onvoorzichtig, zonder eigen waarneeming en zonder de zorgvuldigfte bepaaling te willen toepasfen.

„ Een klein, laag of kort voorhoofd toont domheid en onleerzaamheid, gelijk men befpeurt in de varkens.

Een

Een bovenmaate groot voorhoofd gelijk de osſen toont laagzaame traagheid.

Een rondachtig voorhoofd, zweemende naar dat der ezels, toont ongevoeligheid.

Een minder glad of vlak voorhoofd toond ſchranderheid gelijk de honden.

Een voorhoofd wat vierkantig van eene maatige grootte is een blijk van grootmoèdigheid.

Kleine ooren, gelijk aan die der aapen, verraaden list.

Ooren, in grootheid aan die der ezels gelijk, toonen onverſchillige domheid.

Oogen, die zich zeer ligt, zeer dikwijls en ſchielijk beweegen, zijn ſtreng, ſcherp, roofziek, zweemende naar die der roofvogels.

Die zeer dikwijls pinköogen, of de oogleeden zeer dikwijls beweegen, ſchijnen vreesachtig.

Glinſterende oogen, gelijk die der haanen, verraaden wellust.

Zeer groote oogen, zweemende na die der osſen, toonen lompheid en traagheid.

Zeer kleine oogen, gelijk die der aapen, doen ons list, vreesachtigheid en kwaadaartigheid vermoeden.

Oogen, die wat ver uitſteeken, verraaden traagheid, en zweemen naar die der ezels.

Een weinig uitgeholde oogen toonen grootmoedigheid, naar de gelijkheid met die der leeuwen.

Een zeer groote breede neus aan de eindens dik en grof, eenigzins aan de ſnoet van een varken gelijkende, is gemeenlijk blijk van domheid, morſigheid, traagheid.

Spits-neuſen, gelijkende aan die van ſommige honden, zijn ligt tot ongenoegen en toorn gereed.

Een van 't voorhoofd af gekromde neus, gelijk die der Adelaars, toont grootmoedigheid.

Eene wat verder gekromde neus, zweemende naar die der raaven, toont ſtoute onbeſchaamdheid.

Kromme platneuſen, gelijk men bij aapen en harten vindt, verraaden neiging tot wellust.

Breede lippen, aan de uiterſten wijd, zo dat de bovenſte lip naar de onderſte helt, ter vereeniging der lippen, toonen ſtoutheid en grootheid en grootmoedigheid, gelijkende aan die der leeuwen.

Breede, veruitkomende lippen, zweemende naar die der varkens, toonen, domheid, traagheid.

Groote lippen, waar van de bovenſte zeer los boven de onderſte overhangt, zweemende naar die der ezels, toonen dwaasheid, onleerzaamheid, en onkunde.

Fijne lippen, die naauwlijks het tandvleesch bedekken, gelijk bij de honden, toonen twist- en lasterzucht.

Oo-

Ooren van middelmaatige grootte, gelijk de beste honden die hebben, laaten schranderheid en bekwaamheid vermoeden.

Een zeer dikke vleesachtige hals, zweemende naar die der stieren, verraadt sterkte, en eenen toornachtigen aart.

Middelbaare halzen, gelijkende aan die der leeuwen, vereenigen sterkte met edelmoedigheid.

Een lange magere hals duidt vreesachtigheid aan, gelijk wij zien bij de harten.

Die zeer korte halzen hebben, gelijk wij bij de wolven bemerken, zijn tot list en allerlei laagen geneigd. „

Dus ver de voornaamste grondregelen van *Aristoteles* over de dieren-zweeming.

In den zelfden smaak, maar nog vrij losser, en veel uitgebreider hebben onder de ouden *Polemon*, *Adamantius*; en onder de nieuwere *Porta*, *Peuschel* en andere dit zelfde onderwerp behandeld.

Bij al de oplettenheid, die de ouden hier besteed; en bij al den dank, die *Aristoteles* en andere met recht ook in dit stuk verdiend hebben, schijnen hunne gelaatkundige stelregels nergens al meer op losser schroeven te staan dan hier.

Hoe veel duisterheid zien wij hier boven niet heerschen in de beschrijving van veele

niet

dier gelijkheden; en hoe onbepaald algemeen zijn niet de meeste uitspraaken (prædicata) of charakters, die men 'er aan toeschrijft?

Hoe gemakkelijk zou 't niet zijn de een of andere flaauwe dierlijke zweeming naar zulke grondstellingen ook bij de braafste charakters te kunnen aantreffen; en dus de edelste menschen in eene verachtelijke gelijkheid te brengen met het een of ander veracht dier van 't laatste soort?

Inmiddels moeten wij *Aristoteles*, die altijd in grootheid toeneemt, hoe meer men in den geest van zijne uitgebreide schriften indringt, dit recht doen, dat hij zomtijds behoedzaam tegen het misbruik van zijne stelregels gewaakt heeft (*e*). Het is, zegt hij, ten uiterften dwaas, slechts op het daar zijn van een enkel teken zijn vertrouwen te vestigen; doch, wanneer veel tekenen te gelijk met elkander daar toe instemmen, dan is 't veel voegzaamer, die tekenen voor waar te houden.

Na *Aristoteles* was de verbeeldingskracht nog veel vruchtbaarder.

'Er is schier geen deel in 't menschlijk ligchaam, hoedanig ook gevormd, waar men niet al-

(*e*) Omnino autem uni quidem signorum credere stultum est. Quando autem plura conveniunt, quæ sunt in uno, magis utique conveniat, ut quis accipiat, vero esse signa.

altijd zekere dierlijkheid duidelijk in meende te ontdekken. Kon men die niet gemakkelijk vinden in 't rijk der viervoetige dieren, men keerde zich tot de verſchillende ſoorten van vogels. Hoe dikwijls vonden *Porta* en de oude geene gelijkheid, waar ze nergens anders dan in eene ontſtelde, of te verregaande verbeelding moet gezogt worden?

Zij ſchetſen zich menſchelijke gedaanten; opdat 'er dierlijke gelijkheid in zou gevonden worden; maar dikwijls zo gantsch tegen alle menſchelijke proportie ſtrijdig; met één woord, dikwijls zo, dat men ter eere van 't menschdom 't aanzijn van ſoortgelijke diermenſchen, zo geheel dierlijk gevormd, gerustelijk kan loochenen en ontkennen.

En de menschlijke charakters, of de hoedanigheden, die zij aan zulke dierlijk gevormde menſchen dan toeſchrijven, zijn zoo veelvuldig, zo onbepaald, dikwijls zo tegenſtrijdig, dat de Gelaatkunde naar die algemeene uitſpraaken onvoorzichtig uitgeöefend, noodwendig een ſamenſtel moet worden van verwarring en belagchelijke ongerijmdheid.

't Is zo, 't is niet te ontkennen, dat 'er in 't algemeen menſchelijke hoofdvormen zijn; en in 't bijzonder enkele trekken of deelen in 't gelaat der menſchen, die treffende gelijkheid hebben met het dierlijke in 't gemeen, of met dit of dat ſoort van dieren in 't bijzonder.

Mijne

Mijne Leezers kunnen zich 't bewijs van deze waarheid verschaffen door met opplettendheid de menschen gadeteslaan, en blijken van overeenkomst tusschen mensch en dier te bemerken; en zo hij zich hier van, door eigen opmerking in 't geheel niet kan overreden, schijnt hij door de Natuur tot geen waarneemer gevormd te zijn; en hij zal best doen, voor zich alle eigenlijke oefening in de Gelaatkunde te laaten vaaren.

Ook is het buiten kijf, dat men met weerzin dikwijls menschen vindt, wier geheel charakter, wier hoedanigheden, blijkbaar aan de eigenschappen van sommige dieren grenzen, en daar mede voor een zeer groot deel instemmen.

Men zal bij 't opmerken van den aart en den vorm, of 't uitwendig voorkomen der dieren duidelijk kunnen opmerken, dat de wijze Schepper hun voorkomen, hun maaksel en hunnen uitwendigen vorm in de beste overeenkomst gebragt heeft met hunnen inwendigen aart, en met de bijzondere verrichtingen, waar toe wij zien, dat zij bestemd zijn.

Kondigt ons de vorm en de uitwendige gedaante van een paard niet zeer ras aan, dat hij veel eer tot daaden van vlugheid, stoutheid en sterkte geschikt is, dan ons de uitwendige vorm zulks bij een ezel of schaap kan doen vermoeden?

Hoe zeer veel gelijkheid hebben de roofdieren

ren niet met elkander in 't vuur van hunne oogen, in de ſcherpte van hun gezicht, in de vorming van hunne klaauwen enz.?

't Is alles geſtemd naar den aart, levenswijs en de inwendige heerſchende neigingen.

Men vergist zich dus niet bij 't beöordeelen van den aart en de inwendige krachten der dieren gebruik te maaken van hun voorkomen en meest in 't oog loopende vorm of gedaante.

Maar nu, na dit alles nog te willen ſtaande houden, dat hij, in den vorm van wiens hoofd en in wiens gelaat eene ſpreekende gelijkheid gevonden wordt met een os, eene heerſchende neiging zal hebben tot ſchranderheid, goedhartige en verpligtende toegeevendheid; zou dit niet ten klaarſte aandruisſen tegen alles, wat wij overal in de gantſche natuur duidelijk bemerken, ik meen, de algemeene overeenkomst tusſchen het uit- en inwendige.

Behalven, dat ieder, die lust en gelegenheid heeft menſchen oplettend te zien, zich blijkbaar van het tegendeel zal kunnen overreden.

Het bovengezegde zal denkelijk genoeg zijn, om mijne Leezers te doen zien, welke de grondſlag zij, waar op men dit deel der Gelaatkunde, de dieren-zweeming, gegrond hebbe; en hoe zeer men zich vergisſe, in de pooging des Gelaatkenners van dien kant voor geheel ijdel of denkbeeldig te begroeten.

Jam-

Jammer is 't, dat wij in dezen tak der Gelaatkunde zo zeer eene uitgefpatte verbeelding het weezenlijk goede zien bederven; en men onvoorzichtig 't voortreffelijke in der menfchen gedaante boven den vorm der dieren, en de eer der menfchen, zeer dikwijls zonder voldoenden grond, heeft uit het oog gelaaten.

Zo men in 't algemeen op de gedaante en den vorm der dieren acht geeft, en die vergelijkt met de inrichting der menfchelijke ligchaamen, dan ziet men gemakkelijk, dat zij daar in met elkander inftemmen, dat ook bij de dieren 't hoofd de voornaame zitplaats is van de meefte zintuigen.

Dan, wie kan aan den anderen kant den verbaazenden afftand tusfchen mensch en dier ontkennen? —— Wie het groot verfchil wegneemen, dat 'er ook tusfchen de menfchlijkfte dieren en de menfchelijke gedaante nog altijd gevonden wordt? ——

Hoe zeer vinden wij bij meest alle dieren de proportie der onderlinge deelen van 't aangezicht niet geheel anders geftemd dan bij de menfchen? —— Het onderfte deel ontbreekt 'er bijna geheel, dit van den neus tot de kin; de oogen ftaan in veel grooter wijdte van één dan bij de menfchen; 't voorhoofd is meestäl kleiner; en de ooren zijn niet op eene gelijke evenredigheid met het oog, maar veel hooger geplaatst dan bij de menfchen.

En

En 't is deze meer of min menſchelijke evenredigheid der deelen, waar in men de waare reden te zoeken hebbe, waarom 't eene geſlacht van dieren gezegd wordt veel nader aan de menſchelijke gedaante te grenzen, dan het andere.

Dat dier dus, waar in de partijen van 't aangezicht in de onderlinge evenredigheid gelijker of nader aan den mensch komen, rekent men 't meest naar den mensch te zweemen.

Omdat bij voorb. de aap onder bijkans alle dieren meerder ruimte van den neus tot aan den mond heeft, en dus het onderdeel van 't gelaat eene vrij meerder menſchelijke evenredigheid bezit, dan men bij de meeſte andere dieren gewaar wordt, wordt dit dier gerekend ook 't meest en 't naast aan de menschheid te gelijken. Ook de oogen ſtaan hier in een' grooteren trap van menſchelijke evenredigheid, dan bij de meeſte andere dieren.

Men vindt eene *algemeene* dieren-zweeming, waar door men verſtaat dat blijkbaar dierlijke ook in omtrek en vorm, dat groove, dat uiterst ruwe, dat ſommige aangezichten al terſtond kentekent; en ingevolge van welke 't vrij zeker is, dat menſchen van dit ſoort in hun charakter vrij veel dierlijks; en naar evenredigheid te minder van 't menſchelijke zullen bezitten, of van dat geen, waar mede de menſchen boven de dieren begunſtigd zijn.

In 't gelaat van iemand, waar de proportie van alle de deelen volkomen menfchelijk, volkomen zuiver is; waar in men geene grove trekken, niets van dat ruwe of dierlijke befpeurt, kan men vrij zeker een' meer of min welgevormden of ten minften geöefenden geest vermoeden. Menfchen van dit flag ftaan 't verst van die algemeene dieren-zweeming af.

Dan, 'er is ook eene *bijzondere* dieren-zweeming, waar door men verftaat de gelijkheid van fommige menfchelijke aangezichten met dit of dat foort van dieren, bij voorb. een leeuwengelaat, een osfetronie, een aapengezicht. Terwijl deze dieren-zweeming nog bijzonderder wordt, wanneer men zekeren trek of deel van 't aangezicht eenes menfchen blijkbaar ziet inftemmen met een gelijken trek, of een gelijk deel van dit of dat dier, bij voorb. kattenoogen, een ftierenvoorhoofd, een mond als de fnuit van een varken, eene gekromde arendsneus enz.

Dit laatfte foort van dieren-zweeming was eigenlijk de heerfchende fmaak der ouden, gelijk mijn Leezer boven uit de grondregelen van *Ariftoteles* al zal hebben kunnen opmaaken.

Dan juist dit deel der dieren-zweeming, fchoon 't voor den voorzichtigen Gelaatkenner van eenigen dienst kan zijn, is 't, waar men 't gemakkelijkst de grofte misflagen kon begaan; en dat, eenigermaate los en onbedacht-

faam

ſaam geöefend, in plaats van licht, enkel duisternis en verwarring in de zo wigtige menschkunde verſpreidt.

Immers, 'er mengt zich hier zeer veel willekeurigheid in; en de gelijkheid van dit of dat deel eenes diers met dezen of geenen trek onder de menſchen, zien wij doorgaands veel verder trekken dan de natuur die ergens aan de hand geeft.

Om zich hier van te overtuigen behoeft men de plaaten, waar in *Portà*, en uit hem *Lavater*, *Goeree* en andere, ons zogenaamde dier-menſchen hebben voorgelegd, (ſchoon anderzins geſchikt ter bevordering van dezen tak der Gelaatkunde,) ſlechts met oplettendheid inte-zien. Om niet te zeggen, dat men alleen uit enkele trekken of deelen afzonderlijk tot dieren-zweeming willende beſluiten, doorgaands het geheel te veel uit het oog laat, dat ons in eens veel meer, en met eenen ongelijk grooteren trap van zekerheid het heerſchend charakter zou hebben kunnen aanwijzen, dan dit of dat enkel deel, als groote ooren, wijduitſtaande oogen, breed of kort voorhoofd geheel afzonderlijk genomen.

Intusſchen ben ik echter te zeer van 't ſprekende der dieren-zweeming in dit of dat deel van 't menſchelijk aangezicht, en van deszelfs gewigt in de Gelaatkunde overtuigd, dan dat ik hier alles of 't meeſte, 't geen uit ſpreeken-

de gelijkheid in dit of dat deel tusſchen mensch en dier naauwkeurig wordt afgeleid, zou willen verwerpen. Neen, 't is alleen voor de dwaasheden van 't willekeurige en der verbeeldingskracht in dezen, dat de voorzichtige beoefenaar dezer wetenſchap zich nimmer te veel kan wachten.

Zeker is 't, dat men de ouden van eenen tweeledigen misſlag in 't ſtuk der dieren-zweeming geenzins kan vrijpleiten.

Voor eerst: men ging veel te ver bij het overbrengen van dierlijke trekken in de aangezichten der menſchen; men vindt, onder anderen, bij *Porta* verſcheiden dieren met menſchenkoppen vergeleeken, daar men den mensch zo zeer onder 't dierlijke vernederd heeft, en de menſchen zo volkomen dierlijk getekend ziet; dat ze, in den eerſten opſlag, 'er veel meer vermaakshalve, dan tot Gelaatkundige eindens ſchijnen geplaatst te zijn.

In de tweede plaats: men ziet aan den anderen kant dikwijls gelijkheid geplaatst of 'er liever met geweld ingebragt, waar ze over 't algemeen niet gevonden wordt; misſchien alleen zeer ſlaauw en in eenen enkelen trek, die dan door zeer veele andere trekken, op 't verst van 't dierlijke verwijderd, zodanig verduisterd of verdrongen wordt, dat niemand met grond 'er aan denken kan, noch om 'er zulk eene bepaalde dieren-zweeming in te vinden; en noch veel

veel minder, om 'er die dierlijke hoedanigheden onbedachtsaam aan toe te schrijven. En, ten blijke, hoe willekeurig men dikwijls in 't behandelen der dieren-zweeming zij te werkgegaan; wie onder mijne Leezers weet niet, dat groote ooren, bekend onder den gewoonen naam van ezelsooren, in de dieren-zweeming domheid, onleerzaamheid en vadsigheid zullen betekenen? maar wie geeft ons het recht, om de domheid en 't onleerzaame der ezels juist in verband te brengen met hunne lange of groote ooren? Zal niet ieder, die dit dier met opmerking gadeslaat, het bewijs voor 't domme, traege en loome van zijn' aart, ruim zo veel vinden in den traagen opslag van een zeer flaauwziend oog; in den cirkel- of boogachtigen omloop van 't voorhoofd; in de sluiting van den mond en in 't los neerhangen van de onderste lip, dan alleen in de groote of lange ooren? iets, dat wij immers bij de zwijnen en bij sommige honden even zo goed aantreffen als bij de ezels.

Ten besluite zouden wij onze Leezers hier nog het volgende raaden.

Schep ook hier uwe waarneemingen, wegens 't charakteristieke in den vorm der dieren, uit de eerste bron, uit de natuur. Verzuim niet de dieren, die gij gelegenheid hebt te zien, zo naauwkeurig mogelijk te beschouwen; opdat de overgebleevene gebreken in de hier en daar

 voor

voor handen zijnde plaaten der dieren-zweeming, waar verscheiden afwijkingen zijn aante treffen, uwe nafspooringen van dien kant niet verdonkeren of verwarren.

Zo gij geene de minste dieren-zweeming over 't algemeen in zeker aangezicht ontdekt, is het doorgaands 't veiligst, om dan uwe onderzoekingen wegens 't charakter door andere wegen te bevorderen; leg 'er u dan niet op toe, om 'er met opzet en als met geweld dieren-zweeming in dit of dat deel te willen zoeken of vinden. 't Zij u genoeg, de aanwijzingen van de natuur voorzichtig te volgen; veel beter dan de natuur, zonder blijkbaare wenken, met uwe dierlijke idealen of met uwe poogingen te willen vooruitloopen, of voorbaarig te hulp te komen.

Een algemeen in 't oogvallend dierlijk voorkomen, waar in gij veel van het ruwe en van 't dierlijke bespeurt, zij u een kenteken van eene ruwe ongesleepe ziel, en van weinig edele zielskrachten.

Het vernuft is bij de zulken weinig geöefend; en de smaak dier menschen is meestal dierlijk, of, om duidelijker te spreeken, zinnelijk.

De loop van 't voorhoofd, de ligging der oogen, haare schuinse helling binnen en benedenwaarts naar de zijde van den neus, (men ziet dit zeer sterk in 't zwijn en den os) de onevenredige plaatsing der oogen, en vooral de sluiting

van

van den mond, deze zijn de hoofdplaatſen, daar gij de dieren-zweeming voornaamelijk te zien en te beſtudeeren hebt; zonder evenwel andere partijen of deelen van 't aangezicht gantſchelijk te willen uitſluiten.

In de aapen- en katten-zweeming valt, behalven al 't andere, voornaamelijk in 't oog de konisch wijze vorm van den kop of de vorm van een' omgekeerden kegel, van boven ſnel naar 't einde verkleinende; in den ſtier en den os het voorhoofd en de ſchuinſche ligging der oogen benedenwaarts naar den neus; in 't zwijn ook dit, en de plaatſing en geſteldheid der lippen; en in den leeuw de meer menſchelijke ligging der oogen, 't breed voorhoofd en de ſluiting van den mond.

En ſchoon ik in enkele gevallen, enkèle deelen van het aangezicht, bij voorb. de ligging en den vorm der oogen, de poſitie en de middellijn van den mond enz. ſpreekend heb gevonden ter aanwijzing van deze of geene dieren-zweeming; is 'er doorgaands veel meer licht en zekerheid te haalen uit de beſchouwing van 't geheel.

't Is voornamelijk het algemeene, het gantſche, de verplaatſte, verwrongene of onmenſchelijke evenredigheid, die ons aandoet, en voorzichtig op 't ſpoor moet leiden; en die ons ook in eens veel meer zal kunnen aankon-

digen dan dit of dat deel, met opzicht tot de dieren-zweeming in 't afgetrokkene beöordeeld.

Zonder dit in 't oog te houden zal het niet kunnen missen, of men zal, terwijl men zich verbeeldt waarheid te vinden, echter enkel verwarring en dwaaling, haatelijke en voor de menschheid uiterst vernederende dwaaling, voor zich en anderen verbreiden.

Voorzeker, zelfs in de dierlijkste menschen, zijn nog altijd spooren van voortreffelijkheid, en blijken van adel en uitmuntendheid, ook boven de menschelijkste dieren, te vinden. — Voorzeker, *wij zijn van Gods geslacht.* —

DER-

DERTIENDE HOOFDSTUK.

OVER HET NATIONAALE IN DE PHYSIONOMIE.

Dat wij de volkeren, die over de aarde verſpreid zijn, in luchtſtreek, voedſel, leefwijze en zeer veele andere omſtandigheden, zeer ver van elkander zien verſchillen, is één dier waarneemingen, die niemand mijner Leezeren in 't minst zal kunnen betwijfelen.

Dan, 't is niet minder zeker, dat wij alle deze volkeren ook in vorm, voorkomen, kleur en gedaante, en niet minder in denkwijze en charakter nationaal onder elkander zien verſchillen.

Trouwens, men zou anders de duidelijkſte ondervinding op dit ſtuk moeten loochenen, en alle verband tusſchen uitwendig werkende oorzaaken en inwendige gewrochten moeten ontkennen; ik meen, dat leefwijze, luchtſtreek, voedſel enz. in 't charakter en voorkomen der menſchen op eene duurzaame wijze werken.

Ingevolge hiervan zien wij dan ook hier een ruim veld voor den Natuurkenner geopend, een veld voor den beöefenaar der Gelaatkunde zeer gewigtig.

En hoe weinig zien wij ook dit ſtuk, zo uitgebreid en zo moeilijk, naar waarde uitgeput?

'tZijn de reisbeſchrijvingen die, met naauwkeurige waarneemingen verzeld, den Gelaatkenner hier moeten geleiden. Schoon de vorm, 't charakteristiek voorkomen, en de onderſcheiden phyſionomie der verſchillende volkeren onderwerpen zijn, die wij in de meeſte reisbeſchrijvingen of grootendeels of gantſchelijk zien voorbijgegaan.

Ook hier ben ik mijnen Leezer eenige toeleiding ſchuldig.

Vooraf zal ik mijne gedachten nopens dit onderwerp mededeelen; en dan dit ſtuk met eenige gemengde plaatſen van andere waarneemers beſluiten.

Zo men verſchillende natiën met opmerking gezien, of derzelver naauwkeurige beſchrijving oplettend nageleezen heeſt, dan zal men zich gemakkelijk kunnen overreden, dat volkeren, die genoegzaam dezelfde luchtſtreek bewoonen, of na aan elkander grenzen, bij hunne onderlinge verſcheidenheid, echter, over 't algemeen genomen, niet zo ſterk van elkander afwijken, als volkeren op eenen veel grooteren afſtand van elkander geleegen, bij voorb. volkeren, waar van wij 't een in Europa, en 't ander in Aſia of Afrika ontmoeten.

't Is ook hierom, dat zich volkeren van 't laatſte ſoort veel onderſcheidenlijker tekenen,

nen, dan andere. Men vindt hier, bij voorb. tusſchen den Brit en den Ier, tusſchen den Hollander en den Vries, meer inéénſmeltingen dan in verder van elkander liggende volkeren; en 't nationaal Gelaatkundig verſchil vereischt dus bij de eerstgenoemde ſcherper oog en fijnder gevoel.

Men zou zich echter zeer vergisſen, zo men tot de grootheid in 't phyſionomisch verſchil naar 't getal der graaden, of naar het verſchil in de ligging op den aardbol, alleen wilde beſluiten.

Buiten en behalven het climaat, de ligging der volkeren noorder- of zuider-breedte, zijn 'er zeer veele andere oorzaaken, die alle te ſamen in eenen verſchillenden trap op 't geſtel, het voorkomen en den aart der volkeren werken.

De inwendige geſteldheid van den grond, die de volkeren bewoonen, de wateren en zeën, die hunne landen doorſnijden of omringen, de winden, die 'er 't meest heerſchen, de regeeringsvorm, hunne wetten en volksgewoontens, alles heeft invloed op 't ligchaamsgeſtel, en wijzigt voorkomen, vorm, kleur en charakter.

Ware dit laatſte anders, en hing de geſteldheid der inwooneren alleen van 't climaat af, dan zou men geen reden kunnen geeven, waarom wij onder het zelfde climaat niet al-

tijd

tijd volmaakt dezelfde inwooners in phyſionomie en charakter ontdekken.

Beſpeurt men niet zeer dikwijls, dat het climaat op 't eene geſlacht veel meer, en anders werkt dan op eenige volgende geſlachten; alleen door 't naderhand bijkomen van zeer veele andere medewerkende oorzaaken?

Hoe groot is niet de verandering, hoe groot niet de nadering tot beſchaafdheid, die de inwooners van Rusland zedert de tijden van *Czaar Peter den Grooten* ondergaan hebben, en die hun voorkomen en charakter, ſchoon onder den invloed van 't zelfde climaat, echter merkelijk anders wijzigen, dan in hunne vroegere en ruwere tijden?

Zij, die gelegen zijn onder de maatige luchtſtreeken, en dus een gunſtig climaat hebben, zijn over 't algemeen beter gevormd, bezitten eenen meer geöefenden geest, en doorgaands een gunſtiger charakter dan die volkeren, die eene minder gunſtiger ligging bezitten, en door de felle koude om hunne nadering aan de poolen, of door de brandende hitte kort bij den æquator, zich door een ſchadelijker climaat minder gunſtig in voorkomen en charakter ontwikkelen.

Wat de noordelijke volkeren aanbelangt, die echter wat van de Poolen verwijderd zijn; men zal aan deze volkeren geen bloeiende ge-

ſteld-

ſteldheid, grootheid, ſterkte of dapperheid kunnen betwisten.

De koude dier ſtreeken verengt de pooren, bewaart het ligchaam voor al te veel verzwakkende uitwazemingen en ſtijfd de ſpieren; en van daar de voornaame oorzaaken van hunne ſterkte van ziel en ligchaam.

Daarentegen vinden wij de zuidelijke volkeren kleiner, zwakker, vreesachtiger, min ſtout en dapper; en van daar ook niet zelden veel meer tot ſchrandere arglistigheid geſchikt.

Van die volkeren, die kort om de beide Poolen woonen, kan men zich gerust verzekeren, dat hier de uiterſten in hunne ligging zeer ongunſtig zijn voor vorm, voorkomen en charakter.

De overmaatige koude kan niet anders dan hunnen moed verdooven en alles verſtrammen. Zij, bij voorb. die Groenland, Spitsbergen, Siberiën en ſoortgelijke ſtreeken bewoonen, zijn meestal ruw en woest; tot groote onderneemingen ontbreekt hen lust en moed; en tot hoe veele handelingen, daar fijnheid en ſmaak toe gevorderd worden, zien zij zich door hunne verſtrammende koude niet ten eenemaal buiten ſtaat? —— Hoe veel hebben hier de bewooners van maatige luchtſtreeken niet voor uit? Hoe veel grooter is niet hunne geſchiktheid voor eene gunſti-

ſti-

ſtige ontwikkeling van phyſionomie en charakter? —

Niet veel gunſtiger kan men oordeelen over die volkeren, die onder of kort bij de linie (æquator) liggen. De brandende zonneſtraalen vermageren deze inwooners en droogen hen uit; hunne ſpieren worden verſlapt, en zij zijn week, traag en wellustig.

Wat de volkeren, in Europa geleegen, aanbelangt, waarop wij de meeſte betrekking hebben; wij zullen de voornaamſte derzelven doorloopen, om onze Leezers op nationale verſcheidenheid oplettend te maaken.

Spanjen en *Portugal* leveren ons doorgaans inwooners, juist niet in veel opzichten van 't beste ſoort. Zij zijn, vooral de Spanjaarden, om hunne trotsheid en traage luiheid vermaard. — De weetenſchappen en een geöefende geest zijn 'er zelden te vinden. De onkunde en 't felſte bijgeloof gaat 'er hand aan hand. De uitkomst heeft doen zien, dat alle de poogingen van eenen Marquis de *Pombal*, en *Campomanes* maar zeer weinig hebben kunnen uitwerken, om deze volkeren van hunne trotſe luiheid en dwaaze bijgeloovigheden terug te brengen.

Een fors, trots, verachtend en vrij ſcherp getekend gelaat, en eene hooge bruine verwe, doen ons hen van andere volkeren onderkennen.

De

De landen, die deze volkeren bewoonen, zijn wat meer naar de heete luchtſtreek gelegen, en hunne gronden zien wij uitſtekend vruchtbaar. Hun bijgeloof is in 't ſtaatsgeſtel verwikkeld.

Eene warme lucht, eene gemakkelijke vruchtbaare grond en de overvloed van vruchten hebben dus natuurlijk veel invloed op 't geſtel en 't charakter dezer menſchen; terwijl de dwaasheden van 't ongelukkig bijgeloof daar mede ſamenſpannen, om deze volkeren op de genoemde wijze te richten en te vormen.

Het rijk van Frankrijk onder een gunſtig en matig climaat gelegen, en van eenen vruchtbaaren grond, biedt ons gunſtiger inwooners aan. Hunne gedaante is niet grof of groot, echter welgevormd.

Zij zijn vlug en meest bruin van huid.

Schoon wij hen meer tot wispeltuurige onbeſtendigheid, dan tot eenen beſtendigen en mannelijken ernst gevormd; en dus tot diep liggende onderzoekingen minder geſchikt zien, kan men hen echter 't getuigenis niet weigeren van een minzaam, ſpraakzaam, goedig en verpligtend volk; terwijl men de geest van netheid, den ſmaak van fraaie uitvoering, op alle hunne werken van 't verſtand of van de handen, doorgaands rusten ziet.

Hunne rustelooze vermaaklust, de heerſchende drift om te behaagen, heeft zeker niet wei-

weinig toegebragt, om uit hen mannen van de eerſte grootte in de dichtkunde en in de ſchoone weetenſchappen van tijd tot tijd te doen voortkomen.

Italien, de rijke voortbrengſter van zo veel ſchoone weetenſchappen en kunſten, draagt inwooners van eene vrij ſchoone gedaante. Zij zijn meest bruin van vel, zwart van hair, en bezitten doorgaans kleine, levendige en zwarte oogen.

Zij bezitten zeer veel vlugheid en eene rijke vruchtbaare verbeeldingskracht.

Ook daar zien wij de uitwerkſels van 't bijgeloof.

Wat hun charakter aanbelangt, niet zelden vindt men hen op eene meerdere of mindere wijze arglistig van aart.

Wij zien hen zeer hellen tot wellust en eenen hoogen trap van liefde; en wat wonder, dat wij ze ook hierom, zich veel ſterker aan minnenijd zien overgegeeven dan andere volkeren!

Bij de Duitſchers, zien wij hun voorkomen, aart en charakter zeer wel inſtemmen met het recht mannelijke, met het forſe van hunne taal.

In den oorlog vinden wij hen moedig, en in de weetenſchappen en kunſten toonen zij zich tot duurzaame en aanhoudende poogingen zeer geſchikt.

Ook

Ook hier ziet men duidelijkst, dat levenswijs, regeeringsvorm, voedfel enz. (en hoe zeer is dit alles in de verfchillende ftreeken van dit uitgebreide rijk niet onderfcheiden?) eenen merkelijken invloed heeft om de phyfionomie en 't charakter van de Duitfchers op eene onderfcheidene wijze, naar de ftreek, die zij bewoonen, te vormen.

't Geen *Lavater* van dezelve zegt, fchoon nog een weinig onbepaald, verdient zeer veel opmerking; en heb ik in zeer veele gevallen zeer juist bevonden: den Duitfcher ken ik aan zijne vouwen en plooien boven den neus en op de wangen.

En wat het voorkomen en 't charakter mijner Vaderlanderen betreft:

Het nationaale blijft hier nog ongelijk minder zuiver bewaard dan bij andere volkeren.

Men verbeelde zich een volk, dat bijkans alleen van den uitgeftrektften handel beftaat; en naar 't welk men onophoudelijk vreemdelingen van alle oorden ziet heenftreeven, die zich vervolgens met de hunne hier vestigen; en om eene behaaglijke ligging, om vrijheid, voordeel of om andere redenen, hier hun geboorteland ten eenemaal fchijnen te vergeeten. Hoe zou 't anders kunnen zijn, of 't eigenaartig Hollands voorkomen en charakter wordt langzamerhand zeer moeilijk te bemerken, en fmelt in dat van andere volkeren in?

Inmiddels valt hun voorkomen en charakter veel minder in 't vleiende, dan in 't oprechte, in zeker opzicht in 't onvriendelijke.

Hun gelaat vertoont niet zelden koelheid, vergenoegde rust en te vredenheid met zich zelven.

Bij de heerſchende helling tot winzucht en eigenbelang, achten zij den vreemdeling; wien 't echter moeite kost om recht hun vertrouwen te winnen: zij zijn voor 't overige bij uitſtek ligt tot edelmoedige milddaadigheid te beweegen,

Het nabuurig Engeland levert ons menſchen op, die in vorm en gedaante, in kracht van de ziel en charakter, in veele opzichten met recht groot kunnen genoemd worden. Minder verpligtend, veel meer trotſend en verachtend, winnen zij 't echter doorgaans van hunnen Franſchen nabuur in diepe denkingskracht en taai geduld, waar door wij 't hen, beide in de weetenſchappen en in de kunſten, niet zelden tot eene verbaazende hoogte zien brengen.

Trouwens, hoe zeer in 't oog loopend is niet het verſchil in vorm, gedaante en houding tusſchen den luchthartigen Franschman en den diepweegenden loomen Engelschman?

De vorm van hun aangezicht valt meest in 't ronde, en doorgaands vrij bevallig.

Hun voorkomen is doorgaands peinzend, nadenkend en vol van ernst.

Stou-

Stoute verachting van anderen; heerszucht en hoog zelfsgevoel zijn hunne ondragelijkste en gemeenste zwakheden.

Zij zijn stout in hunne onderneemingen, en 'er is weinig voor hen te groot.

Hun gang, hun stand en voorkomen toonen dikwijls aan alle kanten, hoe een loom zwaar bloed hunne aderen doorkruist, en hen eene onweêrstaanbre drift geeft tot nadenken, tot ernst en tot droefgeestigheid.

Dit weinige van de voornaamste Europeeïsche volkeren zal genoeg zijn, om mijnen Leezer op 't nationaale in voorkomen en charakter te doen stil staan; en hem dien weg, zo hij lust heeft, verder te doen betreden.

Ik zal schier niet noodig hebben, om mij hier tegen misverstand of verkeerde gevolgtrekkingen te beveiligen.

Men spreekt hier alleen van 't gros der volkeren, over de geheele masſa genomen; zonder dat wij 'er een oogenblik aan kunnen twijfelen, of 'er zijn onder alle de genoemde Natiën zeer ligt allerlei voorbeelden optewijzen, die wij billijk als uitzonderingen in 't nationaale van physionomie en charakter moeten beschouwen.

Voor 't overige verdient dit veld nog veel meer door gelaatkundige natuurkenners doorwandeld te worden.

Schier ontallijk zijn alle de grootere en kleinere oorzaaken, die bij de ontwikkeling der aangezichten, der ligchaamen en der charakters, als nationaal beschouwd, eenen grooten invloed hebben.

Van zeer veele verschijnselen bij enkele volkeren kan men reeds, gelijk men boven hier en daar heeft kunnen bemerken, voldoende natuurlijke oorzaaken aanwijzen.

Hoe veel, van 't geen wij boven van 't heerschend voorkomen en charakter der Engelschen hebben aangestipt, laat zich niet vrij duidelijk uit de ligging en uit de gronden van dat Rijk afleiden?

Of zou de menigte der mijnstoffen, die hunne gronden opleveren, de daar uit voortkomende dampen, gemengd met de uitwaazemingen der zeën, hunnen dampkring niet aan alle kanten bezwaaren, daar door 't bloed dier inwooneren verdikken, en hen de neiging inboezemen tot het afgetrokkene, tot het ernstige en tot het melancholicke?

En wat mijne Landgenooten betreft. Hun meestendeels phlegmatiek gestel, hunne helling tot gemak, eene gesteldheid, in veele gevallen tot het waterrijke overgaande; iets, waar voor wij de Hollanders zedert lang vermaard zien: zou men in de hoedanigheid van 't land, het geen wij bewoonen, hier van geen' weezenlijken grond kunnen opgeeven? Een land,

over-

overal door wateren doorſneeden, met rivieren als bedekt, en met zeën voor een deel omringd; eene uit dien hoofde zeer waterrijke dampkring; zal dit alles 't phlegma bij deszelfs inwooneren niet natuurlijk aan alle zijden moeten bevorderen (*f*)?

Ware dit ook anders, hoe zou men dan voldoende reden kunnen geeven van dat groot, en in 't oogloopend, verſchil tusſchen de inwooners van ons Vaderland, en de genoemde Engelſchen, anders in ligging en climaat zó na, zo digt aan elkander grenzende?

Ook de winden, die veele landen en ſtreeken bijzonder eigen zijn, die in 't eene land gantsch anders, en naar bijzondere wetten, afwisſelen, dan in 't andere, hebben al mede geenen geringen invloed op 't vormen van haare inwooners.

Men vindt 'er in Reisbeſchrijvingen dikwijls de treffenſte bewijzen van.

Ten blijke daar van ſtrekke onder anderen 't geen 'er in de Reisbeſchrijvinge van den Heer *Brydone*, omtrent het Rijk van Napels gemeld wordt.

„'t Geen hier, zegt de Schrijver, in dit climaat het aller onaangenaamſte is, is de zuidooſten wind, die 'er in den winter zeer gemeen

(*f*) Ik ben deze beide aanmerkingen aan anderen verſchuldigd.

meen is. Hij verflapt de vezels en fpieren, hij brengt allerlei dampen aan, en hij is veel lastiger dan de treurigfte November maand. Hij waait zonder ophouden zeven dagen lang; hij neemt ons alle onze levendigheid en vrolijkheid weg; en zo hij nog langer duurt, dan weet ik niet, wat 'er van ons worden zal.

't Is niet zeer te verwonderen, dat hij dit uitwerkfel heeft op het phlegmatiek geftel van eenen Engelschman; maar wij zien in een treffend voorbeeld, hoe zelfs alle de Franfche levendigheid onder 't gewigt van zulk eenen dampkring moet wegzinken. Onlangs kwam hier eene vrolijke Marquis aan. Zijne dierlijke geesten waren in zulk' eene beweeging, en liepen met zulk eene levendigheid rond, dat men te *Napels* hem fchier voor zot hielt. Geen oogenblik bleef hij op dezelfde plaats; ook in 't midden der ernftigfte verkeeringe fprong hij van de eene kamer in de andere; en dat met zo veel vlugheid, dat de Italiaanen meenden dat hij vleugels onder zijne fchoenen had. Heden morgen echter ontmoetede ik hem, wandelende met alle de ftatigheid van eenen wijsgeer.

Alle zijne levendigheid was verdweenen. Ik heb hem gevraagd, hoe hij zich bevond; hij antwoordde mij: ik erger mij fchier dood, ik, die nooit ergernis of verdriet gekend heb; maar die verpeste wind overftelpt mij.

'Er

'Er wordt nog bij bericht, dat, deze wind waaiende, alle minnehandel genoegzaam ſtilſtaat; dat de Schrijvers, hunne werken ter zijde leggende, niets meer vreezende, dan 't bekend en zo verachtend verwijt: dat boek is geduurende dien bedwelmenden wind geſchreeven".

Schoon dit geval en deze bijzonderheid met eene Franſche levendigheid beſchreeven is, valt 'er aan de voornaame waarheid in 't minst niet te twijfelen; en mijn Leezer kan 'er niet ſlechts de wijduitgeſtrektheid van 't gebied der Gelaatkunde uit afleiden; maar ook hoe al 't uitwendige op 't voorkomen, den aart en 't charakter der menſchen onophoudelijk werke.

Dit zij ook van dit ſtuk der Nationaale Phyſionomiekunde, 't geen wij om 't gewigt geenzins konden voorbijſtappen, voor mijn Leezers, die eene algemeene handleiding begeeren, genoeg.

Wij meenen, den Leezer echter geen ondienst te doen, zo wij hem de voornaamſte waarneemingen van den Heer *Lavater* nog nopens dit ſtuk mededeelen; en dan met een paar aanmerkingen dit onderwerp beſluiten.

„ Het nationaale van een gezicht, zegt *Lavater*, laat zich misſchien het best bemerken, wanneer men niet eerst geheele natiën bij elkander ziet; maar, wanneer de Natie zich aan ons in enkele perſoonen vertoont; ten minſten

zo schijnt het mij toe, volgens mijne tot dus ver gedaane waarneemingen.

Ik heb echter door opmerking op alle vreemden niets meer kunnen opmaaken, dan 't volgende, dat zeer weinig is.

Den Franschman kan ik 't minst charakterizeeren. Zij zijn niet zo groot getekend, als de Engelander, en niet zo klein als de Duitscher. Ik ken ze meest aan de tanden en aan 't lagchen; den Italiaan aan den neus, 't klein oog en aan de vooruitstaande kin; den Engelander aan 't voorhoofd en de wenkbraauwen; den Hollander aan den ronden loop van 't hoofd en aan de weeke hairen; den Duitscher aan de streepen en vouwen om de oogen en in de wangen; de Russen aan den opstaanden neus, witte of zwarte hairen.

En nu nog een afzonderlijk woord van de Engelschen in 't bijzonder. De Engelschen hebben de kortste en boogachtigste voorhoofden; namelijk, zij krommen zich slechts van boven af; aan den onderkant naar de wenkbrauwen zijn zij recht gespannen, of rechtlijniger. Zij hebben zeer zelden spitse, maar dikwijls ronde, stompe, dikke neuzen. Zo men de Kwakers en de Hernhutters uitzondert, die overal in de geheele waereld eenen liploozeren mond hebben, hebben de Engelschen groote, welgetekende, fraai afgeronde lippen, en eenen

nen ronden vollen kin; maar voornaamelijk onderfcheiden zij zich door hunne wenkbraauwen en oogen, die fterk open, vrij en reffend zijn. Hunne aangezichten zijn ov r 't algemeen in eene groote manier getekend. Overal mist men bij hen de oneindig kleine en veele neventrekken, vouwen en ftreepen, waar door de duitfche gezichten in 't bijzonder onderfcheiden worden. De kleur van hun aangezicht is witter dan van de Duitfchers.

Alle Engelfche vrouwen, die ik of in de natuur of in beelden gezien heb, fchijnen uit merg en zenuwen faamgefteld te zijn; zij zijn langachtig, fmal, teér, en van alle ruwheid, hardheid en taaiheid zeer verre verwijderd.

De Zwitfers, over 't algemeen genomen, bezitten, uitgezonderd de opflag van trouwhartigheid, geen gemeenfchappelijk nationaal charakter. —— Zij zijn onder elkander zo verfchillend gevormd, als de verst van elkander verwijderde natiën. De Franfche Zwitfer-boer en de Appenceller zijn, in alle opzichten, zo verfcheiden als mogelijk is.

Dan, 't kan zijn, dat een vreemd oog het algemeen kenmerk der natie, waar door zij zich van andere Franfche of Duitfche natiën onderfcheidt, ligter dan een inlandsch bemerken zou ".

Dus ver 's mans eigen bemerkingen.

 Mijn

Mijn Leezer kan 'er uit zien, hoe dees Gelaatkenner ook dien steilen weg niet zonder gevolg zelve betreden hebbe; terwijl deze ter neergestelde waarneemingen door eigen oefening onderzogt, gestaafd, en, kan 't zijn, veele derzelven nog nader dienen bepaald te worden.

Voor 't overige voegen wij 'er niets bij, dan eene andere plaats van eenen *Anonymus*, die althans dat geen, 't welk *Lavater* nopens zijne Vaderlanderen zegt, nog een weinig licht bijzet; en welke bijzonderheid ik, zo dikwijls ik gelegenheid had, Zwitsers met opmerking in persoon of in beeldtenis te zien, te gelijk met den gewoonen opslag van trouwhartigheid heb opgemerkt.

„ Gebergtens en vlakke streeken hebben op 't charakter en 't uitwendig voorkomen van hunne bewooners eenen even zo tegengestelden invloed, als zij zelve tegen elkander overstaan.

De bewooners van bergachtige streeken of van gebergtens, zijn over 't algemeen sterker en treffender gevormd; de gedeeltens van hunne physionomie zijn scherper, meer hoekswijze gevormd; en derzelver voorkomen moediger, arbeidsaamer, meer gehard en tot een spoedig beraad vaardiger, dan de bewooners van groote en bijkans onbegrensde vlakten.

Op

Op mannelijke noordſche charakters, die denkelijk ook door de koudere en zuiverer lucht worden veroorzaakt, die door allerlei uitwaazemingen niet zo telkens ontſteld wordt, en die zij in deze woonplaatſen inädemen, kan men daarom ligt ten hunnen opzichte beſluiten. 't Is ook hierom, dat de gebergtens de dapperſte ſoldaaten opleveren; en die voor de ongemakken van den oorlog 't best en 't langst gehard zijn.

De Schotten en de Zwitſers kunnen hier van tot voorbeelden en tot bewijzen verſtrekken."

Dus ver de aanmerking van dien Schrijver, die ik althans met opzicht tot de Zwitſers, die ik veel meer gelegenheid had waarteneemen, dan de Schotten, altijd bewaarheid vond.

Daar ik hier van 't nationaale ſpreek kan ik niet voorbij, met een enkel woord nog ſtil te ſtaan op een volk, bij welk men het nationaale in de phyſionomie ſterker aantreft dan ergens, ik meen de Jooden.

Zeker, zo wij ergens het nationaale zuiver en ongeſchonden bewaard vinden, 't is voornaamelijk bij dit zo zeer vernederd volk.

Trouwens, de natuurlijke reden hier van is zo klaar, dat de minstkundige ze ſchier met handen tasten kan. 't Is toch onder dit volk, waar geene verbastering of merkelijke ontaarding kan plaats grijpen door huwelijken met

an-

andere volkeren ; waar door natuurlijk het kenmerkende in hunne vorming en weezenstrekken veel zuiverder dan bij alle andere volkeren moet bewaard blijven. 't Is dit, dat wij bij onze Leezers als eene zeer bekende zaak vooronderſtelden, zonder dat wij voor 't misverſtand, als of ik deze voornaame reden van hunne nationaale en beſtendige gelijkheid uit het oog liet, meende te moeten vreezen.

Dan 't geen, waar over ik in mijn eerſte deel daar ter plaatſe mijne verwondering betuigde *(g)*, was niet het zo evengenoemde; iets zo handtastelijk, en bij den minst kundigen bekend; maar dit, dat alle de zo menigvuldige veranderingen van lotgevallen, woonſtreeken en climaaten geen blijkbaarder invloed gehad hebben, om hunne phyſionomie te wijzigen en te veranderen; althans niet zo ſterk, als dit ſchijnt plaats te grijpen bij andere volkeren; zo dat 'er tusſchen den Jood aan 't eene einde van Europa, en dien van 't ander einde, geen zo groot verſchil in hunne weezenstrekken gevonden wordt, als men dit, onaangezien 'er geene ontaarting door huwelijken plaats grijpt, uit hoofde van clima, voedſel grondgeſteldheid, lotgevallen enz. met grond zou mogen vermoeden.

't Is ondertusſchen zeer wel mogelijk, dat de

(*g*) Men zie pag. 194.

de verandering, die wij ons verbeelden, dat andere volkeren door verwisfeling van lotgevallen, regeeringsvorm of clima in hunne charakteriſtieke vorm en gedaante ondergaan; dat deze verandering in phyſionomie en charakter bij deze laatſte volkeren waarlijk plaats grijpt; maar dat wij ons vergisfen, voor zo ver wij zulks alleen aan uitwendige oorzaaken toeſchrijven, bij voorb. clima, woonſtreek, voedſel en daar zulks ook voor een goed deel in zeer veele andere redenen kan gegrond zijn.

Zo kan, bij voorb. de beſchaving van eene, in alle opzichten, zeer ruwe natie 'er de weetenſchappen, den handel en de gerieflijkheden des levens in een hoogen graad doen bloeien.

In zulk een geval is 't zeer natuurlijk, dat ook de omgang en allerlei verbindtenisſen met andere volkeren, ook een grooter getal van vreemde huwelijken, de phyſionomie en 't charakter van zulk een volk gantsch anders vormen dan voorheen; terwijl men zich vergisſen zou, zo men 't alleen aan uitwendig werkende oorzaaken zou toeſchrijven, daar eene meerdere vermenging met vreemde volkeren onvermijdelijk groote verandering moet baaren, in 't voorkomen en charakter van een zodanig volk.

Daar deze inwendige oorzaak van verbastering der phyſionomie bij 't Joodſche volk geen plaats grijpt; en wij ons, gelijk wij boven zeiden,

den, veelligt bedriegen, in de verandering en de ontaarting bij andere volkeren te veel aan uit- en te weinig aan inwendige oorzaaken toeteſchrijven, zo behoeven wij ons in deze laatſte vooronderſtelling over de zo beſtendige gelijkvormigheid in de phyſionomie der Jooden, niettegenſtaande alle die verandering in clima, woonplaats, regeeringsvorm enz. zo aanhoudend door dit volk geleden, dus minder te verwonderen.

Intusſchen is 't zeer moeilijk, om de charakteristieke trekken dier Natie in duidelijke woorden bepaalend optegeeven.

Behalven de ſpreekende ſluiting van den mond en deszelfs omtrekken; ook 't oog, deszelfs vouwen en omtrekken rondom de oogleden, vindik daarenboven ook den vorm hunner neuzen op eene zeer charakteristieke wijze ingericht.

De lijn, die dezelve maakt, ziet men in verre de meeſte, althans in zeer veele gevallen, boogachtig, aan 't einde wat benedenwaarts overhangende, op eene bijzondere wijze gekromd

Bij geen der bekende volken vindt gij dit in diervoege, en zo bijna algemeen, als juist hier.

Nog eene aanmerking over nationaale verſcheidenheid, en dan zullen wij dit vruchtbaar onderwerp beſluiten.

't Is niet alleen in de uitwendige gedaante, dat wij de volkeren zo ver van elkander zien

ver-

verschillen; maar ook hun beendergestel en hunne schedels zijn voor hen, die 'er zich bijzonder op toeleggen, niet minder verscheiden, dan al 't overige; zo dat het de zulken zeer ligt valt, om de onderscheidene natiën, ook aan dit verschil, terstond te kunnen onderkennen.

Maar zeer zelden had ik gelegenheid om dit verschil volledig optemerken, en die verscheidenheid, in de schedels der verschillende natiën met eige oogen naauwkeurig te vergelijken: dus zullen wij hier slechts op het gezag van anderen, over dit deel der Gelaatkunde de meest bevoegde rechters, de zekerheid van dit verschil bevestigen.

De Heer *Camper*, die door zijne eigene nasporingen zo veel licht over 't anatomisch gedeelte der Geneeskunst verspreidt, verzekert onder andere, dat hij door aanhoudende waarneeming van de schedels der verschillendste volkeren, waar van hij eene goede verzameling bezit, zich reeds practische regels verworven heeft; waar door hij de verschillendste Natiën, en de onderscheidene ouderdom der menschen, schier met eene wiskunstige naauwkeurigheid, bepaalen kan.

Verscheidene andere, onder welke ik den beroemden *Albinus* mede gerekend vind, die dezen zelfden weg betreeden hebben, leveren ons denzelfden uitslag.

Men behoeft ook slechts eenige schedels of

in

in de natuur of in plaat te zien, en met elkander te vergelijken, om zich van de individuële verschillenheid op 't zichtbaarst te overreden.

Intusschen mag men vooral van het beendergestel met zekerheid staande houden, dat hier zeer veel, zo niet het meest, aan den eersten grondvorm of aanleg der natuur, aan inwendig werkende oorzaaken; ruim zo veel, als aan uitwendigen invloed moet worden toegeschreeven; offchoon wij dit laatste, bij voorb. 't soort van voeden de sappen, leefwijze, Luchtsgesteltheid enz. 'er geenzins van mogen afzonderen.

Ik kan hier niet voorbij, mijn' Leezer een duidelijk en belangrijk vertoog over den aanleg en de trapswijze wording van 't beendergestel bekend te maaken; vooral daar men de weezenlijke grondstellingen nopens dit onderwerp zo weinig algemeen bekend ziet (*h*).

De verschillende Volkeren zijn dan niet slechts in 't heerschende van hun voorkomen, weezenstrekken en charakter, maar ook in hunnen grondvorm en in hun beendergestel uiterst verschillend gevormd.

Uit al 't gezegde zal mijn Leezer genoeg kunnen afneemen, welk' een ruimen weg hem hier in 't nationaale der physionomie voor zijne onderzoeklust en Gelaatkundige waarneemingen

(*h*) Men zie *Lavater* over de physionomiekunde pag. 74 en volgende van 't 2de deel der Hollandsche uitgaave, te Amsteldam in 8vo gedrukt.

gen van deze zijde geopend zij; en hoe hij ook hier gelegenheid hebbe, om zijne menschkunde aan alle zijden te verrijken.

Zal hij in zijne pooging in dit opzicht gelukkig ſlagen; Reisbeſchrijvingen, allerlei beeldtenisſen, en eene uitgeſtrekte omgang met lieden van allerlei oorden zijn hem onontbeerlijk; maar niets onontbeerlijker, dan een vast oog, dat door bijzonderheden naauwkeurig te zien, en op allerlei wijze waarteneemen, eindelijk door eigen oefening tot waare en tot algemeene beginſelen opklimt en voort werkt.

Mijn Leezer ziet hier aan 't einde van dit hoofdſtuk een tamelijk gelijkend ſchaduwbeeld van eenen man, wiens uitneemende ſchriften reeds lang zijne verdienſten ook hier te lande hebben doen kennen, en die ons zijn naam met hoogachting doen noemen.

't Is het ſchaduwbeeld van den Göttingſchen Hoogleeraar, van den beroemden Ridder, *J. D. Michaëlis.*

Zo men de aanmerkelijke ruimte van 't voorhoofd, en het zo fijn denkende in den mond, in de ſluiting der lippen, uitzondert, beken ik gaarne in de lijnen van dit profil wel een zeer beſchaafd en verfijnd verſtand; wel een man, die in 't geheel ſtaat, en zich zelven volkomen gevoelt, gevonden te hebben; maar deeze bijzondere richting, deze omloop van 't voorhoofd nog niet genoeg te kennen, als de eigenaartige, of de gewoone zitplaats van den zonderlingen en uitneemenden geest dezes mans.

Mijnen Leezer bid ik op den loop van dit voorhoofd acht te geeven, misſchien als de bewaarplaats, wel van zulk een rijk; maar van zulk een ſcherp en diep denkend brein, op verna nog niet genoeg bekend is.

Wat het ſtaande, het mannelijke of de vastigheid van 's mans charakter aanbelangt, hiervan zou ons, ook bijaldien wij dien man in 't geheel in perſoon niet kenden, het perpendiculaire van 't geheel, de ſluiting van den mond,

en

en 't vooruitkomende van het onderdeel des kins al ras kunnen overtuigen.

Fijnheid van ſmaak, ook fijne vermaaklust en een volgevoel van eigen waarde meenen wij over 't geheel van dit afbeeldſel verſpreid te zien.

Ik geloof niet, dat de mond, deszelfs ſluiting nog volkomen ſcherp, nog volkomen zuiver, getroffen is.

Zij onder mijne Leezeren, die uit 's mans ſchriften eenige trekken van zijn charakter hebben kunnen opmaaken, zullen 'er zeker dit ſchaduwbeeld tamelijk volkomen mede zien inſtemmen.

Hier mede ſtap ik van dezen verdienst vollen man af, wiens leven nog lang, zeer lang dienstbaar blijve aan 't rijk der letteren, en, in 't bijzonder, aan de opklaaring van de kengronden van den geöpenbaarden godsdienst!

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

KROOST- EN FAMILIE-ZWEEMING, OF DE GELIJKHEID TUSSCHEN OUDEREN EN KINDEREN.

'T Is ſchier niet zekerder, dat kinderen de goederen hunner ouderen overneemen, dan dat zij ook hier of daar, in het een of ander opzicht, hun vorm, trekken en charakter overërven.

Men zal zelfs zeer dikwijls, zo men op deze gelijkheid of zweeming acht geeft en die vervolgt, dezelve aan verſcheidene kanten door volgende geſlachten meer of min zien voortzetten, en dikwijls zorgvuldig zien bewaard blijven.

Ik kan dit gerust als een blijkbaar *factum*, en als een onloochenbaar verſchijnſel der natuur, bij mijne Leezeren vooronderſtellen.

Kroost- en familie-zweeming is dan die gelijkheid in deze of geene kenmerkende trekken, of in den geheelen vorm van 't aangezicht; en met opzicht tot het charakter, die overeenſtemming, die men in deze of geene hoe-

hoedanigheden van 't verſtand of voor 't hart beſpeurt, tusſchen ouderen en kinderen, of tusſchen leden van dezelfde bloedverwandſchap.

Zeer dikwerf heb ik op 't zien van geheele familiën of van verſcheiden leden derzelve, 't zij in leven of in beeldtenisſen, mij in deze ſpeelingen der natuur, op eene treffende en zeer leerrijke wijze, vermaakt.

Zie hier, Leezer! 't weinige, 't geen ik, nopens dit ſtuk heb kunnen opmaaken; en, ter verdere beproeving, uitbreiding en verbetering aan andere liefhebbers der Gelaatkunde overgeef.

Ik begin met deze waarneeming:

Vrij duidelijk is 't mij in 't oog gevallen, dat alle mijne algemeene regelen, die ik, naar den loop der natuur vooraf willende raaden, uit verſcheiden enkele waarneemingen (per inductionem) wilde afleiden, bij de uitkomst door ontelbaar veele uitzonderingen telkens weerleid wierden; zo dat de natuur, met opzicht tot die regelen, die zij in het veroorzaaken van kroost- en familie-zweeming ſchijnt in 't oog te houden, minst van alle met eenige vaste ſchreden kan gevolgd worden.

Nergens ſchijnen haare ſpeelingen vrijer; althans voor 't menschlijk onderzoek moeilijker te zijn, dan hier.

Dan, mijn Leezer houde in 't oog, dat dit ziet op dat geen, 't welk men van vooren nopens kroost- en familie-zweeming, zou willen oordeelen. Hier zijn alle bepaalingen en vermoedens van vooren, die men alleen uit zeker gemaakte grondstellingen zou willen afleiden, hoogst onzeker, bijkans louter spel en bedrog.

Zo is 't bij voorb. ongerijmd, zonder dadelijke waarneeming over daar zijnde kinderen, reeds vooruit te zeggen: Een zoon zou hier op vader of op moeder gelijken; dien trek in 't charakter van den vader of van de moeder zal hij in zijn charakter overërven. Deze weezenstrek zal niet overgaan; geene twee of zo veel geslachten kunnen voort duuren, en andere soortgelijke losse gissingen.

Dan, geheel anders is 't gesteld, en 'er is veel meer zekerheid en vasten grond te vinden; wanneer men de kroost- of familie-zweeming dadelijk ziet en overtuigend waarneemt, om dan uit die daarzijnde kroost- of familie-zweeming van achteren gevolgen afteleiden tot den heerschenden aart, tot talenten en charakter.

Ik wil zeggen, dat men eene blijkbaare gelijkheid in vorm of trekken met vader, broér, oom of andere bespeurende, men dan geenzins behoeft te vreezen, om bij zulk een kind het

het tegengeſtelde van aart en charakter te zullen ontdekken.

Dit laatſte mag ook eigenlijk Gelaatkunde heeten; daar wij 't eerſte beter als een (problema) vraagſtuk voor de eigenlijke natuurkunde, met opzicht tot de voortteeling, moeten houden.

En hoe weinig zijn nog de vorderingen, die men in 't ſtuk der voortteelinge gemaakt heeft! — Hoe wijduitloopende, hoe volſtrekt onzeker de verſchillende ſtelſels, die ons de beste Natuurkenners over dit moeilijk onderwerp van tijd tot tijd geleverd hebben!

Zeker, men is 'er nog zeer verre af, om dit geheim aan de Natuur te ontwringen.

Zelfs de groote vraag: werkt de inbeelding der moeder op haare vrucht; zo jaa, in hoe verre, en naar welke regelen geſchiedt dit?

Eene vraag, van welker beäntwoording zeer veel in de kroost-zweeming afhangt, heeft nog op ver na die genoegzaame klaarheid en zekerheid niet, die men hier gaarne, ter bevordering der menschkunde, bezitten zou.

Zo 't waar is, en algemeen doorgaat, 't geen men met eenen hoogen graad van waarſchijnlijkheid vermoedt, dat, wanneer de moeder eene groote en levendige kracht van inbeeldinge bezit, en die met de liefde, of met de vreeze voor haaren echtgenoot vereenigt, zulks dan het beeld van den vader voortplant, dan is 't juist de-

ze omſtandigheid, welker onzekerheid ten minſten voor 't grootſte deel noodwendig, van vooren, ook eene gantſchelijke onzekerheid over de gelijkheid der kinderen verbreiden moet.

Het grondgeſtel der ouderen, uit- en inwendig beſchouwd, hunne gewoone denkwijs en charakter, ook de beelden die zich de moeder bij de eerſte wording van de vrucht levendig vertegenwoordigt, beſlist zeer veel nopens den vorm, de trekken, en 't charakter der kinderen; maar naar welke regelen, naar welke vaste en geene uitzondering lijdende gronden? —— Hier is 't, dat wij de werking der Natuur best van achteren waarneemen; en waar men dezelve van vooren willende vermoeden, van vooren idealen willende ſchetſen, bij de uitkomst, op eene verbaazende wijze, aan allerlei misleiding worden blootgeſteld.

De inbeelding, de ſmaak, de vermaaklust en al 't overige bij zwangere vrouwen, in hunne onderſcheidene dragten zo zeer verſchillend zijnde, hoe natuurlijk moet dit niet zeer verſchillend werken op haare eerſte vrucht, immers geheel anders dan op de volgende?

De zeer verſchillende wegen der Natuur; de duizendvouwige inéénſmelting van ontelbaar veelerlei oorzaaken, die op moeder en vrucht geduurende de ontwikkeling van 't grondvormeerſel zo aanhoudend werken; maakt dit alles het niet tot de uiterſte vermetelheid alle ver-

verſchijnſelen, hier met zekèrheid, te willen oplosſen; en nog dwaazer den weg der Natuur, die zij in de kroost-zweeming houden zal, van vooren met eene ſtoute en vermetele hand te willen bepaalen?

Aan welke trapswijze, ſchier ongelooflijke verandering, de phyſionomiën der kinderen zijn blootgeſteld is eene andere aanmerking, die hier zijn plaats behoort te vinden!

Bij al deze verandering kan men echter zeer zeker vastſtellen, dat, zo wij den grondvorm, bij voorb. van twee kinderen, weezenlijk en in 't oogloopend van elkander zien verſchillen, al de verdere ontwikkeling van 't gelaat niet zal kunnen veroorzaaken, dat deze kinderen, groot geworden zijnde, in de profillijn van hunne aangezichten met elkander zullen inſtemmen.

'Er zullen altijd, ook dan nog, duidelijke ſpooren van dit vroeger verſchil in hunne grondtrekken overig blijven.

En 't is dit weezenlijk verſchil in den grondvorm of in de trekken van 't aangezicht der kinderen, 't welk, gevoegd bij hunne ongedwongenheid, (geen onnatuurlijke veinskunst kan hier de pooging vermoeilijken) den Gelaatkenner in zeer veele opzichten in ſtaat ſtelt, om in het kind den toekomenden man te zien, om aanleg tot talenten en charakter of tot heerſchende neigingen met grond te vermoeden.

Zo hij voorzichtig en met kunde te werk gaat, zal hij maar zeer zelden misſen, in reeds dan de geſchiktheid of de nadering tot deze of geene bloedmengeling (temperament) uit het voorkomen optemaaken.

Zeker, dat kind, dat in zijnen volgenden leeftijd de rol van eenen cholericus zal ſpeelen, zal zich ook in zijne kindsheid ons reeds eenen geheel anderen vorm, en andere trekken duidelijk doen zien, dan andere kinderen, die in vervolg van tijd een heerſchend phlegmatiek, of ſanguinisch geſtel in alle hunne bedrijven zullen vertoonen.

En vreesde ik hier niet voor misverſtand, misbruik of verkeerde gevolgtrekkingen, dan zou ik van kinderen, wier trekken vroeg zeer zagt, rond en bevallig zijn, wier hair naar 't blonde helt, en met blaauwe of licht groene oogen, en met zagte wenkbrauwen voorzien zijn, alle reden hebben te vooronderſtellen, dat zij groot geworden zijnde, geenzins cholerici, of niet licht melancholici worden zullen.

Bij kinderen van dit ſoort zij 't vooral de hoofdzaak, om tegen ligtzinnigheid, tegen allerlei overdaad, tegen eene verregaande drift tot vermaak of tot gemaklust in tijds te waaken.

En daar mijn Leezer geenzins die waarheid zal kunnen betwijfelen, dat 'er, bij al de verandering, die 't gelaat van kinderen ondergaat,

gaat, echter zeer veel overeenkomst tusfchen de trekken van 't kind gevonden wordt, en tusfchen die, die 't zelve, man geworden zijnde, bezitten zal; en 't voor hem, die 'er zich gezet op toelegt, zeer wel mogelijk zij, om op 't zien van 't kind zeer veel van den toekomenden man met eenige zekerheid te verwachten; hoe zeer moest dan de gelaatkundige kennis der kinderen niet de uiterfte oplettenheid van ouderen en allerlei leermeefteren gaande houden, om uit het gelaat en 't voorkomen dier kinderen, die zij behandelen, dieper in de kunde, niet flechts van hun charakter, maar ook van het grondgeftel, van de talenten en vatbaarheden van hunne kinderen intedringen; ten einde met een te gewenschter gevolg hunne maatregelen, waarfchuwingen en lesfen naar dit alles interichten.

Dan zeker, zou men zich veel minder vergisfen en veel gelukkiger zijn in den levenstaak zijner kinderen te beflisfen; en daar naar hunne plooien en omftandigheden van tijd tot tijd behoedzaam interichten.

Zou dus eene weetenfchap, die rechtftreeks ook dit allergewigtigst voordeel in de betere vorming van 't menschdom bedoelt, de oplettenheid en de voorzichtige nafpooringen der Geletterden niet veel eerder verdienen, dan hunne fomtijds fcherpe, althans zeer te onrecht gebezigde fpotternijen?

Ik

Ik eindig dit zo belangrijk onderwerp nog met eenige aanmerkingen.

Schoon wij met opzicht tot de kroost-zweeming waarneemen, dat het beeld en 't charakter der vaders doorgaans 't ſterkst overgaat in de dochters; en dat der moeders in de zoons, gaat dit echter in 't geheel niet in alle gevallen door, maar lijdt zeer veel uitzondering.

Dikwijls vond ik 't geheel anders.

Offchoon ik echter in zoons, die voor 't grootſte deel vaders phyſionomie, en 't charakter van hunne vaders hadden overgeërfd, echter doorgaans, in enkele bijzonderheden, ſpreekende overeenkomst gevonden heb, met deze of geene treffende of zonderlinge zijde van 't charakter hunner moeders.

De geheele vorm, 't profil, het voorhoofd, de neus, de lippen en de ſluiting van den mond zijn alle hoofdplaatſen, vooral het voorhoofd en de mond, waar wij de wijze en de trekken dier kroost- en familie-zweeming doorgaans duidelijk bemerken.

Dat geen, 't welk in de phyſionomie van ontwikkelde of volwasſene menſchen ſpreekend is, en blijkbaar 't een of ander aankondigt, is, zo wij 't in eene verkleinde evenredigheid bij kinderen reeds duidelijk zien doorſtraalen, de algemeene ſleutel, en wijst ons doorgaans ſpoedig den weg tot het ontwikkelen, en 't verſtaan van hunne kinderlijke phyſionomiën.

VIJF-

VIJFTIENDE HOOFDSTUK.

HET ONDERSCHEID IN DE SEXE, EN DESZELFS INVLOED IN 'T CHARAKTER.

Zo wij de werkingen der wijze natuur gadeslaan, zullen wij overal gemakkelijk ontdekken, dat zij, in de inrichting en de ontwikkeling der dingen, standvastig werkt overeenkomstig met haare *bijzondere* oogmerken. — Alles heeft zijn bijzonder standpunt, werkkring en bestemming; en alles moet dus daar, waar wijsheid en orde groote en kleine raders, wel tot het zelfde uurwerk, maar tot bijzondere werkzaamheden vereenigd, ook op eene bijzondere wijze zijn ingericht.

Zal dit niet al terstond bij ons het natuurlijkst vermoeden moeten baaren, dat zij de beide geslachten, die door haar tot bijzondere oogmerken bestemd zijn, ter bereiking dier bijzondere oogmerken, ook op eene bijzondere wijze zal hebben ingericht; ten einde die beide op de bestmogelijke wijze aan die oogmerken te doen beäntwoorden.?

Dat

Dat nu de werkzaamheden en de bedoelingen, waar toe de man en de vrouw oorſpronkelijk beſtemd zijn, zeer veel van elkander verſchillen, wie mijner Leezeren zal dit kunnen betwijfelen?

Is de man niet overal tot meerder zorg, nadenken, tot meerder ernst, en tot zwaarder arbeid beſtemd, dan de vrouw; die veel meer gevormd ſchijnt tot fijner gewaarwordingen, tot meerder gevoeligheid en teêrhartigheid, en in eenen meerderen graad vatbaar is voor onbeſtendigheid en vreesachtigheid?

En hoe wijzelijk zien wij niet het onderſcheiden geſtel der ſexen, den uit- en inwendigen vorm in man en vrouw, naar deze hunne zo zeer verſchillende beſtemming gewijzigd?

Is 'er niet een duidelijk verſchil te bemerken tusſchen den heerſchenden vorm, de gewoone gedaanten en trekken, die wij over 't algemeen in de beide geſlachten bemerken?

't Is hier van daan alleen, dat men in enkele gevallen, waar men deze gewoone uitwendige trekken der ſexe mist, van ſommige vrouwsperſoonen zo dikwijls zeggen hoort: —— een mannelijk gelaat; zie daar een' man in vrouwen kleeren; daar ſteekt eene recht mannelijke ziel in. —— En in tegenoverſtaande gevallen: —— welk een fijne, vertederde en verwijfde jongeling! Een rect vrouhwelijk gelaat;

laat; zulk een voorkomen voegde beter aan eene vrouw, dan aan eenen man.

Is dit geen duidelijk blijk, dat men hen voor uitzonderingen begroet op den algemeenen regel der Natuur? —— En ligt 'er geen ſtilzwijgende toeſtemming in, dat de man gewoonlijk anders gevormd zij, een ander voorkomen, en andere trekken bezitte dan de vrouw?

Tot zo ver is alles middagklaar, en dit lijdt geen de minſte twijfel.

Dan, in de nadere bepaaling van de eigenſchappen of kentrekken, waar door men den man van de vrouw onderſcheidt; of in de toepasſing van dien algemeenen regel op enkele perſoonen, tot het mannelijk of tot het vroulijk geſlacht behoorende; hier wordt het moeilijker; en 't kost meerder moeite, zich van dien regel te bedienen, om langs dien weg mannelijke of vrouwelijke charakters in zijnen medemensch te onderkennen.

Men ſchijnt vrij algemeen daar in overeentekomen, dat de onderſcheiden vorming des mans van die der vrouwe zich vooral door dit volgende onderſcheidt.

De voornaame gedaante van den man is min rond, min fijn, min glad, dan die der vrouwe. —— Zijn gelaat is meer met een zweem van 't ruwe gedekt. —— Alle de lijnen, die de bijzondere deelen van zijn aangezicht beſchrij-

ven,

ven, zijn doorgaans hoekiger, krachtiger, ſcherper; met één woord, alles is in het gelaat van den man ſterker en ſcherper geſpannen, dan in dat van de vrouw.

Overeenkomſtig met deze ruwere en ſterkere vorming van den man, zien wij dat de Natuur hem ook gewoonlijk met ſterkere en mannelijkere hoedanigheden van 't verſtand en van 't hart beſchonken heeft.

Hun geest is tot duurzaamer aanwending van denkings- en peinzingskracht; en hun hart tot zwaarder onderneemingen, tot duurzaamer beſluiten en tot eene aanhoudendere uitvoering beſtemd dan de vrouw.

Ter vergoeding hier van ſchijnt de Natuur de vrouwen met een grooter maat van fijn gevoel, van ſmaak, van zagtheid, en van tedere gevoeligheid beſchonken te hebben, dan den man; daar wij dan echter bij de ſexe ook weêr andere hoedanigheden tegen zien overſtaan. Of zijn vermaaklust, ſmaak voor allerlei overeenkomst, drift voor 't bevallige, vreesachtigheid, onbeſtendigheid, niet veelal de heerſchende hoedanigheden van de vrouw?

Daar dan de onderſcheiden vorm, de onderſcheiden trekken van de beide geſlachten met zo onderſcheiden hoedanigheden der ziele doorgaans gepaard gaan, wie kan 't den Gelaatkenner dan betwisten, dat hij blijkbaar mannelijke trekken bij man of vrouw beſpeurende, 'er

'er mannelijke en ſterke hoedanigheden, bij vooronderſtelle en verwachte; en dat hij daarentegen op 't bemerken van zagte, ronde, fijne, of blijkbaar vrouwelijke trekken, zich gerechtigd houde, om 'er vrouwelijke, en fijne hoedanigheden te vermoeden?

En zal niet de nadere ondervinding van mannelijke of vrouwelijke charakters, in verband met een mannelijk of vrouwelijk voorkomen, deze handelwijze van den Gelaatkenner aan alle zijden wettigen?

De algemeene ſtelling dus, door de oude Gelaatkundigen al aangenomen, en naderhand door nieuweren toegeſtemd en overgenomen, mag dus met recht voor eenen Gelaatkundigen grondregel doorgaan en gehouden worden.

Hoe ſterker, hoe mannelijker iemands voorkomen en phyſionomie is, dies te meer kan men op mannelijke hoedanigheden, op werkzaamheid, op kracht, onderneemzucht en ſterkte van de ziel ſtaat maaken.

Hoe meer daarentegen iemands gelaat met de kenmerken van 't vrouwelijke, van 't zagt ronde, van 't fijn bevallige overdekt is, dies te meerder vrouwelijke hoedanigheden, zwakheid, vreesachtigheid, gevoeligheid enz. kan men daar vooronderſtellen en met grond verwachten.

En nu bid ik mijnen Leezer zich ſlechts de hem meest bekende charakters van eenigen

zijner vrienden in beide de geslachten te herinneren; hnnne mannelijke of vrouwelijke vorm en trekken met de hen eigen zijnde hoedanigheden te vergelijken; en 't zal hem dan voorzeker gemakkelijk vallen, om zich van de waarheid van dien gemelden stelregel met eigen oogen te verzekeren.

Waar vindt gij vrouwen, die in haare houding en gang, die in haaren geheelen vorm, ook in 't ruwere van haar gelaat, in 't hoekigere, in 't massievere van haare trekken, het gewoone zagte en bevallige van de sexe missen; en die zich niet terstond door sterkte, door mannemoed, door stoutheid, onderneemzucht, bekwaamheid en andere mannelijke hoedanigheden van andere haarer geslacht onderscheiden?

Vrij algemeen ziet men de zulke, naar evenredigheid, geschikter, om zich zelve geheel te bestieren; en 't oppergezag des mans wordt bij de zodanigen niet zelden bedenkelijk, twijfelachtig; ja wel gantschelijk vernietigd.

Aan den anderen kant heb ik verscheiden mansperſoonen ontmoet, wier vorm, voorkomen en trekken, met fijnheid, gladheid, zagte rondheid, in één woord met het vrouwelijke aan alle zijden omkleed was, wier lippen zich zeer sentimenteel (hoe zal ik 't best uitdrukken), wier kleine zeer net gevormde mond, wier lippen zich op eene zodanige wijze sloo-

ten,

ten, dat het fijnvoelende, het behaagelijke 'er zich op 't duidelijkst in vertoonde.

Dan, ik werd ook ras en duidelijk gewaar, dat vreesachtigheid, onberaadendheid, zwakheid, gemak, zucht om te behaagen en vermaaklust bij hun de plaats bekleedden van de echte hoedanigheden van den waaren man.

En ſchoon de eerſte inrichting der Natuur de voornaame oorzaak is, die den vorm en de gedaante, de inrichting en 't charakter der beide geſlachten van elkander aanmerkelijk doet verſchillen; 't is echter zeker, dat de verſchillende en wederzijdſche beſtemming, de onderling zo verſchillende levenstaak van den man en de vrouw eene voortgaande en medewerkende oorzaak zij, om dit in- en uit-wendig onderſcheid der geſlachten te vergrooten, en hoe langs hoe meer te verſterken en te bevestigen.

Of is 't niet zeer natuurlijk, dat de zwaardere arbeid, de meer ſaamgeſtelde, de mannelijkere beſtemming van den man, door oefening, aan zijn geest en hart, hoe langs hoe meer ſterkte en mannekracht zal mededeelen; terwijl de ſexe bij eene zagtere en fijndere beſtemming, bij minder zwaare inſpanning, bij minder zwaaren arbeid, hoe langs hoe meer den invloed in hun gelaat en charakter zal doen bemerken, die de eigenlijk vrouwelijke bezigheden, op den duur herhaald wordende, natuurlijk moeten veroorzaaken of verſterken?

 Van

Van deze zelfde oorzaak komt het, dat het eene soort van werk of bezigheden in 't menschlijk leven eenen ongelijk grooteren invloed heeft, om 't mannelijke, 't sterke in het voorkomen en 't charakter van den man, die 't gezet en duurzaam beöefent, te bewaaren en te versterken, dan 't andere.

Het eigenlijk krijgsmansleven, zo zeer verschillende van 't verwijfd salet of jonkerleven van zeer veele niet zeer geschikte zoonen van Mars; alle die beroepen, die niet zonder zeer veele inspanning van ligchaams- en ziels-krachten kunnen waargenomen worden: zou dit alles de physionomie en 't charakter van dien man, die 't beöefent, niet treffender, krachtiger, dieper ingedrukt, in één woord, mannelijker doen worden, dan alle die andere bezigheden, die zeer nauw aan vrouwelijken arbeid grenzen, en tot welke de sexe genoegzaame krachten van ligchaam en ziel ontvangen heeft?

Hoe zeer zien wij het mannelijke in voorkomen, trekken en charakter van de zulken niet ontaarten, die op den duur verpligt zijn zittend te arbeiden, die schier vrouwelijke handwerken bedrijven, of die hun tijd en krachten in vrouwelijke vermaaken, in weelde of in zogenoemd lanterfanten verteeren? ——

Daarentegen, wie kan zich niet ras door opmerking en ondervinding overtuigen, dat alle die vrouwen, die, door smaak en verkiezing,

zing, of door andere omſtandigheden, zich tot ruwer, grover en mannelijker arbeid gewennen; die haaren geest en haar ligchaam een groter taak, dan men gewoonlijk bij de ſexe beſpeurt, opleggen; die meerder kracht, tegenſtand en arbeid gezet beſteden dan anderen; die, minder voor 't fijn gevoelige leven, en, haar aanzijn meerder bezigen voor daaden van nadenken, van gezag of van mannelijke onderneemingen. Wie, zeg ik, zal zich niet ras kunnen overtuigen, dat dit alles eenen zeer grooten invloed moet hebben, om 't mannelijk voorkomen en charakter in de vrouw te verſterken? — Of zullen vrouwen van dit ſoort dat geen, 't welk in haar al oorſpronglijk zweemde naar 't mannelijke, door aanhoudende arbeidzaamheid in dien kring, niet op den duur vermeerderen en verſterken: zo dat dit alles zo wel haar weezenstrekken als haar charakter hoe langs hoe krachtiger, ſterker en mannelijker zal doen worden? En zal zo doende die zweeming op den man, in de geest- en hartsgeſteldheid van zulke vrouwen, niet hoe langs hoe meer toeneemen en verſterkt worden?

Ik zal mijnen Leezer, die zich hier van 't gemakkelijkst door voorbeelden zal laaten overreden, 'er ſlechts eenige vertegenswoordigen.

Hoe veele vrouwen treft men niet aan, die zich, bij voorb. met koopwaaren of met de eigenlijke bedrijven van den koophandel bemoeiën,

die bezigheden van dit ſlag door verſtand, werkzaamheid en nadenken, behandelen en beſtieren? En zouden deze, door haar mannelijk voorkomen en haar krachtigere weezenstrekken, zo wel als door eigenlijke mannelijke hoedanigheden, die zij hoe langs hoe duidelijker bij zich naar buiten vertoonen, mijn zeggen niet klaarblijkelijk bevestigen? Bijkans altijd, wanneer ik de zodanigen ontmoette, werd ik een meer of min geöefend verſtand en mannelijke bekwaamheden gewaar; en de recht mannelijke ziel zag men in oog, in trekken en houding op 't kennelijkſte doorſtraalen.

Ook vrouwen, die zich aanhoudend op letteren, ſtudiën of kunstwerken op eenen gezetten voet toeleggen; en die daar door de fijnere vrouwelijke bezigheden van ſmaak, van weelde, of van 't gevoelige vervangen, ook van deze, blijkens de afbeeldſels of leevende voorbeelden van de zodanige, zien wij duidelijk, dat zij de uit- en inwendige kentrekken van hunne zweeming op 't mannelijke op den duur verſterken en verhoogen.

Dan, offchoon wij uit hoofde van dit gezegde gelooven, dat de gelaatkenner bevoegd, en, ter bereiking van zijne oogmerken, verpligt, zij, ook in dit merkbaar onderſcheid der beide ſexen, hoe langs hoe dieper, intedringen; om daar door te eerder tot zekere krachten, talenten of voornaame charakters te kunnen beſluiten;

ten; wij mogen voor hen onder mijne Leezers, die lust hebben, om ook van dien kant de charakterkunde der menſchen te beöefenen, hier die zwaarigheden niet verbergen, die ook dezen weg vermoeilijken; althans die de uiterſte oplettendheid en voorzichtigheid van hun afvorderen; ten einde zij niet daar den man vinden, waar zij met grond de vrouw meenden te vermoeden, of een vrouwenhart beſpeuren, daar zij alvoorens de echte hoedanigheden van den man vooronderſtelden.

Het geen wij zo even zeiden van den invloed, die het bijzonder beroep, ſmaak of levenswijs niet zelden heeft, of, om een mannelijk gelaat te vervrouwelijken, of om een vrouwelijk gelaat met zekere zweeming van mannekracht of van 't mannelijke te overdekken, en die trekken van tijd tot tijd te verſterken; deze aanmerking, doet ze ons al niet duidelijk zien, hoe 't zeer wel mogelijk is, eene vrouw te vinden, wier geheele grondvorm, en wier heerſchende trekken, aan haar als vrouw eigenaartig voegen, die des niettegenſtaande door bijzondere omſtandigheden zich boven haare ſexe verheft, of zich aan mannelijke werkzaamheden, 't overwinnen van allerlei tegenſtand enz. gewent; die zich dus doende, langzamerhand verſcheiden mannelijke hoedanigheden eigen maakt.

Zal deze vrouw niet den eigenaartigen grondvorm, de eigenaartige vorming van eene vrouw

ook in 't gelaet behouden? — Zal juist dit de kentrekken van 't mannelijke, eerst naderhand door oefening en mannelijke werkzaamheid bij haar veroorzaakt, niet noodwendig verdonkeren en verzwakken? — En zullen gevallen van dit soort den beschouwer van 't menschelijk gelaat niet allezins tot eene dubbele omzichtigheid verpligten?

Aan den anderen kant vindt men geene vrouwen, wier gelaat, oppervlakkig beöordeeld, met opzicht tot den grondvorm sterk in 't mannelijke nuënceert; en die echter eene eigenlijk vrouwelijke, tedere en zagte ziel bezitten; terwijl men de zulke nauwkeurig beschouwende, 'er duidelijke kenmerken vindt van 't teêrgevoelige, van 't zwakke en 't vreesachtige van hun charakter.

Ook van dien kant is 'er dus zonder veele omzichtigheid zeer veel misleiding en bedrog mogelijk.

't Is even zo met den man gelegen.

Hoe dikwijls gebeurt het niet fijngevormde mansperſoonen te vinden, die echter blijkens hunne daaden, mannekracht en eene mannelijke ziel bezitten? — Of, omgekeerd, mannen, die door 't uitwendige eenige mannekracht of force schijnen aanteduiden; maar die, wanneer men hen naderbij beschouwt, wanneer men den grondvorm van de veranderlijkere trekken, houding en voorkomen van eigenlijke gelaatstrek-

trekken afzondert, terſtond zeer veel van 't mannelijke zullen verliezen; en niet zelden eenen goeden trap van vrouwelijke zwakheid toonen te bezitten?

Ik vond het noodig dit aantemerken, om, zo veel aan mij is, misduiding, verkeerde oordeelvellingen, en dwaaze gevolgtrekkingen voortekomen.

Dan, zo men in gevallen van dit ſoort ſlechts oplettend en omzichtig in zijne waarneeming en vergelijking voortgaat: zo men 't geheel en den grondvorm omzichtig raadpleegt, en zo men zich toelegt om den natuurlijken aanleg tot deze of gene hoedanigheden van de daadelijke aanwending, van de tegenwoordige hebbelijkheden, te kunnen onderſcheiden, ('t is de grondvorm, die ons de krachten, en den natuurlijken aanleg; en 't zijn de overige beweegbaare trekken, die ons de ontwikkeling, de aanwending en de tegenwoordige neigingen en hebbelijkheden doen kenbaar worden) zo de Gelaatkenner, zeg ik, niet verzuimt in zulke gevallen op deze ineenſmelting van vrouwelijke en mannelijke charakters nauwkeurig acht te geeven, dan zal 't doorgaans gemakkelijk vallen, om heerſchende ſpooren van heerſchende vrouwelijke of mannelijke hotdanigheden bij de zodanige onderſcheidend te bemerken.

Trouwens over 't algemeen is dit niet het eenige geval, waar de Gelaatkenner charakte-

 risti-

ristische kentrekken in zekeren tweestrijd (collisie) ziet komen; 't geen hem ook doorgaans verpligt, om, naar de bijzondere inrichting van zulk een gelaat, voorzichtig aan eene zekere collisie van geheel verschillende charakters te denken.

Aan 't slot van dit Hoofdstuk zullen wij onze Leezeren duidelijkheidshalven de voornaamste in- en uitwendige kentrekken der beide sexen nog eens bij elkander ter zijner beproeving, en hier en daar ter verbetering, voorleggen.

Bedrieg ik mij niet, dan kunnen wij dit volgende als den uitslag van nauwkeurige waarnemingen, ook door anderen gedaan, en blijkbaar zuivere ondervinding, niet wel betwisten.

Wat dan de heerschende en onderscheiden vorming en gedaante aanbelangt:

De man is, over 't algemeen, grooter van vorm, grooter van hoofd en breeder van gelaat dan de vrouw.

De man is doorgaans minder rondachtig, en meer naar 't langwerpig hellende dan de vrouw; hebbende deze zagter en rondachtiger vorm.

De man is over 't geheel ruwer in voorkomen, scherper en hoekiger in trekken, dan de gladder gevormde vrouw.

De man is vaster gevormd, in alle opzichten, min week, min beweeg- of rekbaar dan de vrouw.

De

De man heeft doorgaans harder en minder zwart hair, ook gedrongenere wenkbrauwen dan de vrouw.

De man zet grooter, minder en vaster treden dan de vrouw.

De ſtem der vrouwen is klaarder, ſcheller, fijnder, minder hol dan die der mannen.

Waar, Leezer! waar zult gij nu deze afzonderlijke kentrekken der geſlachten bij den man of bij de vrouw vermisſen, en door het tegengeſtelde vervangen zien, zonder ook duidelijk te bemerken, dat zulk een man de hoedanigheden der vrouwe bezitte; en de vrouw haare eigenaartige vrouwelijke charakters door mannelijke hoedanigheden verwisſeld hebbe?

Integendeel overal, waar gij de genoemde mannelijke kentrekken in den man vereenigd ziet, kunt gij verzekerd zijn, dat gij 'er den man in geest en charakter vinden zult, en even zo omgekeerd bij de vrouw.

Wat nu nog het onderſcheiden charakter van man en vrouw aanbelangt:

De weinige zekere grondſtellingen, die ik door dagelijkſche waarnemingen voor mij zelve tot nog toe heb kunnen opmaaken, zijn deze volgende.

De vrouwen bezitten tot een fijnder trap de bekwaamheid tot allerlei gewaarwordingen; zij zijn meer dan den man voor 't gevoelige gevormd, en vatbaarder voor allerlei nieuwe indrukken.

Een

Een fijn gevoel, allerlei fijne waarneeming, is meer eene hoedanigheid van de vrouwe, dan van den man; die dit bij zich vervangen ziet door grooter denkingskracht, en eene meerdere gefchiktheid voor 't afgetrokkene.

Zij zijn veel meer, ook in een' fterker graad aandoenelijker dan de mannen.

Zij beminnen of haaten doorgaands in een' hooger graad en fterker dan de mannen.

Haar liefde is meerder afwisfeling onderworpen, veranderlijker dan haar haat en afkeer.

Zij zijn minder aanhoudend, ligter ter neêrgeflagen, befchroomder en vreesachtiger dan de man.

De Sexe is in alle opzichten voor allerlei overeenkomst, orde, fchoonheid en bevalligheid veel gevoeliger dan de man.

De heerschzucht gaat in den man gepaard met overmagt, met fterkte, met kracht; dan, zo zij in de vrouw valt, dan werkt zij met een ftil geweld, met zagtheid, met list en gevlei.

Edele fchaamte, teêre gevoeligheid en een geest, open voor allerlei goede indrukken, zijn de eigenaartige fierfels van de vrouw.

Misfchien heeft die vrouw, die de eigenaartige hoedanigheden van haare fexe vrij volledig bezit, en die gedekt ziet met eenen kleinen of zagten zweem van 't mannelijke, het meeste recht, om naar den prijs van weezenlijke en waare fchoonheid te dingen.

Ik

Ik herinner mij hier aan eene plaats van den menschkundigen en deugdzaamen *Thomas*: „ zo gij, zegt deze Schrijver, de geſchiedenisſen voor u opent, dan zult gij de vrouwen altijd of aan de uiterſten van mededoogen of aan die der wraake zien grenzen.

„ 'Er ontbreekt die mannelijke ſterkte, die zich paalen weet te ſtellen. En al wat zeer gemaatigd is, ſtrekt hun tot kwelling.

„ Eene vrouw van zeer veel geest zegt ergens van de Franſche natie, dat de Franſchen uit de handen der Natuur ſchijnen ontſnapt te zijn, toen 'er nog niets anders dan lucht en vuur tot hunne ſamenſtelling gebezigd was.

„ Dit zelfde had zij kunnen zeggen van haare Sexe, dan zij wilde zeker het geheim van haare kunne niet verraden."

Dezelfde Schrijver maakt eene belangrijke en doorgaande vergelijking, tusſchen de verſchillende talenten, geestvermogens en charakters van de onderſcheidene ſexen, die de leezing overwaardig is.

Ik zal mijn' Leezer eenenkel ſtuk mededeelen, en hem daar door over 't geheel laaten oordeelen,

Hij ſpreekt van de geestvermogens der Vrouwen, met opzicht tot oordeelskracht en laat zich dieswegens in dezer voege uit: „ men zou dienen te onderzoeken, of de natuurlijke zwakheid van haar zintuigiggeſtel; of de onrustigheid van haar charakter, die 't gevolg is

van

van haare verbeeldingskracht; of de meenigte en de verscheidenheid haarer gewaarwordingen, die een deel uitmaakt van haare bevalligheden, haar die sterke, gezette en aanhoudende aandacht gedoogt, die achter elkander een' langen reeks van denkbeelden weet te verbinden; eene aandacht, die alle de voorwerpen als vernietigt, om 'er slechts *één*, en dat *geheel* te zien, die uit één enkel denkbeeld 'er eene menigte andere, die daar aan verknocht zijn, gelukkig weet te ontwikkelen.

Dit soort van geest, ik weet het, is zeldzaam zelfs onder de mannen; Dan, 'er zijn 'er toch, die ze bezeten hebben. Zij zijn 't, die zich op de hoogte der Natuur verheven hebben, om die te kennen. Zij hebben aan de ziel de bron van haare denkbeelden, aan de reden haare grenspaalen, aan de beweeging haare wetten en aan 't Heelal deszelfs loop geweezen. Zij hebben weetenschappen voortgebragt, door nieuwe beginselen te scheppen; en den menschlijken geest verhoogd; terwijl zij de hunne oefenden.

Zo nog geene vrouw zich aan de zijde dier beroemde mannen geplaatst heeft, is dit bij gebrek der opvoedinge, of de schikking der Natuur" (*i*)?

En

(*i*) *Thomas Essai sur le caractere, les moeurs & L'Esprit des Femmes.*

En waarom zien wij vooral in de aanzienelijkere ſtanden de menſchen zo zeer van deze hunne eerſte en wijze beſtemming ontaarten?

Waarom zien wij bij de ſexe die zo zagt en onweêrſtaanbaar werkende bevalligheden, de aanleg tot edele ſchaamte, de zo inneemende teêrgevoeligheid; waarom zien wij dit alles zo dikwijls verdrongen, ſoms geheel vernietigd door eenen hoogen graad van weezenlijke ongevoeligheid, door eene haatelijke eigenmin, die ſchier geen grenzen kent, door moedige trotsheid, en door de ruuwſte en haar meest onteerendſte driften?

Wij bezitten eenen zeer goeden zedemeeſter tegen de dwaasheden der kerkelijken.

Hoe zeer ware 't niet te wenſchen, eenen goeden zedemeeſter, naar den ſmaak van onze natie, en voor allerlei ſtanden, geſchikt, in de handen van moeders en dochters te zien!

Hoe zeer verdient hij intusſchen niet alle onze afkeer en verachting, die zijne ſtrikken ſpant, om 't edelst bloozen aan ſchoonen te verleeren, en hunne deugd te belaagen! ——

Ten ſlot vind ik de Sexe, zo zij tot haatelijke en ongunſtige uiterſten overſlaat, bijkans altijd veel ſterker dan den man; ſchoon wij ook in 't goede, en allerlei edele hoedanigheden, den man door de vrouwe ſomtijds verre zien overtreffen.

In

In 't laatfte geval zijn zij de waare en de verhevenfte fierfels van Gods redelijke fchepping. —

Dan in 't eerfte geval verheft de wijsheid, ter onzer waarfchouwing, haare ftemme: — haare oogen zijn listig en onbefchaamd; haare keel, fchoon gladder dan olie, is een open graf; haar hart broeit wrevel, ijdele trotsheid en bedrog; haare treden zijn ongeftadig; adderen fenijn is onder haare tong, en zweeft zichtbaar op haare t'faamgebetene lippen. — Haare voeten fnellen onderwaarts ten verderve! — Laat uw' weg verre van haar zijn, en genaakt nimmer tot de deure van haar huis! —

Misfchien doe ik mijnen Leezer geen ondienst, dit onderwerp, bij wijze van een' uitftap, met eenige gedachten van den genoemden Franfchen fchrijver te eindigen.

Bij al de verbastering onder beiderlei geflachten, vindt men, (zich over de Sexe in 't bijzonder uitlaatende) 'er nog veele, die eene geöefende redenskracht bij eene fterke ziel paaren, en die hunne deugden verëdelen door gevoelens van moed, van eer en grootheid.

Men vindt 'er onder de Sexe, die met *Montesquieu* zouden kunnen denken, en over wier gevoeligheid zich *Fenelon* zou verheugen.

Men ziet 'er, die in den rijkften overvloed, en omringd van al die weelde, die thans fchier dwingd, om de gierigheid bij eene trotfe

fchijn-

fchijnvertooning te voegen, en die te gelijker tijd het hart klein, ijdel en wreed doet worden; vrouwen echter, die de fchuilplaatfen van de elende kennen, en die daar leeren gevoelig te zijn, terwijl zij bezig zijn, om 'er traanen van menfchelijkheid ftorten.

Men vindt jonge echtgenooten, die 'er eene eer in plaatfen, om zich van hunne pligten te kwijten; moeders, die zich verftouten, moeders te zijn.

Men ziet haar zich bezig houden met de tederfte zorgen der natuur; men ziet de moeder het kind, dat zij zelve voedt, beurtelings op den arm of aan de borst drukken; terwijl de echtgenoot in ftilte alle zijne tederheid tusfchen het kind en de moeder, bij afwisfeling, verdeeldt.

Och, zo deze voorbeelden onder ons de Deugd en de Natuur konden te rug roepen!

Zo wij leeren konden, hoe zeer veel de deugden, met opzicht zelfs tot het geluk, alle vermaaken overtreffen! — Hoe zeer een leven, waar men de gemaaktheid verbant, alwaar men niet leeft, dan voor de Deugd, voor zich en niet voor de oogen van anderen; en waar men beurtelings de Natuur, de Vriendfchap en zich zelven geniet, zeer verre boven dat foort van leven te kiezen zij; waar men onophoudelijk naar fchaduwen grijpt of

naar

naar dat geen loopt en ſtreeft, dat men niet vindt.

Dan, dan zouden de vrouwen haar' ſtilwerkenden invloed wederkrijgen.

Dan zouden de bevalligheden, door de deugden verſchoond, de mannen gebieden. En deze zouden zich gelukkig vinden, in hunne onderwerping; en groot zijn, ook in hunne zwakheden.

Dan, dan zou eene eerbaare en zuivere wellust, die alle de oogenblikken zou veraangenaamen, ons leven tot een' vermaakelijken droom doen worden.

Dan zouden de ongelukken door geene wroegingen verbitterd worden: neen, de ſmarten door de liefde verzoet, en door vriendſchap gedeeld, zouden meer eene aandoenlijke droefheid dan eene eigenlijke kwelling kunnen genoemd worden.

In dien ſtaat zou de Maatſchappij buiten twijfel min woelend, min werkzaam zijn; maar het innige der huisſelijke verkeeringe dies te zoeter.

Men zou minder ſpreeken, van anderen te behaagen; en men zou zich onderling veel meer behaagen.

De leefdagen zouden ongeſtoord en gerust daar heen vlieden.

En

En zo men bij 't eindigen van den dag die treurige voldoening niet genoot, om zijn rol, onder ſchijn van vriendſchap, met dertig onverſchillige perſoonen te hebben afgeſpeeld, zou men ten minſten geleefd hebben, met die, die men waarlijk beminde.

Dan, zal zulk een zoet beeld niets meer zijn, dan eene ſchaduw, 't ijdel uitzicht op eenen vleienden droom?

En is 'er dan in deze ijdele en geruischmaakende Maatſchappij geen ſchuilplaats meer overig voor de eenvouwige Natuur, voor de Vriendſchap en voor 't Geluk?

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

HULPMIDDELEN TER BEVORDERING DER GELAATKUNDE.

Zoeken wij, Leezers! menfchen te kennen, en door Gelaatkunde onze menfchenkennis te bevorderen; dat wij dan heen gaan, om menfchen te zien. Vraagt gij, Leezer! waar? — Overal, waar zij zich aan ons oog flechts aanbieden.

Hoe allernoodzaakelijkst het voor den Beöefenaar dezer kunde zij, om zich, zo veel het zijn ftand en overige pligten gedoogen, aan allerlei omgang, aan dagelijkfche verkeering met kinderen, met lieden van allerlei flag, denktrant, Godsdienst, levenswijze en charakter, te gewennen, zal ik niet noodig hebben afzonderlijk in te fcherpen.

Immers, hoe onvolkomen leert men niet alles uit gefchriften, 't geen men met eigen oog nauwkeurig uit de Natuur kan fcheppen? —

Hier vindt gij alles zuiver, en geenzins blootgefteld aan alle die willekeurige bijvoegfels en modificatiën, waardoor fmaak, vooroordeel en onvolkomenheid, ook van de beste Schrijvers, ons

ons de Natuur, zo dikwijls uit verkeerde of ſcheeve oogpunten, doet beöordelen.

Al 't geen wij dan, na 't behandelen van de voornaamſte kengronden der Gelaatkunde, hier nopens de voornaamſte hulpmiddelen dezer Weetenſchap nog wilden aanſtippen, zal vooraf vooronderſtellen, dat men, alle gelegenheden, om menſchen met eigen oogen te zien, en levendige trekken nauwkeurig optemerken, ijverigst pooge waarteneemen.

Geenzins willen wij 't gewigt en 't gebruik van veele dier hulpmiddelen hier aandringen, ten koste van de Natuur zelve.

't Zijn alles ſlechts ondergeſchikte en minder gewigtige hulpmiddelen, ter bereiking echter van 't zelfde doel.

Of zouden wij 't gedrag van dien afgetrokken Gelaatkenner, die op zijn kamer, alleen door zijne beeldtenisſen of gelaatkundige werken, zijne menschkunde zogt te bevorderen, niet noodzaakelijk moeten afkeuren?

Ik zal dan, dit vooraf zijnde vastgeſteld, eene, ſchoon gebrekkige, pooging waagen, om 't voornaamſte van dat geen optegeeven, 't geen mij, zo gij de eigenlijke tekenkunde uitzondert, waar van mij de toegang door allerlei hindernisſen tot nog toe is belemmerd geworden, bij ondervinding gebleeken is, niet weinig toetebrengen, om gelaatkundige vorderingen, om Menschkunde, te vermeerderen en te bevestigen.

Ik begin met de tekenkunde, 't ontwerpen van allerlei trekken, gelijkheid en beeldtenissen, als een zeer geschikt hulpmiddel ter bevordering van deze weetenschap.

Zo men zich slechts de moeite neemd; om omtrekken of enkele lijnen van dit of dat deel van 't aangezicht natebootzen, waar mede ik mij dikwijls tot mijn vermaak bezig hield, zal men ras bevroeden, van welk een uitstekend voordeel deze konst voor den Gelaatkenner zijn zal.

Immers, dat het, bij 't beöefenen der Gelaatkunde, zeer veel aankomt op scherpte, fijnheid en zuiverheid van waarneemingen, op de kunst, om zich die zuiver, zonder veranderingen of bijvoegsels, te verbeelden, op de gemakkelijkheid tot eene juiste vereeniging van waarneemingen (associatio idearum) zullen alle mijne Leezers, die maar iets van den aart dezer wetenschap weeten, mij gereedelijk instemmen.

Hoe toch zal men 's menschen gedaante of gelaatstrekken kunnen beöordeelen, zonder hem te zien en op 't nauwkeurigst waarteneemen? ——

Hoe zal men zich met gelaatkundige stelregels kunnen verrijken, zo men zich geene physionomiën met de charakters, die zij bezitten, diep en duidelijk in zijnen geest gedrukt heeft? ——

Ein-

Eindelijk, hoe zullen wij ons van deze gedaane waarneemingen, van deze ſtelregels of charakteristiſche trekken kunnen bedienen, om daar na in voorkomende gevallen te oordeelen, zonder asſociatio idearum, zonder 't te rug roepen van voorheen gedaane waarneemingen? en zonder hunne vereeniging met tegenwoordige gewaarwordingen?

En nu zal 't mijnen Leezer gemakkelijk vallen, om intezien, van welken uitſtekenden invloed 't opſcherpen en 't verſterken van alle deze vermoogens moet zijn voor den Gelaatkenner; en hoe zeer de tekenkunde hier toe aan alle zijden geredelijk de hand biede.

Dus doende immers, terwijl men tekent, moeten zich de charakteristieke trekken op 't ſterkst in onze ziel indrukken. Het oog wordt aan eenen trap van fijnheid in waarneemingen, gevormd, waar toe het buiten dien, zonder eigenlijk oozet, geenzins zo gezet, of zo aanhoudend; althans niet tot dien graad van zuiverheid en juistheid verbonden is.

Ook de opmerking zelfs van de geringſte verſcheidenheden tusſchen 't oorſprongelijke, en de aftekening, die men 'er van ontworpen heeft, offchoon men die met weérzin bemerkt, brengt zeer veel toe, om fijnheid van waarneemingen, gevoel, phyſionomisch genie optewakkeren, en te verſterken.

Niet slechts verfijnt dit den geest van zuivere waarneeming van alle de charakteristieke trekken; maar dit verpligt den tekenaar ook natuurlijk, om op 't geheel, evenredigheid, omloop van deelen en van 't geheel scherp en nauwkeurig acht te geeven.

Eindelijk; de Tekenkunst zal ons in de Gelaatkunde van dienst zijn, niet slechts door 't aftekenen van daarzijnde origineelen, 't zij in 't geheel of in deelen; maar ook door het tekenen van vreijer hand, door 't ontwerpen van allerleie willekeurige trekken of weezens, of door het tekenen van allerlei in zijn geheugen verzamelde trekken, weezens en charakters.

Zich hier mede bezig te houden; met een scherp oog, met eene vaste hand en met een getrouw geheugen of verbeeldingskracht hierbij te werk te gaan, hoe veel zal dit alles niet moeten toebrengen, om van dien kant gelaatkundige waarneemingen te verfijnen, te verbeteren, meerder vastigheid en eenen hoogeren graad van zekerheid te verschaffen?

Ik zwijg hier van allerlei treffende vermaaken, die ons de tekenkunde, in diervoege op 't menschlijk aangezicht geöefend zijnde, noodwendig zou moeten veroorzaaken.

Waren alle Tekenaars en Schilders eigentlijke Gelaatkenners, of alle Gelaatkenners, beöefenaars dezer edele kunst, hoe veel zou men dan, van

van de vorderingen in beide, niet met grond mogen verwachten?

Ook verdient het opmerking, dat de uitmuntendste Schilders, in eenen meerderen of minderen graad, zich op de Gelaat- en Menschenkunde hebben toegelegd.

Inderdaad weet ik niet, waar de Gelaatkunde eenen zo rechtstreekschen en gewichtigen invloed op behoorde te hebben, dan op de Teken- of Schilderkunst.

En bij dit alles ontbreekt het echter aan geene Tekenaars of Portraitschilders, die zelfs nog tegenwoordig zich of in 't geheel niet met de Gelaatkunde bemoeien; of, zo als ik ze meer dan eens tot mijne verwondering ontmoetede, zich slechts vermaaken om deze weetenschap te hoonen en te bespotten.

Hoe zeer zegenen wij in ons harte niet dien Dichter of schoonen Geest, die ons zijne zedelijke en uitmuntende idealen in 't gloeiend vuur van zijnen edelen boezem ontwerpt, en ten onzen nutte, ter onzer navolging mededeelt? —— En de Schilder zal de lust niet bezielen, om door Gelaatkunde zijne kunst te volmaaken, de lust niet bezielen, om zijn physiognomisch gevoel te scherpen; en ons door zijne meesterlijke hand de trekken van schranderheid, overeenkomst, schoonheid en allerlei edele deugden tot ons nut en vermaak te willen schetsen,

De Tekenkunde (en hoe zeer bloeit deze Kunst thans niet in ons Vaderland!) is dan van een zeer uitgebreid voordeel voor den Beöefenaar der Gelaatkunde, voor den voorzichtigen Beschouwer van 't gelaat zijnes broeders!

Onder de hulpmiddelen, die de Gelaatkunde niet weinig bevorderen, moet men zeker ook rekenen de aftekening van profilen van 't menschlijk aangezicht, 't maaken, vergaderen, beschouwen en vergelijken van allerlei schaduwbeelden.

Niet zelden kan men 'er zo veel uit leeren als uit een portrait van een gelaat in 't vlakke, of van voren beschouwd.

't Is waar, *Lavater* zegt ergens: schaduwbeelden drukken veel meer den aanleg dan het daarzijnde charakter uit.

Dan, zo 't mij toeschijnt, is dit, alleen met eenige bepaaling, waar.

In zeer veele schaduwbeelden vond ik in den mond de beslissendste trekken niet slechts van aanleg; maar ook, voor een deel, van 't aanweezig charakter.

Met weinig moeite kan men 'er veele vervaardigen; of door andere, mits men van de uiterste nauwkeurigheid eenigermaate zeker zij, laaten ontwerpen.

Eene fijne nauwkeurigheid voldoet, om dit veld voor allerlei gelaatkundige opmerkingen te openen.

Ze-

Zeker is 't intusfchen, dat de gewoone wijze, om fchaduwbeelden te ontwerpen en te verkleinen, nog aan zeer veel onvolkomenheid onderworpen is, die 't zuiver fcherpe der Natuur voor een goed deel dikwijls verderft of vermindert.

In deze en geene bijzonderheden is men echter al gelukkig geflaagd, om enkele hinderniszen uit den weg te ruimen.

Ook heb ik al merkelijke verbetering en verfijning in 't maakfel en de inrichting der pentegraphen gezien, en bij ondervinding met een goed gevolg beproefd.

Terwijl ik dit fchrijf, reist 'er eene Silhouëtteur door ons Vaderland, die 't in de kunst om Schaduwbeelden zeer zuiver te verkleinen, en fpoedig te vermeerderen, al ver fchijnt gebragt te hebben.

Het gezegde doet genoeg zien, dat het de Liefhebbers der Gelaatkunde niet mangelt aan gelegenheid, om zich door zuivere fchaduwbeelden in hunne gelaatkundige poogingen geholpen te zien.

En hoe betekenende, hoe charakteristiek zuivere fchaduwbeelden zijn, hier van kunnen mijne Leezers zich ras door hunne eigen fchaduwbeelden, of door die van hunne vrienden door eigen oog overtuigen!

Zelfs in Silhouëtten van kinderen, waar alles nog min bepaald, nog min charakteristiek is,

en

en die ik voor mijn vermaak ontwierp, zag ik de gelijkheid en 't ſpreekende zelfs vrij duidelijk, en boven mijn verwachting, bewaard.

De kennis der Natuur, de kennis van 't phyſiek geſtel van 't menschlijk ligchaam, de werking van uit- en inwendige oorzaaken op 't zelve, eenige kennis van de Anatomie, van de ligging der ſpieren, hunne beweeging en uitwerkſels op 't menschlijk gelaat; de kennis der uitwendige tekenen van gezondheid en ziekte; ook de beöefening van deze en andere daarmede verbondene deelen der Natuurkunde, op de vorming en de ontwikkeling van 't menschlijk ligchaam toegepast; dit alles is zeer gewigtig, en bij uitſtek geſchikt, om onze gelaatkundige waarneemingen vastigheid, duidelijkheid en uitgebreidheid te verſchaffen.

En zonder zich in eenen meerderen of minderen graad op dit alles toeteleggen, zal 't niet kunnen misſen, of men zal zich ieder oogenblik aan allerlei dwaaling en misleiding zien blootgeſteld.

Trouwens, 't is alleen hier van daan, dat wij Natuurkenners en Geneesheeren, al 't overige gelijkſtaande, 't gros der geletterden in andere weetenſchappen, in 't ſtuk der gelaatkunde zo ver zien voorbijſtreeven.

Als een ander geſchikt hulpmiddel ter bevordering van Gelaatkunde kan men met recht rekenen het vlijtig beſchouwen van allerlei beel-

beelden, plaaten, boetſeerſels en ſchilderſtukken: dubbel wigtig, wanneer 't geſchiedt in 't bijzijn van eenen geſchikten Gelaat- of Menſchenkenner.

Nog veel grooter wordt dit voordeel, 't geen 'er hierdoor voor den Gelaatkenner te erlangen is, zo men zich alvoorens van de echte gelijkheid dier beelden of portraiten met eenige zekerheid kan overtuigen; en wij daarenboven den perſoon, dien wij afgebeeld zien, in talenten of charakter van nabij, zo nauwkeurig doenlijk kennen.

Ook 't leezen, 't onderzoeken en dagelijks toetſen van allerlei phyſionomiſche ſchriften is een ander onontbeerlijk hulpmiddel, om dies te beter in deze weetenſchap te vorderen.

Zelfs het leezen der oude ſchrijvers *Ariſtoteles*, *Polemon*, *Adamantius*, *Johannes ab Indagene*, *Porta*, *Peuschel*, dient de Gelaatkenner, die zich met het oppervlakkige in deze weetenſchap niet te vrede houdt, met het nauwkeurig onderzoek der nieuwere werken, ſedert weinig jaaren over deze weetenſchap geſchreeven, zo veel mogelijk te vereenigen.

Zeer gaarne zag ik, ten nutte der Gelaatkunde, het weezenlijk goede, dat wij hier en daar bij oude ſchrijveren aantreffen, door een bekwaam Gelaatkenner daar uit voorzichtig opgezogt, in eene geſchikte orde te ſaamgebragt,

bragt, en hier en daar getoetst, en met eigen aanmerkingen verbeterd.

En schoon zij hier en daar vervuld zijn met geheel losse, onzekere, gewaagde en dwaaze grondstellingen, 't is echter blijkbaar ondankbaar, 't oog voor hunne weezenlijke verdiensten te sluiten, en derzelver leezing schoon in zich zelven zeer verdrietig, gantschelijk te verwerpen.

Aan 't onaangenaame in 't doorbladeren dier oude Schrijvers, en aan derzelver menigvuldige gebreken, is 't zeker toeteschrijven, dat nog geen beöefenaar dezer weetenschap zich de moeite heeft willen getroosten, om 'er 't blijkbaar goede in optespooren, en 'er de Gelaatkunde mede te verrijken.

De verkeering met Menschenkenners en Physionomisten kan ook van eenen grooten invloed zijn, om onze Gelaatkunde op verschillende wijzen te bevorderen.

Dus doende verrijkt men zich dikwijls in weinig oogenblikken met de gewigtigste waarneemingen van anderen; of men verbetert, beschaaft en bevestigt zijne eigen opmerkingen.

Hoe dikwijls zal niet eene enkele trek, waarop wij door eenen anderen geweezen, of bij dit of dat gelaat opmerkzaam gemaakt worden, ons geene rijke aanleiding verschaffen tot zeer veele proefneemingen, tot de gewigtigste grond-

grondſtellingen; of ons van voorbaarige beſluiten, van gewaagde grondregels nog gelukkig te rug brengen?

'Er blijft nu nog een eigenlijk hulpmiddel ter bevordering onzer Gelaatkundige poogingen overig, 't geen wij hier mede moeſten opgeeven, en waar in wij gevoegelijk het meeſte van al 't overige kunnen ſamenvatten.

Ik meen hier de eigenlijke waereld- en menſchenkennis.

Zeker is 't, dat hoe meer wij den mensch leeren kennen, wij zo veel te meer bemerken, dat hij allezins als een ſamenhangend, en aan elkander verknocht, geheel moet beſchouwd worden.

Reeds op andere plaatſen onzer handleidinge hebben wij dit aangedrongen met opzicht tot het ligchaam, deszelfs ſamenhangend geſtel en alle deszelfs verſchillende deelen.

Dan hier bedoelen wij den Leezer voornaamelijk opmerkzaam te maaken op het nauw verband en dien blijkbaaren ſamenhang, waar in wij duidelijk bemerken, dat de talenten, neigingen en charakters der menſchen doorgaans en gewoonlijk tot elkander geplaatst zijn.

Ik bedoel hier mede te zeggen, dat met opzicht tot de vermogens en krachten, nog ſterker met opzicht tot het heerſchend charakter, het een doorgaans het ander vooronderſtelt, met zekere vaste andere hoedanigheden gepaard

paard gaat, en wij dus uit hoofde van dit verband uit het één meestal het ander, en wel uit den trap of graad van deze of geene hoedanigheid den trap of graad van andere hoedanigheden ſchier, in alle gewoone gevallen, kunnen afleiden.

En 't is deze gewoone ſamenhang, die men tusſchen de talenten en de hoedanigheden der menſchen doorgaans duidelijk waarneemt, die wij voornaamelijk door eene pooging tot waereldkennisſe bevorderen, en in zeker opzicht waereld- of menſchenkennis moet genoemd worden.

Ik weet wel, dat het 'er verre van af zij, dit Gelaatkunde te noemen.

't Is ook daarom, dat wij geen den minſten grond zien de kennis van dezen ſamenhang der menschlijke charakters onder de kengronden dezer weetenſchap te rekenen.

't Zal mij genoeg zijn, mij berechtigd te zien, om deze zo even genoemde Menschkunde, onder de hulpmiddelen, die de pooging van den Gelaatkenner allezins kunnen bevorderen, eene plaats te hebben mogen aanwijzen.

En om hier te doen zien, van hoe veel gewigt deze Charakter- of Menſchenkunde in 't ſtuk der Gelaatkunde zij, zal ik mij met mijnen Leezer duidelijkheidshalven met eenige voorbeelden bezig houden.

Zo

Zo gij, bij voorb. iemands aangezicht, of in 't geheel of ten deele, ſterk, tot den veel ruweren vorm der dieren ziet naderen; zo alles ſamenloopt, om u Gelaatkundig te overtuigen, dat zinnelijkheid, grove wellust, in 't geheel geene oefening of beſchaaving der edele zielskrachten, 't eigenaartige en 't weezenlijke uitmaakt van zulk een charakter! hoe zeer zal deze enkele kentrek uit iemands charakter u niet terſtond een ruim veld openen, om 'er bij gevolgtrekking, en naar vastgeſtelde regels der Menschkunde, zeer veele andere hoedanigheden ſchier met volſlagen zekerheid uit te kunnen afleiden? ——

Of zullen eigenwijsheid, eene goede trap van eigenzinnigheid, lusteloosheid of onverſchilligheid voor alle eigenlijke verſtandsvermaaken; een hart dat zich nog 't gemakkelijkst door zinnelijke genoegens, en ſchier door niets anders laat gewinnen; onberedeneerde ſtoutheid; een ligte overgang tot allerlei pasſie die door reden, belang of vooruitzicht zich niet gemakkelijk laat ſtremmen; eigen belang, voornamelijk in eenen zinnelijken of wellustigen zin begrepen; een hart, ook hierom voor eene edele en wel beredeneerde vriendſchap niet zeer vatbaar, enz. zullen dit niet doorgaands de hoedanigheden uitmaaken van hem, wiens aangezicht den bovengemelden indruk van grove zinnelijkheid in ons veroorzaakte; hoedanig-

 he-

heden echter, waar van de trap en de ſterkte niet anders dan door den trap van ſterkte van zulk een' phyſionomiſchen trek, en door al 't overige, 't geen zulk een gelaat ons ter beſchouwing aanbiedt, gewijzigd en voorzichtig dient bepaald te worden.

Zeker, de gemelde hoedanigheden, ſchoon in verſchillende graaden, 't geen al 't andere in zulk een gelaat ons ſpoedig zal aanwijzen, zullen bijkans altijd bij menſchen van dezen ſtempel gevonden worden.

Ik vertrouw dat mijne Leezers van zelve den ſamenhang eenigermaate zullen kunnen bevroeden, die 'er tusſchen den eerstgemelden trek van zulk een charakter en alle de naderhand genoemde gevonden wordt.

Een geringe oplettendheid op den gewoonen ſchakel van 's menſchen krachten, neigingen en bedrijven, die, wat het weezenlijke aanbelangt, zich doorgaands op dezelfde wijze aan ons oog vertoont, zal ons ſpoedig in ſtaat ſtellen om het gewoon verband der menschlijke ſmaaken en charakters te kunnen bevroeden.

Zo gij, bij voorb. op 't zien van uwen medemensch 'er duidelijke kenmerken van plegma, gemakkelijkheid of loomheid beſpeurt, hoe ver zal u deze enkele Gelaatkundige waarneeming niet al weer in al het overige van zulk een charakter laaten indringen?

Ver-

Verwacht 'er zelden iets, dat zeer ver zou uitmunten boven het middelmaatige.

Groote ligchaamskracht zoekt gij 'er vruchteloos.

Voor eenen geweldigen en onverzettelijken tegenſtand hebt gij 'er bijkans nimmer te vreezen.

Eenen hoogen graad van ſtoutheid en rusteloze onderneemzucht kunt gij 'er met geen reden vermoeden.

Zelfs de eigenlijke wellust, in eenen hoogen graad beſchouwd, vindt zich veelal door gemak en vadſigheid overdwarsd.

Vrees veel meer, zo gij 't waagt, om zijne ſtille rust en gemaklust doodelijk te grieven, dan u tegen zijne eerzucht te verzetten. —

Zo gij bij eenen anderen de duidelijkſte tekenen van trotsheid, gelaatkundig zichtbaar ziet; hoe zeer zal deze enkele hoedanigheid u niet terſtond eene menigte van andere trekken in zulk een charakter doen kennen?

Verachting voor anderen; verbeelding en hoog gevoel van zich zelven; eigenzinnigheid, mintelling voor de verdienſten, daaden, of deugden van anderen; eene geſcherpte eerzucht; drift om anderen zijne meerderheid te doen zien, en te doen gevoelen; een hooge graad van eigenmin; rusteloosheid enz. zullen deze niet de gewoone hoedanigheden zijn, die gij bij eenen zulken met alle recht moogt verwachten? —

 Even

Even zo is 't gelegen met alle de hoofdcharakters van 't verſtand of van 't hart, die ons de Gelaatkunde zichtbaarst bij onzen medemensch doet bemerken; en waar uit wij terſtond zeer veele andere, daarmede ſamenhangende, of daar uit voortvloeiende, hoedanigheden kunnen afleiden.

Eenige weinige andere voorbeelden zal mijn Leezer op eene andere plaats dezer handleidinge kunnen aantreffen (*k*).

Eene geduurzaame pooging, om den gewoonen gang der menschlijke daaden en charakters gadeteſlaan, en 't verband optemerken, waar in 't één gewoonlijk tot het andere ſtaat; deze waereld- of menſchenkennis, indiervoege geoefend zijnde, zal niet misſen, om de poogingen van den Gelaatkenner op 't alleraanmerkelijkſte te bevorderen.

Ook werken van allerlei aart, die ons in ſtaat ſtellen om verſchillende menſchen hunne rollen natuurlijk te zien ſpeelen, levensbeſchrijvingen en andere geſchriften van dit ſoort zijn hier toe zeer geſchikte hulpmiddelen.

Ik kan hier niet voorbij mijnen Leezer ter bevordering van charakter- en menschkunde onder anderen te verwijzen op het heerlijk werkje van den Heer *Pernetty*: *ſur les Maladies de L'Ame.*

Ins-

(*k*) Men zie pag. 70 — 74 van dit tweede deel.

Insgelijks 't werk: *Medicine de L'Esprit*, twee deelen in 8vo, bezit, ook in dat opzicht, zeer goede verdiensten.

En hier mede besluit ik dit onderwerp, nopens de voornaamste hulpmiddelen ter beöefening der Gelaatkunde; terwijl ik zeer veele wigtige en leerzaame aanmerkingen, door den heer *Lavater*, betrekkelijk dit stuk reeds medegedeeld, en in 't derde deel zijner Physionomiekunde te vinden (*l*), hier met stilzwijgen voorbijgaa, en mij te vrede houde, den Leezer, die tot verder onderzoekingen dieswegens lust heeft, derwaarts te verwijzen.

(*l*) Pag. 113 en volgende van 't derde deel over 't Studium der weezenkunde.

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK.

VERDEEDIGING DER GELAATKUNDE.

Ik bedoel hier mijne Leezeren te onderhouden over eene onlangs uitgekomen verhandeling (*m*), door eenen onbekenden en ſchranderen Schrijver tegen het aanweezen dezer weetenſchap in 't licht gekomen.

Ik moet den Schrijver dezer verhandeling 't recht doen, van met eene gematigdheid en heuschheid, die Zijn E. eer doet, tegen deze Weetenſchap, en tegen haare nieuwſte verdedigers te zijn te voorſchijn gekomen.

Altijd was ik van oordeel, dat tegenſchriften, waar waarheidsliefde in doorſtraalt, de weetenſchappen voordeel toebrengen.

Vooral kunnen dezelve niet misſen de Gelaatkunde van dienst te zijn, door alle ſnorkerij, dwaaze vermetelheid en liefdelooze uiterſten en gevolgen in deszelfs waar daglicht te plaat-

(*m*) Men vindt dezelve geplaatst in de laatſte ſtukken van 't Genees- Natuur- en Huisboukundig Kabinet.

plaatſen, en 'er beide, de Schrijvers en de Leezers, hartigst tegen te waarſchuwen.

De bijzonderheden, waar in hij den Heer *Lavater*, en den Schrijver van den phyſionomiſchen Catechismus tegenſpreekt, laat ik daar, en voor hunne rekening.

Zeer gaarne ſtem ik Zijn E. dat geen toe, 't geen hij onder andere zegt van den geeſtigen en zonderlingen inval van *Lavater*, nopens de koningslijn van de koningin - bije, dat zo men, namelijk, door middel van een Zonmicroscoop, haare ſilhouëtte trekken kon, men dan daar in, met betrekking tot de andere byen, het koninglijke zou beſpeuren; en men 'er dan eene algemeene koningslijn, die iemand tot eenen Koning bij uitſtek geſchikt zou maaken, van zou kunnen afzonderen.

De Tegenſchrijver doet zien, dat deze koningin, naar de beste waarneemingen, 't eenigst wijfje in de korf is, om 't welk zich alle de mannetjes bekommeren; en dat 'er dus geen reden ter waereld zij, om haar eene koninglijke ſilhouëtte, eene eigenlijk gezegde koningslijn toeteëigenen.

Met verwondering las ik voor eenige jaaren in de Hoogduitſche uitgaave der fragmenten dien inval van den Heer *Lavater*, en niet lang daar na vond ik ze, naar 't mij voorſtaat, in de *Bibliotheek der ſchöne wisſenſchaften* getoetst, en insgelijks met grond verworpen.

Intusschen: 't kan niet genoeg worden ingeprent, dat het uiterst ligt zij, ook voor bekrompenere verstanden, blijkbaare gebreken aanteestippen, terwijl 't uiterst moeilijk, zo niet geheel ondoenlijk zou zijn, 't geheel te verbeteren.

Hoe dikwijls zagen wij bij 's mans *Recenseurs* en tegenschrijvers zijne poogingen, geleerdheid en edele verdiensten, al te zeer uit het oog verliezen?

Ware *Lavater* minder gevoelig geweest, minder ingenomen met zijne weetenschap, meer afgetrokken wijsgeerig, meer 't geen zijne tegenschrijvers gewild hadden, nimmer zou men zich dan waarschijnlijk met zo veel menschkunde hebben zien verrijken; nimmer had men dien man dan zo veel tot de herstelling en verbetering eener verouderde weetenschap zien toebrengen.

Niet, dat men daarom dwalingen stilzwijgend behoore goedtekeuren, of die toeteestaan; maar ten minsten, dat men den dwaalenden, in zulk een geval, met achting en eerbied behoore te behandelen.

Onze Tegenschrijver loochent alle eigenlijke Physionomiekunde, en legt 'er zich in zijne verhandelinge op toe, om voet voor voet de gronden dezer weetenschap te onderzoeken, en die met zeer veel bekwaamheid te bestrijden.

Uit

Uit het geheel beloop zijner achtingwaardige verhandeling twijfel ik geen oogenblik, of de dwaasheden der uitſpoorigſte verbeeldinge en de zotſte vermetelheid, met één woord het in 't oogloopend misbruik, waar toe de ſchriften der Gelaatkunde niet kunnen geloochend worden eenige aanleiding gegeeven te hebben; zo wel als 't ijdel vermoeden, 't geen men overal al dra hier veld zag winnen, als of iedereen geroepen, verpligt en zeer gemakkelijk in ſtaat waare in alle de bijzonderheden van 't charakter zijner medemenſchen te kunnen indringen, waren de naaſte oorzaaken, die Zijn E. aanſpoorden, om 'er zijne Vaderlanderen, door deze zijne poogingen, van aftesſchrikken.

Mijn oogmerk gedoogt ſlechts de gewigtigſte plaatſen, die eigenlijke tegengronden behelzen, te doorloopen, en zo veel mogelijk met mijne Leezeren te toetſen.

De Schrijver zegt zich niet in ſtaat te kennen, om de Phyſionomisten van de beuzelachtigheid hunner weetenſchap te overtuigen; men verlaat niet gaerne zijne ſpeelpop voor men die moede is; men verwerpt alle tegenbewijs; hij zal 'er daarom ſlechts andere van poogen aftehouden.

Dan, is de kunst beuzelachtig en geheel denkbeeldig, dan kunnen wij ons onderling verzekeren, dat geene poogingen der Gelaatken-

ners ooit haare waarde zullen kunnen ſtaande houden; en zij van zelve in de voorige volſlagen vergetelheid en nietigheid zal te rug vallen.

Dan, beſtaat zij, is waarheid en waarneeming haar grondſlag; dan zal (ſchoon dwaaze pogcherij, ijdele praal-vertooning, of, zo gij wilt, het enthuſiasmus onder 't gros reeds zichtbaar gezonken is; en ten voordeele der Gelaatkunde misſchien nog meer zinken moet) ook niets in ſtaat zijn haar haaren rang onder de weetenſchappen te doen verliezen.

Ik zal alleen op de bovengemelde plaats aanmerken, alwaar de Schrijver de vooroordeelen en de vastgeſtelde begrippen van de phyſionomisten voor een hinderpaal hunner te rechtwijzing aanziet, dat hier 't ſtrijdperk voor hem vlakker is dan aan onze zijde, en wij even zo ſterk, ja nóg meêr, aan de omgekeerde zijde, ons over vooroordeelen te beklagen hebben.

Of moest het voor den dag haalen van eene verouderde weetenſchap, die de geletterden van allen rang en verdienſten ſchier altijd voor eene dwaaze harſenſchim begroet hadden, en 'er zonder onderzoek reeds tegen waren ingenomen, moest dit niet noodwendig met tegenſtand van groot en klein, met vooroordeelen van allerlei ſoort, worſtelen, eer zij haar aanzijn overtuigend kon handhaven.

Ik

Ik zwijg van zo veele blijkbaare gebreken, in de behandeling daar van, door derzelver Schrijvers, geene uitgezonderd, begaan, die 't ongunſtig vooroordeel niet weinig ſtijfden, en 't beſtaan van de phyſionomie weldra bij zeer veelen deeden loochenen.

De Schrijver zegt: zij ſteunt op te weinig proeven, ten grootſten deele op losſe gronden, en wordt door de ondervinding wêerſproken.

Behalven dat de woorden, *te weinig* proeven, *ten grootſten deele*, betrekkelijke uitdrukkingen zijn, eene aanmerking waar van zich de Schrijver hier en daar op andere plaatſen bedient, zou ik hier kunnen vraagen: hebben zij die dit voorgeeven, zich moeite genoeg gegeeven om de proeven te herhaalen, te vermenigvuldigen; en was hij, die de proeven maakte, met de nodige bekwaamheid, (met opzicht tot mijnen tegenſchrijver wil ik aan dit laatſte niet twijffelen) en, zo dit zo is, met de nodige onpartijdigheid voorzien? ——

In hoe veele gevallen ziet men, met opzicht tot de Natuurkunde niet dikwijls door verſchillende perſoonen proefneemingen verrichten, terwijl in derzelver beſchrijvinge, althans in de gevolgen die men 'er uit afleidt, vervolgens niets minder dan overeenſtemming gevonden wordt.

En dit is juist het geval in de Gelaatkunde, dit beſlist in zo verre nog niets ten haaren nadeele,

De Gelaatkunde wordt door de ondervinding tegengeſproken. —

De onmiddelijk voorgaande uitdrukkingen ſchijnen te doen zien, dat de Schrijver deze woorden niet in den volſtrekſten zin wil begrepen hebben. Maar daarenboven, onbekende waarheidsvriend! welke ontdekking of vordering in de Natuurkunde, die algemeene en vastgeſtelde vooroordeelen ſchokte, hoorde men niet dikwijls zeer lang tegenſpreeken met het zeggen: de ondervinding ſpreekt ze tegen; intusſchen, 't was veelal in geene ondervinding; maar in overhaaste, onjuiſte waarneeming, in optisch bedrog, vooroordeel, heethoofdigheid of in andere oorzaaken gegrond.

Niet zelden dicht men de Gelaatkunde of den Gelaatkenner, met of zonder ſchijn, eene dwaaze vermetelheid aan, waar aan men in de Gelaatkunde niet denken mag; hij zal, bij voorb. de gedachten willen leezen (ik dènk hier aan de tolvrijheid der gedachten, die volgens *Lichtenberg* thans gevaar zou loopen) Nu begeeft men zich tot proefneemingen, en wat wonder, dat men met grond verzekert: dit, (maar geenzins de Gelaatkunde), wordt door de ondervinding weêrſproken.

't Geen 'er in deze verhandeling gezegd wordt nopens de indirekte nuttigheid, die de beöefening dezer weetenſchap hebben kan, op de bevordering van de menſchenkunde, 't welk

men

men edelmoedig toegeeft, wordt ras verzwakt, ja geheel te rug genomen, door 't volgende 'er in de ſterkſte verzekeringe bijtevoegen: haare beöefening, vooral haare algemeenmaaking kan niet misſen over 't algemeen meer redelijk kwaad dan goed te doen, waarom deze weetenſchap te verwerpen is, en vooral niet door Leeraars had moeten ter baan gebracht worden.

Had ik mij hier van kunnen verzekeren, dat, namelijk, de balans, over 't algemeen genomen, naar de zijde van 't nadeel zou overhellen, nimmer zou ik dan aan mijne poogingen in 't ſtuk der Gelaatkunde zonder ſchrik kunnen terug denken; en zeer gaern deed ik dan alles, om 't geſtichte kwaad, dat altijd voortduurende gevolgen moet hebben, nog zo veel mogelijk te herſtellen.

Wie, die een eerlijk of menschlijk hart bezit, ſticht nog gaerne kwaad, zelfs dan, wanneer hij al heeft opgehouden deel te neemen aan alles wat onder de zon geſchiedt?

Zo ik mij zelve ken, en niet ten eenemaal heb misgetast nopens de gevolgen, die phyſionomiſche oefeningen bij mij gehad hebben, dan verzeker ik mijnen geëerden Tegenſchrijver, dat ik geene nadeelige gevolgen heb kunnen beſpeuren; althans dat mijne deugd en de gevoelens van menschlijkheid, over 't algemeen genomen, 'er zichtbaar bij gewonnen hebben.

'τ Kan

't Kan zijn, en 't zij verre van mij dit te loochenen, dat deze weetenſchap bij andere tegengeſtelde uitwerkſelen hebbe voortgebragt. Dan, zien wij dit niet overal? —— Geeft niet dezelfdé bloem gift en ook honigſap? — Kon men 't een begeeren, en met recht blijven eisſchen, dat het andere, dat 'er uit hoofde der menſchelijke begrensdheid en onvolkomenheid, mede gepaard ging, moest weg blijven.

En wie zal zich vermeeten, (de Schrijver toont al te zeer van de eindpaalen van den menſchelijken geest overtuigd te zijn) wie zou zich verſtouten, om alle de uitwerkſelen der beöefende Gelaatkunde te overzien, gantſchelijk te overzien, en dan derzelver uitkomſten met zekerheid te willen beſchrijven, van vooren te willen bepaalen?

De Schrijver ſchijnt met mij 't Christendom te gelooven. Dan zo wij 17 eeuwen vroeger de weezenlijke onheilen, waer toe deze Godsdienst door haare invoering van achteren gebleken is aanleiding gegeeven te hebben, voorzien hadden, en die voor een deel te vermoeden waren; zouden dan deze vooruitgeziene onheilen ons tot het beſluit of den wensch berechtigd hebben? ware zij voor eeuwig dezen aardbol ontweken! ———

Wie kan dit weegen, dan Hij, wien alle de toneelen des menschdoms oneindig duidelijk tegenswoordig zijn; dan Hij, die om 't over-

ge-

gewigt van goed, haare invoering en bekendmaaking zo weldaadig besloot?

't Is het zeggen van den verlichtsten en gevoeligsten Menschenvriend, die immer op aarde verscheen: — ik ben niet gekomen om vrede op aarde te brengen, maar 't zwaard.

Thans, 't is waar, hebben de menschen in de Gelaatkunde een aanleiding te meer, om 't menschdom te bespotten en liefdeloos te beöordeelen; in één woord, een middel, dat misbruikt zijnde, onheilen, treffende onheilen stichten kan, en somtijds werkelijk sticht.

Dan, zouden deze menschen, buiten dien, 't menschdom waarlijk geächt, en met eene gevoelige liefde of deelneeming beschouwd en behandeld hebben? ———

't Kan zijn, dat het nadeel bij menschen van dezen stempel 'er nog door verergerd is geworden. Buiten dat, was 't met hunne zedelijke voortreffelijkheid, met hunne deugd toch ten grootsten deele reeds verlooren.

Is 't daarentegen niet genoeg, dat de weetenschap het niet bedoelt, 'er voor waarschuuwd, of den overtreeder 'er voor straft? —

Is 't niet genoeg, dat zo veele weldenkende harten 't ontzagvolst gevoel der Godheid, en eene hartelijke liefde, die alles wat mensch heet omvat, 'er bij zich zelven blijkbaar door hebben zien aangroeien?

Zijn,

Zijn E. ſtapt vervolgens over tot de Weetenſchap zelve.

Vooraf loopt hij de getuigenisſen door, ten voordeele der Gelaatkunde, in 't eerſte deel onzer Handleidinge aangehaald.

't Is daar, dat ik met eene weetenſchap voor den dag komende, die in ons Vaderland nieuw was, en aan alle kanten tegen vooroordeelen zou inloopen, 't noodig oordeelde, ten einde eenige waarſchijnlijkheid of opmerking voor deze weetenſchap bij mijne Leezeren te veroorzaaken, verſcheiden getuigenisſen aantehaalen, die in verſchillende graaden van de Gelaatkunde gewaagden.

De Schrijver toont, dat veele dier plaatſen van de driftenkunde maar geenzins van de eigenlijke phyſionomie gewaagen.

Vervolgens zoekt Zijn E. 't gezag van *Buffon*, *Le Cat* en *Formey* tegen de autoriteiten, door mij aangehaald, te doen dienen.

Ik heb tegen beide niets intebrengen.

Dat veele dier door mij aangehaalde Schrijvers enkel op de Driftenkunde zien, en nog niets afdoen voor de eigenlijke Gelaatkunde, heb ik zelve bij die aanhaalingen toegeſtaan.

Mijn Tegenſchrijver zegt daarom zelve. De Schrijver der Handleidinge ſchijnt dit zelve gevoeld te hebben bl. 108. Hij heeft deze plaatſen echter uitgeſchreeven, als bewijzen vóor de eigenlijk gezegde Phyſionomiekunde.

Hier

Hier neemt de Schrijver blijkbaar een verkeerd oogpunt aan, en schijnt zichzelven tegen te spreeken.

Trouwens, daar ik zelve bij die aanhaalingen zeg: de meeste bedoelen slechts Driftenkunde en geenzins Physionomie, 't geen de Schrijver ook blijkt te hebben opgemerkt; hoe kan 'er dan met eenigen schijn van waarheid gezegd worden, dat ik ze echter heb uitgeschreeven, als bewijzen voor de eigenlijk gezegde Physionomiekunde?

Hebt gij 'er iets tegen, zou ik hier den achtingwaardigen Schrijver wel willen vraagen, u bij deze gelegenheid u uwe eigen woorden bij eene andere gelegenheid tegen mij gebezigd, te rug te geeven? *errare humanum.*

't Geen de Schrijver zegt van de geneeskundige en physicaale Physionomie; 't geen Zijn E. zegt ook van de dronkenschap kan ik volkomen toegeeven; maar bewijst echter, ofschoon bij den Schrijver in eenen geringen graad, 't aanzijn der Gelaatkunde.

Zeker is 't, de gelaatkundige Geneesheer ziet niet alles; verre van daar; maar even zo zeker is 't waar, dat het geen hij uit het voorkomen ziet geenzins, naar 't begrip van Zijn E., enkel *bloote* gissingen zijn.

't Schijnt mij zeer duidelijk toe, dat de Schrijver, zo hier als elders, de pooging van den Gelaatkenner eene zekere uitgestrektheid

toeſchrijft, die met recht dwaaze vermetelheid zou kunnen genoemd worden, in welke vooronderſtelling de phyſionomie van dat ſoort (want alles, ook de beöefening dezer weetenſchap heeft zijne grenzen) met reden en gemakkelijk te beſtrijden is.

't Geen de Schrijver bijbrengt, om het voordeel, 't geen 'er voor den Gelaatkenner uit de overeenkomst tusſchen natuurlijke en zedelijke ſchoonheid te erlangen is, geheel te doen vervallen, kan ik geenzins toegeeven. 't Is allezins waar, 't geen Zijn E. zegt: de ſchoonheid is geen vast teken van deugd, noch de lelijkheid van ondeugd; want beide kunnen door veele andere natuurlijke en zedelijke oorzaaken voortgebragt worden; ik zou liever zeggen; want beide kunnen, door veelerlei toevallige of natuurlijke oorzaaken veranderd, gewijzigd, verduiſterd worden. Dan, 't gevolg zou ik Zijn E. betwisten, als hij 'er bijvoegt: Men kan 'er dus onmooglijk eenig gevolg uittrekken, en dus zou dit beginſel in de Phyſionomiekunde van geen dienst kunnen zijn.

Ik zal, om herhaalingen te mijden mijnen geächten Tegenſchrijver verwijzen moeten op 't geen wij, nopens dit ſtuk, de overeenkomst tusſchen natuurlijke en zedelijke ſchoonheid, breedvoeriger op eene andere plaats gezegd hebben (*n*). Wij

(*n*) Men zie pag. 41 van 't twede deel dezer Handleidinge.

Wij loogchenen 't gevolg, 't geen 'er in de bovengemelde plaats uit getrokken wordt.

Ons schijnt het toe, dit volgende te mogen vastſtellen.

Veele oorzaaken kunnen de ſchoonheid verzwakken of de lelijkheid vermeerderen. Dan, evenredigheid in den grondvorm, de groote grondſlag van ſchoonheid, laat zich door geene van buiten komende oorzaaken wegneemen, of de ſpooren van geweldige toevallen zijn bijkans altijd duidelijk te bemerken.

Zegt zijn E. zij, of die veranderingen kunnen door veele zedelijke oorzaaken voortgebragt worden; dit geeft de Gelaatkenner toe; en vindt 'er den voornaamen grond in, om 'er zijne oordeelvellingen behoedſaam naar interichten.

Nimmer zal onze geëerde Schrijver willen ſtaande houden dat, zedelijk kwaad het Gelaat zal verſchoonen en veredelen, of dat deugd het aangezicht zal misvormen en bederven; en neemt Zijn E. het op in den omgekeerden zin, of wel, dat deugd een Gelaat, dat door natuurlijke oorzaaken niet zeer gunſtig gevormd is, verandert en verſchoont; in alle gevallen is 'er dan eenig verband tusſchen zedelijke en natuurlijke ſchoonheid.

Gaerne geef ik Zijn E. toe, dat, zo men bij deugd en ondeugd, ſchoonheid en lelijkheid, in zeker opzicht de alleronbepaaldſte woorden, niet zeer behoedzaam te werk gaat, men, zo

als in alle gevallen van eenige weetenſchap, zeer ligt in allerlei misverſtand en dwaalingen geraaken kan.

Ik meen door ondervinding zeker te zijn van deze onderlinge overeenſtemming tusſchen natuurlijke en zedelijke ſchoonheid.

En ingeval wij natuurlijke ſchoonheid van aangezicht geenzins opvatten in den zo onzekeren en bepaalden zin, die 'er in de waereld van de *bon ton* aangehecht wordt, noch het woord deugd den gantsch verkeerden zin geeven van den ligtzinnigen jongeling of van den dweeper, dan zou ik de beſlisſing van dit vraagſtuk aan waarneemingen bij de eerſte gemengelde hoop van menſchen gaarne en zeer gerust willen overlaaten.

Dat men de phyſicaale geſteldheid van iemands ligchaam zeer gemakkelijk op 't oog ontdekken kan, geeft Zijn E. in de daaropvolgende plaats gereedelijk toe.

Men kan, zegt Zijn E. een ſterk mensch van een zwak onderſcheiden, en men heeft opgemerkt, dat de blondſte lieden in 't gemeen niet de ſterkſte zijn.

En daar de Schrijver geenzins kan loogchenen, dat ſterkte of zwakheid van 't ligchaam gewoonlijk tot zekere charakters bij den mensch eenige aanleiding geeven; geenzins kan loogchenen dat een geweldige, duurzaame, met arbeid en moed gepaard gaande, tegenſtand,

ab-

alles gelijkſtaande, minst bij lieden van een zwak natuurlijk geſtel zij aantetreffen, zal dan, dit zijnde toegegeeven, de Gelaatkunde zelfs in 't geheel een harſenſchim mogen genoemd worden?

Zal Zijn E., al 't overige gelijk ſtaande, bij eenen zulken recht hebben, zo veel onverzettelijke onvermoeide ſterkte van geest, zo veel kracht tot mannelijke en moeilijke onderneemingen te verwachten, als bij hem, wiens ſcherpere vorm, wiens zwaare wenkbrauwen, wiens diepliggende oogen, en wiens gekroesd zwart hair hem deze bovengemelde hoedanigheden aankondigen?

Zou alles wat de geleerde Schrijver daar ter plaatſe, nopens het geſtel van 't ligchaam, als van buiten te zien, toegeeft, in geen opzicht hoegenaamd, met het charakter verbonden zijn?

Of zal men, bij voorb. uit het voorkomen van 't blond en verwijfd jonkertje en van den boer of den vastgeſpierden daglooner niets, niets van ſmaak, neigingen, kracht of charakter kunnen oordeelen? —

Wat is eene kunst, vraagt Zijn E. verder, waar de uitzonderingen de regelen in getal overtreffen? Alwaar men bij elk individu niet zeker kan zijn, of de regel doorgaat, dan na dat hij ons is onnut geworden.

Sterke beſchuldiging; onwederleggelijk, ingeval zij gegrond ware.

Dan, zou de kundige Schrijver de eerste dier vraagen durven staande houden en overbrengen op den zo evengemelden stelregel, nopens blond zagt hair? — Zal Zijn E. willen staande houden dat kracht, onvermoeide en allen tegenstand overwinnende werkzaamheid even zo dikwijls bij lieden van dezen stempel wordt aangetroffen als bij de geheel anders gevormde? Dat bijgevolg de uitzonderingen hier de regelen in getal overtreffen of 'er medegelijk staan?

Offschoon 'er al bij elk individu geene zekerheid ware te erlangen, volkomen gelijkstaande met eene wiskunstige, 't geen ieder verstandig Gelaatkenner gaarne toegeeft. Kan dit de weetenschap doen vervallen? - In hoe veele weetenschappen en bedrijven van 't menschlijk leven zijn wij niet met eenen trap van waarschijnlijkheid, die aan de zekerheid grenst, te vrede, zonder dat het ons ooit in den zin komt, om uit dien hoofde, bij voorb. de Natuurkunde, de Wijsgeerte of de Geneeskunst te willen verwerpen? Ook hier zien wij overal bij 't licht schaduwen ter zijde geplaatst; terwijl wij beide 'er in andere gevallen de gevondene waarheden dies te hooger door achten; en slechts meerder voorzichtigheid en inspanning bezigen, om onzekerheid, dwalingen en wanbegrippen bij ons of bij anderen voortekomen.

Is 't dan eenigermaate wettig in de Gelaatkunde

de de uiterfte zekerheid, zo veel als wiskunftige zekerheid, of om met den Schrijver te fpreeken, zekerheid NB. bij elk individu te vorderen?

Voor 't overige wordt geene Gelaatkundige regel onnut, wanneer wij door ondervinding zijn zeker geworden, dat hij doorgaat.

Met opzicht tot hem, aan wiens Gelaat of voorkomen wij zulk een' regel ter onzer beleering toetfen, is hij in den omgang met zulk eenen ons dan reeds onnut geworden? Dan, is hij van geenen verderen dienst, daar wij 'er ons in de Menschkunde, in de kennisfe van den fchakel der krachten en charakters, zo zeer door geholpen zien; en wij ons van dien regel in volgende perfoonen, die wij nog door geenen omgang kennen, en waar over wij toch moeten oordeelen, met recht van bedienen, en wel met eenen trap fchier van volflage zekerheid of van de hoogfte waarfchijnlijkheid?

Om vervolgens de kennis van 's menfchen heerfchende driften, boven 't bereik van de Gelaatkunde te plaatfen, loogchent Zijn E. dat de fpieren, door dikwijls herhaald wordende driften, eenige kenbaare indruk of fpoor van die dikwijls herhaalde beweeging, zou behouden, wanneer die driften zijn voorbijgegaan en de ziel tot voorige rust is te rug gekeerd.

Van droefheid en vrolijkheid geeft de Schrijver toe, dat deze heerfchend zijnde geworden, duurzaame uitwerkfels in 't Gelaat voor

den kundigen waarneemer overlaaten, ook dan, wanneer deze eigenlijk driften al geweeken zijn.

Maar van de toorn en gramſchap wordt dit ontkend; een mensch, zegt de Schrijver, wordt niet dikwijls genoeg in deze driften met de vereischte kracht ontſtoken, dat dezelve ſpooren op 't Gelaat zou indrukken. De haat, de nijd, de verachting en diergelijke doen ons insgelijks niet ſterk, en dikwijls genoeg aan, om een' indruk op de ſpieren te laaten; en indien zij dit in ſommige al doen, zo is het als in 't klein, en op eene onmerkbaare wijze, die dagelijks verandert. En zo men al den verliefden ontdekken kan, zal men voorzeker een gevoelig hart alleen uit het Gelaat niet kunnen leezen.

Hoe veel moest ik op deze ſaamgeſtelde zwaarigheid niet antwoorden, om dezelve voldoende wegteneemen!

Mijn beſtek vordert kortheid; offchoon 't anders maar al te waar is, dat eene zwaarigheid van drie of vier regels dikwijls geheele bladzijden noodig heeft, om den Leezer in ſtaat te ſtellen, om voor en tegen volledig te kunnen wikken.

Heerſchende droefheid is, naar 't zeggen des Schrijvers, naderhand te leezen; maar eene heerſchende trotſende verachting laat geene ſpooren na. Heerſchende vrolijkheid is blijkbaar te bemerken; maar heerſchende helling tot haat, tot vijandſchap, tot afgunst en verachting is naderhand in de trekken of in de ge-

gewoone richting van 't Gelaat niet te bespeuren! ——

Wat kan ik hier doen? Wat anders, dan mijne waarneemingen en gedaane opmerkingen en ondervinding stellen tegen die van den geëerden Schrijver; en dan den Leezer laaten oordeelen.

Over 't algemeen willen wij gaarne toegeeven, dat men deze driften, ook dat, het welk de Schrijver gevoeligheid noemt, in zulk eenen geringen graad zou kunnen voor onderstellen, dat het den Gelaatkenner bijkans volstrekt onmogelijk is deze geringe graaden met eenige zekerheid van buiten te bespeuren. Men dient den Gelaatkenner nimmer onderneemingen toeteëigenen, waar van de dwaaze vermetelheid in 't oog loopt, en die de Gelaatkenner op eenen onoverkomelijken afstand van zich verwijderd ziet.

't Geen de Schrijver zegt nopens het verschil, 't geen 'er tusschen de trekken van eene en dezelfde drift in twee menschen plaats grijpt, wil ik gereedelijk instemmen. Alles in de waereld is individuëel; en de droefheid, bij voorb. tekend zich in alle bijzonderheden, NB. in de strengste gelijkheid, op alle weezens geenzins op dezelfde wijze uit. Dan, kan hier uit volgen, dat de toorn, de gevoeligheid, de haat, de spotzucht en die trekken, die dezelve vergezellen, in 't geheel geenerhande onderlinge

gelijkheid of overeenftemming zouden hebben? De ondervinding bewijst het tegendeel. Kwaadaartigheid, verachting, toorn, ijzere ongevoeligheid zijn in haare tekenen, fchoon bij verfchillende menfchen eenigzins verfchillend gewijzigd, echter weezenlijk van de tegengeftelde aandoeningen verfchillende.

Daarenboven, de voorzichtige Gelaatkenner oordeelt nimmer afzonderlijk uit éénen trek of plooi; hij befchouwt altijd het geheel, 't temperament, ouderdom en andere omftandigheden, die op de tekenen der driften naar buiten zo veel invloed hebben: en in hoe veele gevallen zal 't hem dan niet gemakkelijk vallen, dezelfde drift of heerfchende neiging bij twee lieden te bemerken, fchoon de uitwerkfelen naar buiten, uit hoofde van verfchil in jaaren, ouderdom enz., niet op de volmaakfte wijze met elkander overeenftemmen?

In 't voorbijgaan moest ik niet vergeeten aantemerken, dat onze Schrijver toeftemt, dat de verfchillende temperamenten, zo één derzelver bij iemand heerfchend is, zich naar buiten doen kennen. Dan, Zijn E. ontkent, dat in de meefte gevallen een dier temperamenten zo heerfchend is, dat het aan uitwendige tekenen te befpeuren zij.

't Kan zijn, en de ondervinding bewijst het, dat deze hoedanigheden in enkele gevallen zo zeer gemengeld zijn, dat het moeilijk

wor-

worde het heerſchend temperament boven de andere te bepaalen. Dan, deze gevallen zijn, met opzicht tot de tegengeſtelde, altijd de minſte in getal bevonden. Behalven dat het den Gelaatkenner dan vrij ſtaat, om bij zulk eene gemengelde bloedmengeling ook een geheel gemengeld charakter te vooronderſtellen; en hij bijkans in alle gevallen, dan middelen genoeg zal ontdekken, om langs andere wegen in de kennisſe van 't bijzonder charakter derzulken intedringen.

Op 't geen de geächte Schrijver vervolgens zegt, nopens 't veinzen, als alle Gelaatkunde ten eenemaal verijdelende, zal ik alleenlijk antwoorden, dat hoe algemeener het veinzen in onzen verbasterden tijd wordt, zo veel te blijkbaarder ook de tekenen zullen worden, waar door de Gelaatkenner den dwang van de natuur, en 't charakter van de vertooning, zal weeten te onderkennen, mij voor 't overige beroepende op 't geen ik hier over als eene zwaarigheid tegen de Gelaatkunde op eene andere plaats heb aangemerkt. (*o*).

De oploopendſte lieden, zegt de Schrijver, heb ik een vreedzaam, vriendelijk gelaat zien draagen: en hoe dikwijls ziet men daarentegen geen lieden met een brusk voorkomen, dat in ſtaat is, om kinderen bang te maaken en bloodaarts

(*o*) Zie pag. 145 van 't eerſte Deel.

aarts in teugel te houden, die de goedaartigheid en zagtzinnigheid zelve zullen zijn? alwederom ten blijke, dat de toornachtigheid of de driften, na dat zij bedaard zijn geworden, geen kennelijke fpooren nalaaten.

Alleenlijk het laatfte betwistende, kan ik het eerfte volkomen toegeeven, en omtrent het overige aanmerken, dat men het alvoorens volkomen dient eens te zijn omtrent den waaren aart van oploopendheid. Oploopendheid laat zich zeer dikwijls kennen aan geheel andere kenmerken, dan de Schrijver zich verbeeldt. Een vriendelijk goedhartig gelaat, allerlei kentekenen van een gevoelig hart leveren de waarfchijnlijkfte vermoedens, dat beledigingen hier oploopendheid zullen veroorzaaken, terwijl ik voor den toorn van de bedaardfte lieden doorgaands het meest en 't langduurigfte vrees.

Bruskheid, een zeer veel bevattend woord. Ontwikkel eerst dit denkbeeld nader, befchrijf het foort van bruskheid; en 't zal blijkbaar worden, dat de goedaartigheid der zulke ook geene algemeene verpligtende goedheid zal zijn, maar zeker foort van goedheid met het bedoeld foort van bruskheid zich zeer wel verdraagende.

Misfchien is die bruskheid, die kinderen en bloodaarts wegfchrikt, voor den goedhartigen en kundigen befchouwer van 't gelaat zijnes natuur-

tuurgenoots geheel niet te ontdekken; terwijl zich de eerstgenoemden door kleeding of uitwendigheden laaten affchrikken, vindt de laatfte misfchien gronden van achtinge, van liefde en vertrouwen.

Uitgezonderd geweldige gevolgen van den wellust, loogchent onze Schrijver, dat geilheïd en wellust den wellustigen zal verraaden.

Vorder, waarheidsvriend! van de Gelaatkunde niet te veel, noch doet ook hier haare pooging in uwe verbeelding aan de zotfte vermetelheid grenzen; en dan beroep ik mij gerust op de ondervinding ten bewijze van het tegendeel. Geene geheime involging van wellustige driften nu en dan laat fpooren na op het gelaat. Maar wie heeft dit voorgegeeven? — Maar aanleg tot wellust, algemeene hang tot wellust van allerlei aart, dit is 't, het welk de Gelaatkenner in de meefte gevallen duidelijk gewaar wordt.

De Schrijver oordeelt omtrent het beeld van dien wellustigen, door mij uit *Lavater* ontleend (*p*), dat de tekenen van 't wellustige, die dit beeld bezit, geheel zouden wegvallen, zo men hem den baard ontnam, hem eene pruik opzette en zijne tong op eene voegzaame wijze in den mond deed houden.

Zeker is 't, dat dit alles eene merkelijke verandering zou baaren, en veele medewerken-

(*p*) Men zie bladz. 27 van 't eerfte Deel, 't vijfde beeld.

kende tekenen zouden dan wegvallen; dan, aan het hoofdbewijs voor 's mans wellust schijnt hier niet gedacht te zijn: of zou zijn loerend oog, met alle de overige lijnen van voorhoofd, mond (ook dan, wanneer hij gesloten was) ook hier nog geene spooren genoeg overlaaten, om wellustigheid te doen vermoeden?

't Overige van bl. 110 zijn gevolgen en verzekeringen, die de Schrijver uit het voorige afleidt; dan waaromtrent ik, uit hoofde van 't bovengezegde, niet noodig heb stiltestaan.

Onze geächte Tegenschrijver gaat vervolgens over tot het onderzoek der bewijzen, waar door men het aanzijn der Gelaatkunde van vooren heeft willen bewijzen.

Lavater heeft het verband, tusschen 't uit en inwendige bij den mensch, afgeleid uit de doorgaande overeenstemminge, die men overal in de stoffelijke waereld tusschen den inhoud en de uitwendige gedaante der dingen aantreft.

In mijne Handleidinge heb ik het onvoldoende in dit bewijs poogen te doen zien. Offchoon 'er in geheel stoffelijke dingen eene overeenkomst te bespeuren zij, tusschen het voorkomen en den inhoud, schijnt dit als een bewijs geenzins te gelden in geheel ongelijke gevallen, dat 'er namelijk eene soortgelijke overeenkomst ook moet gevonden worden tusschen

fchen ons ligchaam en onzen onftoffelijken, vrijwerkenden geest.

De Schrijver fchijnt 'er ook zeer mede in zijn fchik, dat ik dien misflag bemerkt hebbende, dit bewijs als beflisfend verworpen heb.

Dan, dit dient naderhand om den Leezer eene in 't oogloopende tegenftrijdigheid te overtuigen, waar aan ik mij hier omtrend, naar 't oordeel van Zijn E., zou hebben fchuldig gemaakt.

Bedrieg ik mij niet, dan kan ik hier voor de tweedemaal het *errare humanum* mijnen verdienstrijken Tegenfchrijver te rug geeven. Als een bewijs en beflisfend betoog heb ik het verworpen; dan op de tweede plaats, daar ik geenzins van beflisfende bewijzen voor de Gelaatkunde handel; maar naar het ftaaven van de mogelijkheid dezer weetenfchap tot vermoedens van waarfchijnlijkheid overgaa, gelijk ik die zelve daar voor alleen opgeef, daar heb ik mij van die overeenkomst, die men overal tusfchen het uit- en inwendige der dingen waarneemt, als een vermoeden of grond van waarfchijnlijkheid bediend; maar geenzins als een beflisfend bewijs, 't welk ik vervolgens alleen van achteren uit waarneemingen en de ondervinding pooge afteleiden.

En waar blijkt nu hier de klaarblijkelijke tegenftrijdigheid in den Schrijver van de Handleidinge? —— 't Geen

't Geen hier volgt raakt den Heer *Lavater*, en laat ik ter zijner verantwoordinge.

De onbekende Tegenſchrijver vindt vervolgens goed, om mijne vooronderſtelling nopens de mogelijkheid der Gelaatkunde, als ſluitende nergens eenigerhande tegenſtrijdigheid in, geheel overteneemen, omtekeeren, en tegen mij te doen dienen.

Dan, zo dra zich Zijn E. aan de bepaaling van de mogelijkheid eener zaake (mogelijk is alles, wat geene tegenſtrijdigheid inſluit) en aan den zetregel der gezonde redeneerkunde herinnert; *affirmanti incumbit probatio*, dan zal hij mij gaarne toegeeven, dat mijne redeneering nopens de mogelijkheid geenzins in dier voege kan worden omgekeerd.

De Gelaatkenner ontkent, dat zijne weetenſchap eenige tegenſtrijdigheid in zich ſluite; terwijl Zijn E. de mogelijkheid willende ontkennen, tegenſtrijdigheid daar in aanneemt en vooronderſtelt; des 't Zijn E. geenzins geoorloofd zij, zonder bewijzen van dadelijke tegenſtrijdigheid, de onmogelijkheid der Gelaatkunde te vooronderſtellen.

't Geen Zijn E. vervolgens zegt, na de aangehaalde plaats van den voortreffelijken *Pope*, geef ik zeer gaarne toe.

't Is dwaaze trotschheid, het geheele oogmerk der ſcheppinge tot nut van den mensch te willen bepaalen; en 't is de uiterſte vermetelheid

den

den weg en de oogmerken van den oneïndigen Schepper, zonder voldoenden grond of zonder eene nadere openbaaringe, van vooren te willen beslisfen.

Terwijl ik met dit zeggen: *alles is ten nutte van den mensch bestemd*, bij gelegenheid dat ik de meerderheid der menfchen boven de dieren wilde doen bemerken, geenzins alle de andere groote en ondoordringbaare oogmerken der Godlijke wijsheid bij de vorming der dieren wilde uitfluiten.

Blijkens den famenhang wilde ik 'er enkel de uitmuntendheid van den mensch uit afleiden.

Voorts wilde ik de uitdrukking: *in den mensch alleen vind ik alle de verfchillende volkomenheden der dieren te famen en vereenigd*, ook geenzins tot uiterften, en in den volftrektften zin, die men daaraan misfchien met recht zou kunnen hechten, hebben opgenomen. Enkele dieren hebben volkomenheden, die aan den mensch geweigerd zijn.

Zijn E. ftapt vervolgens over, om de zweeming van fommige menfchen op de beesten te befchouwen en te beftrijden; en oordeelt, met opzicht tot het charakter, dat ons de dierenzweeminge in 't minst niet zou kunnen te ftade komen.

Indien dit, gaat hij voort, met opzicht tot het verftand doorging, dan moest de aap, die in 't uiterlijke het meest naar den mensch

zweemt, ook alle andere dieren in verſtand overtreffen; daar echter de Oliphanten en veelerlei honden boven den aap in dit opzicht te plaatſen zijn.

Dan, 't geen de Schrijver zegt nopens de honden, die in ſchranderheid de aapen zouden overtreffen, is, geloof ik geenzins zo zeker, als Zijn E. het terneder plaatst. Het verſtand der Oliphanten overtreft dat der aapen verre; maar, dat hij in die deelen, die in 't naast verband met het verſtand ſtaan, minder dan de aap op den mensch zou gelijken, dit meen ik gerust te kunnen loogchenen. Zijn voorhoofd, deszelfs loop, zijn helder oog kondigen hem weldra als een' der allerverſtandigſten onder de dieren aan.

Nopens de neigingen der dieren, ſtemmen wij zijn E. gaarne toe, dat zij meer inſtincten, veel eigenaartiger zinnelijke driften, dan neigingen of ondeugden kunnen genoemd worden.

Hunne zielen zijn zekerlijk van een' geheel anderen aart dan de onze. Zij misſen alle de hoogere vermogens van onzen Geest. Geen eigenlijk verſtand, dat over de driften en inſtincten redekavelt, wordt 'er bij hen gevonden.

Doch, ik zie niet, hoe het zeggen van Zijn E. daarom doorgaat, dat, om deze vergelijking te maaken, de zielen van de dieren dan van dezelfde natuur moeſten zijn als de onze. Voorzeker, zou in zulk een geval de verge-

lij-

lijking en de dierenzweeming gemakkelijker, en ongelijk vollediger zijn dan thans; maar neemt dit daarom nu bij de zielen der dieren, die in 't zinnelijke juist zo oordeelen en befluiten als wij, alle vergelijking ten eenemaal weg; zo dat 'er uit gelijkheid van vorm, trekken en gedaante, niets zou zijn optemaaken?

Dat het verfcheuren van fommige dieren een inftinct en geene zedelijke ondeugd is, wie zal dit betwijfelen? — Dan, is niet alles, in 't uitwendige, bij zodanige dieren, wijfelijk naar dit inftinct ingericht; en zal de oefening van dit inftinct den natuurlijk tot verfcheuren gefchikten vorm, nog nietdoor voorkomen en trekken verfterken en blijkbaarder doen in 't oog vallén?

Ik zie niet, hoe men van dien kant het recht hebbe om, bij eene in 't oog vallende gelijkheid met een verfcheurend woedend dier, deze dierenzweeming te loogchenen, of met eenigen fchijn de tegengeftelde hoedanigheden bij zodanige menfchen te kunnen vooronderftellen.

Bij al het verfchil tusfchen dieren en menfchen, zal de Schrijver echter geenzins ontkennen, dat de dieren zichzelve bevattingen vormen, dat zij oordeelen, of, zo men liever wil, vergelijken, dat zij iets bezitten, dat met het geheugen eenigermaate overeenftemt; offchoon ik het mét den Schrijver volkomen eens ben, in hun, bij dit alles, de redenskracht gantfchelijk te ontzeggen.

Wat des Autheurs zeggen betreft: die dieren, die een gelijk ligchaam hebben, bezitten eene gelijke ziel; dat deze regel waar zou zijn, omtrent dieren van eenerlei ſoort, maar dat het gevolg tot dieren van een ander ſoort niet wel zou doorgaan; dit kan ik gerust loogchenen, en mij op de ondervinding beroepen van dieren, die in ligchaamsgeſtel zeer veel overeenkomst bezitten, en echter tot een verſchillend ſoort behooren, en ook blijkbaare overeenkomst in geäartheden en driften bezitten. De tijger en de kat behooren tot een verſchillend ſoort van dieren, hebben eenige overeenkomst in ligchaamsgeſtel, en geen minder overeenkomst in driften en geäartheid.

Dat men in het zoeken der dierenzweeming of gelijkheid met dit of dat dier, ſomtijds dwaaslijk veel te ver gaat, de natuur uit het oog laat, en tot allerlei ongerijmde dwaasheden vervalt, zijn wij volkomen eens; terwijl wij, dit ſtuk op eene andere plaats behandelende, zo veel mogelijk hier tegen hebben gewaarſchuuwd, en onze Leezers aangeſpoord nimmer angſtig naar gelijkheden te zoeken, zo zij zich niet blijkbaar van zelve doen gevoelen; en zich altijd, ook in dit opzicht, meer op 't geheel, dan op enkele deelen van 't menschlijk aangezicht te bevlijtigen.

'Voor het ſlotgevolg van onzen Tegenſchrijver: 'er moest dan nog eerst beweezen worden,

dat

dat de zielen der menſchen eigenſchappen der ligchaamen waren, zie ik geen de minſte noodzaakelijkheid. Men vreest hier, zo 't ons toeſchijnt, geheel te onrecht, dat de mensch zijn edelst voorrecht, de vrijheid, zo dra men deze dierenzweeming vooronderſtelt, verliezen zou; immers blijft de mensch niet volkomen vrij, ſchoon de Voorzienigheid zijnes Maakers, die in 't groot heelal door duizendvouwig verſchillende krachten zijn algemeen ontwerp op de beste wijze bevorderd, ſchoon God aan ieder ſterveling een' bijzonderen kring van vatbaarheid voor zekere werkzaamheden en lijdens heeft aangeweezen; en, blijkens de ondervinding, de inrichting beide der ligchaamen en der zielen daar aan beantwoorden?

Houdt een mensch van een galachtig temperament op vrij te zijn; ſchoon zich ligchaam en ziel bij hem tegenkanten, om gewoonelijk de rol van eenen ſanguineus te ſpeelen? Of, om nader tot de betwiste dierenzweeming te komen, moet de ziel van dat mensch ſlechts een eigenſchap van zijn ligchaam weezen, dat, blijkbaar op een os zweemende, nimmer tot het zagte, 't gevoelige, 't fijne der zielskrachten natuurlijk is opgelegd, 't geen men bij anders gevormden beſpeurt?

Dat alles, wat ons omringt, eenen zeer grooten invloed heeft op onze wilsbepaalingen, ook de geſteldheid van 't ligchaam, dit wierd

nimmer geloogchend; en dit heeft de Schrijver in 't ſtuk der Temperamenten zelve zeer goed beredeneerd. Meer dan dit is 'er uit de dierenzweeming niet afteleiden. De vrijheid lijdt hier door geen gevaar. De wijze hoe zich de mensch, in den hem natuurlijk zijnden kring, beweegt, is geheel aan zijne keuze en vrijheid overgelaaten, en dit is voor de zedelijkheid zijner bedrijven voldoende.

't Geen de geëerde Schrijver zegt, om te doen zien, dat de drift, om op 't zien van den mensch hem te charakterizeeren, geen eigenlijk inſtinct kan genoemd worden, komt eindelijk op een woordenſtrijd uit; en de waarheid der Gelaatkunde hangt in 't geheel niet van deze vraag, maar alleen van waarneemingen en aanhoudende ondervindingen af.

Zijn E. zegt, en te recht: hier komt het dan maar op aan. „Zullen eenige aangezichten op alle menſchen een' zelfden indruk maaken, zo dat alle menſchen in eenige van zulke aangezichten meerder verſtand, en in andere domheid, zullen vermoeden? En zal deze indruk ons de waarheid leeren? Het eerſte moet ik bevestigender wijze beäntwoorden, maar 't laatſte dunkt mij, dat ik met grond moet ontkennen. Een ligchaam, dat zwak en teder van geſtel is, maakt op alle menſchen, wat het phyſionomisch inſtinct betreft, een indruk van zwakheid des verſtands; maar geeft deze indruk ons eene

waar-

waarheid te kennen? —— Neen, want het gaat geenzins door „ enz.

Ik voor mij beäntwoorde beide deze vraagen met ja. Met opzicht tot de tweede ſchijnt het voorbeeld van een zwak ligchaam, ten bewijze bijgebragt, zo 't ons dunkt, geenzins door te gaan.

Geenzins zullen alle menſchen op 't zien van een tenger zwak ligchaam denken aan een zwak verſtand; zulk een inſtinct, dat ons zo zou doen oordeelen, kunnen wij gerust ontkennen.

't Geen de Schrijver voor 't overige zegt, „ dat onze phyſionomiſche oordeelvellingen zeer dikwijls in de asſociatie of vereeniging van denkbeelden gegrond is, in iets dat wij in trekken en charakter voorheen bij anderen beſpeurden, of in andere redenen, en 't welk wij te onrecht natuurlijk phyſionomisch inſtinct noemen," ſtemmen wij zijn E. volkomen toe,

In eene volgende plaats beſtrijdt onze Schrijver een zeker zeggen van den Heer *Lavater*, die, van de misvormde en ruuwe trekken van den Labradorier of Laplander ſpreekende, ſtaande houdt, dat *Newton* en *Leibnitz* in dien vorm hunne ſchrandere ſamenſtelſels niet zouden hebben kunnen uitdenken. Het voorgeeven, dat bij de trekken en bij den vorm van eenen Laplander zulk eene volmaakte organiſatie, als *Newton* had, onmooglijk plaats kon hebben; dit is het, dat onze Schrijver ontkent. Bedrieg ik mij niet, dan kan ik mijnen Tegenſchrijver

de mogelijkheid hier van in eenen ſtrengen zin volkomen toegeeven, zonder eenig nadeelig gevolg. Wie zal in den eigenlijken zin vermetel en dwaas genoeg kunnen zijn, om beſlisſend te willen bepaalen; wat God zou hebben kunnen vereenigen? dan, van achteren doet ons de ondervinding zien, dat Gods wijsheid nergens goedgevonden heeft, eene zo volmaakte organiſatie met eene blijkbaar ſcheeve, ruuwe of diergelijke vorm of trekken, zo als die der genoemde volkeren is, te vereenigen. En dit is het, waar de Gelaatkenner zich op verlaat, zonder zich over de afgetrokkene mogelijkheid van geheel andere ſchikkingen, vermetel of onbedachtſaam, intelaaten.

Nopens afbeeldingen en pourtraitten heeft de Schrijver volkomen gelijk, dat kleding, houding enz. dikwijls zeer veel afdoen, om den Leezer dat geene in 't beeld te doen vinden, 't geen de Gelaatkenner 'er in wil doen bemerken. 't Is ook hierom, dat ik mijnen Leezer dikwijls geraaden heb, zijn oog van de kleeding en ſoortgelijke uiterlijkheden aftewenden, en zich vóor misleidingen te hoeden.

't Is zeer natuurlijk, dat de kop van *Judas* bij onzen Tegenſchrijver ſterker indruk ten kwaade maakte, dan 't ſchaduwbeeld van *Rutgerodt:* 't eene is ſlechts de omtreklijn en niet het geheele wezen; daarenboven is Judas in eene houding en werking, die 't ongunſti-

ſtige bij uitſtek verſterkt, en de ſnoode *Rutgerodt* is ſlechts zonder houding en werking getekend.

Op het geen de Schrijver zegt, nopens het beeld op bladz. 13. van ons eerſte deel te vinden, waar van 't ſlot is: „geſteld, dat een ongunſtig vooröordeel tegen hem in 't geheel niet kwalijk geplaatst geweest zij, zo volgt daar niet uit, dat dit bij dit gelaat een zeker gevolg was; hij kon een deugdzaam en eerlijk rechtsgeleerde en een braaf burger geweest zijn, ook met deze trekken; en hier van kan de Schrijver der Handleiding door redeneering zo min, als door eene onbevestigde ondervinding, het tegendeel ooit bewijzen."

Ik zal dit volgende alleen hier op antwoorden: 't is geenzins op redeneering, maar van proefneemingen en ondervinding alleen, dat wij 't geſchil over de Gelaatkunde gantſchelijk laaten af hangen.

Wat de verzekering betreft, dat deze man alle die deugden kon bezitten en toch met deze zo haatelijke trekken voorzien zijn; wat, ik herhaal het, op eene afgetrokkene wijze mogelijk is, dit laaten wij daar, en doet onzes oordeels niets ter zaake. 't Is genoeg, dat de ondervinding zulk een deugdzaam hart, als waar van de Schrijver ſpreekt, met zulke trekken verbonden; of domheid, met die tekenen van ſchranderheid voorzien, ons nergens aanwijst. Ik althans heb

heb dit nimmer waargenomen of bemerkt.

Niet wat kan gefchieden, maar wat dagelijks en in alle gewoone gevallen gefchiedt, is alleen de vraag, die men onzes bedunkens hier hebbe in 't oog te houden. Wat zou men van mij zeggen, zo ik bij de verwachte geboorte eenes kinds niet voor uit vooronderftelde, dat het tot een der beide Sexen behooren zou, of met twee beenen gevormd zou ter waereld komen; omdat ik niet bewijzen kon, dat het tegendeel onmogelijk was; ja wij zelfs in enkele voorvallen, die over 't gros in geen aanmerking worden genomen, zulke monfters hebben zien te voorfchijn treden.

Dat duizenden van menfchen, door onkundig op 't eerfte gezicht te willen oordeelen, even als de Schrijver, naderhand door ondervinding ontwaar worden, dat hun gewaand inftinct hen misleid hebbe, wie zal dit betwisten? — Dikwijls, zegt de Schrijver, moest ik naderhand van verachting tot hoogachting, van afkeer tot vriendfchap, en van eerbied tot verachting overgaan.

Zeg mij, Waarheidsvriend! waar worden de weetenfchappen geöefend, zonder duizenden van dwaalingen? — Men wil phyfionomisch oordeelen, men oordeelt daadelijk gelaatkundig, misfchien in de meefte gevallen ongelijk pofitiver dan *Lavater*, of eigenlijke beöefenaars dezer weetenfchap; men veracht alle theorie

of

of aanleering van deze weetenſchap; de onweetendheid van de klippen, daar men hier zo dikwijls zich aan ſtooten kan, maakt, zo als overal, naar evenredigheid de ſtoutheid en 't zelfsvertrouwen dies te grooter.

Nu beſpeurt men van achteren, dat men zich in zijn oordeel vergist hebbe, (en wat was natuurlijker dan dit?) en terſtond ſchijnt nu de weetenſchap alles te moeten ontgelden; daar men, de ſchuld bij zichzelven zoekende, die zeer gemakkelijk en terſtond zou gevonden hebben.

Hij, die b. v. de Godgeleerdheid met alle de behoorlijke hulpmiddelen beſtudeert, ziet nu en dan van achteren zijne dwaaling; en hij die alle deze hulpmiddelen, of niet bezit, of niet gebruikt, maar die geheel en al verwerpt, en zich toch aan de kennis van deze weetenſchap waagen wil, ziet zich in ieder oogenblik in allerlei vooröordeelen en jammerlijke dwaalingen geſtort.

Dan, zal men daarom 't oefenen of 't aanleeren dezer weetenſchap beſtrijden of verwerpen? 't Is even zo in alle andere weetenſchappen, wier aanzijn, of, recht tot haare beöefening 't geenzins door dit alles kan verzwakt of vernietigd worden.

Ik zal dit ſtuk hier mede eindigen, zonder mij verder in dit geſchilſtuk over de Gelaatkunde, waar men aan beide zijden zo dikwijls tot uiterſten

terſten overſtapt, te zullen inlaaten, na dat ik mijnen Leezer de wigtigſte aanmerkingen uit deze verhandelinge tegen de Phyſionomiekunde hebbe te berde gebragt.

Eene verhandeling, die ik zelve, zo ver zij in 't licht is, met zeer veel genoegen doorleezen heb; terwijl de misſlagen, die de Schrijvers en de Verdeedigers der Gelaatkunde, hier en daar begaan hebben; waar toe ik, met opzicht tot mijzelven, onder andere die juiſte aanmerking reken, dat zeer veele onzer plaaten, (iets waar over wij ons in ons eerſte deel reeds beklaagden), hier en daar wat misteekend zijn; terwijl de opmerking van alle deze en zeer veele andere misſlagen dat geen is, waar door deze geächte Schrijver de Gelaatkunde, ook terwijl hij bezig was die te beſtrijden, op eene aanmerkelijke wijze, aan zich verpligtte.

Wij geeven hier tegen over onzen Leezeren 't Afbeeldſel van eenen anderen zeer achtingwaardigen Tegenſchrijver der Gelaatkunde, wiens zwaarigheden met derzelver beäntwoording door den Heer *Lavater* zeer veel licht over 't geſchil nopens de Gelaatkunde verſpreiden. (*q*)

Ik

(*q*) De vertaling van dit zeer leezenswaardig ſtuk tegen de Phyſionomie is afzonderlijk in 't licht, en wordt ook met deszelfs beäntwoording aangetroffen in 't twede der Fragmenten van *Lavater* in 8vo.

Ik laat het hier weêr ter beöordeelinge aan mijnen Tegenſchrijver over, of men zulk een voorkomen, en zulke trekken, (in 't oorſprongelijke is alles nog veel ſterker, en met meêr kracht werkzaam) immer vindt bij lieden van een dom, ongeöefend en onleerzaam verſtand; zo ja, dan is alle ſtrijd geëindigd, en de Gelaatkunde ſchijn, eene loutere harſenſchim.

Ik beroep mij op mijne Leezers, of zij mij niet geredelijk zullen toeſtemmen, van in dezen Man oefening van 't verſtand, fijne en ſtil in zichzelven werkende ſchranderheid, met grond te vooronderſtellen.

Ik zwijg hier van andere hoedanigheden, die dit beeld vrij duidelijk aan de hand geeft; anderzins zou kracht tot tegenſtand, geene dwaaze of zwakke onbeſtendigheid, effenheid van ziel, misſchien liefde tot orde en vermaaklust charakters zijn, die wij in dit beeld meenen aantetreffen.

Zo 't ons toeſchijnt is de Man, ('t is het beeld van den Heer *Lichtenberg*), ingelijks zeer geſchikt, en geenzins ongenegen, om allerlei dwaasheden in een beſpottelijk licht te ſtellen.

Ten blijke van dit laatstgezegde zou ik mijnen Leezer op 't linker oog, gevoegd bij den mond, wel gaarne willen doen ſtilſtaan; zo ik mij niet verpligt rekende, ook wederom te waarſchuuwen, om nimmer alleen aan een enkel deel te blijven hangen, maar altoos 't geheel, den indruk en de ſamenſtemming van't gantſche, raad te pleegen.

ACH-

ACHTIENDE HOOFDSTUK.

MENGELINGEN,

EN

BESLUIT.

Dus ver heb ik met mijne Leezeren de Gelaatkunde befchouwd, en de zulke die fmaak en gevoel met eenigen lust voor deze weetenfchap vereenigen, eene handleiding (in hoe verre dit werk dezen naam mag draagen, laat ik andere beöordeelen;) poogen te verfchaffen, om zichzelven, door behulp van waarneemingen ondervindinge en 't gebruik van andere hulpmiddelen en gefchriften in deze weetenfchap, te oefenen.

Ik zal dus deze mijne handleiding hier eindigen, nadat ik ten flot nog 't een en ander, 't geen ik hier voegfaamst plaatfen kon, zal hebben medegedeeld.

't Is geenzins te ontkennen, dat de Gelaatkunde, als eene weetenfchap befchouwd, met veele zwaarigheden worftelt; weinig menfchen dringen in den geest dezer kunde in; en zijn ook, of bij gebrek van lust of fijnheid van waar-

waarneemingen, in ſtaat, om die als zodanig te beöefenen.

Ook is 't onder anderen eene gewigtige zwaarigheid, die de vordering en de algemeenwording dezer weetenſchap merkelijke hindernisſen in den weg legt, die naamelijk, welke geboren wordt uit de armoede der taalen, uit het gebrek aan kenmerkende en juist bepaalende uitdrukkingen.

Is men al zo gelukkig, om door een juist oog en fijn gevoel zich een zuiver denkbeeld van dezen of geenen trek te kunnen vormen, door welke onderſcheidende woorden zal men zich in ſtaat bevinden, om dat geen, dat men ziet en bemerkt, volledig optegeeven, en zodanig uittedrukken; dat andere geen 't minst gevaar loopen, van zich, bij gebrek van juiſter en naauwkeuriger uitdrukkingen te misleiden?

En zie hier de reden, waarom 't aanleeren dezer weetenſchap zo moeilijk, en zonder eigen oefeninge en ſmaak zo volſtrekt ondoenlijk zij.

In ons eerſte Deel ſpraken wij van een vrij geestig uitgedacht hulpmiddel, om deze moeilijkheid merkelijk te verminderen, waar van ik mijnen Leezer nog eenig bericht beloofde (*r*).

Dit

(*r*) Men vindt 't breedvoerig voorgeſteld in het eerſte Deel van 't Phyſionomiesch Cabinet. Ik zal hier de algemeene gronden, waar naar dit ontwerp is ingericht, ſlechts ter beöordeelinge voor mijne Leezers opgeeven.

Dit hulpmiddel beſtaat in 't ontwerpen van eene phyſionomiſche tafel, ten dien einde met letteren getekend.

Men verbeelde zich eene vlakte op papier, en men verdeele dezelve in tien colommen, welke colommen men vervolgens met even zo veel dwarslijnen doorſnijde.

In de honderd vakken, die men op deze tafel dan heeft, plaatſe men viermaal het geheel a, b, c. met vierderlei verſchillende letteren.

Van 't begin tot het einde is dan de tafel met letteren gevuld, waar van ieder letter geſchikt is om een' bijzonderen trek van 't menschlijk gelaat duidelijk en vrij charakteristiek te betekenen.

Men doe vervolgens de letters, die in de bovenſte rei geplaatst zijn, dienen, om uittedrukken tien bijzondere vormen van 't hoofd, bij voorbeeld, een naar 't circel-ronde, naar 't vierkante of naar eironde gelijkende hoofdvorm enz. de daarop volgende tien letters bezige men, om uittedrukken tien van elkander verſchillende voorhoofden, bij voorbeeld, uitwaarts wijkende, inwaarts gaande, of platte voorhoofden enz. de derde rei letteren diene, om zo veele verſchillende oogen te verbeelden; en zo gaat men voort, met alle de overige wigtige deelen van 't menschlijk aangezicht eene afzonderlijke plaats in de reiën van deze tafel aantewijzen; zo zullen, bij voorbeeld, de tien voorſte letters uit deze

tafel geligt en naast elkander geplaatst, terſtond deze volgende beſchrijving van zeker aangezicht kunnen leveren: een rondächtig hoofd met een naar 't ronde hellend voorhoofd, groote vooruitſteekenden oogen, gekromde neus, ovaalgevormde ooren, volle opgezwollen koonen, grooten mond met ſterke lippen, een ſtompe vette kin, over 't algemeen bezittende eene kleur tusſchen het witte en het roode met zwarte gekroesde hairen.

Terwijl de tweede rei van letteren, van boven tot beneden toe gerekend, dienen ter betekenis' voor een geheel verſchillend gelaat; —— een vierkantig hoofd met een ingedrukt voorhoofd, diep liggende oogen, een ingeboogen neus, ovalen ooren, bijgedrukte wangen, een kleine mond met dunne lippen, eene ſpitſe magere kin, eene bruine kleur van 't aangezicht en roodächtige hairen.

Intusſchen ſchijnt het mij toe, dat de Schrijver met deze zijne uitvinding misſchien wat te zeer zij ingenomen. Denkelijk zal deze phyſionomiſche tafel wel altijd project blijven, onder anderen ook, omdat alle deze willekeurige tekenen, op deze tafel aangenomen, ook goedgekeurd en algemeen moeſten worden aangenomen, zo algemeen als ſchier de letteren.

En wanneer is deze onderlinge inſtemming van alle de Gelaatkenners tot dit einde te voor-

onder-

onderſtellen of met grond te verwachten; alſchoon wij al den Schrijver moeten toeſtemmen, dat zijn ontwerp in zichzelven niet onmogelijk zij?

Evenwel zal het der moeite waardig zijn, mijnen Leezer dien Schrijver zelven over de voordeelen te doen hooren, die men uit deze uitvinding, wanneer dezelve gebezigd wierd, zijn's oordeels, zou kunnen raapen.

De Natuur, zegt Hij, is in 't voortbrengen van de ontelbaare verſcheidenheden van 't menschlijk gelaat onuitputbaar.

Men weet dit, en terwijl men 't ziet, wordt het bewonderd.

Dan, hoe het toegaa, en waar door de Natuur in ſtaat geraake, om zulk eene onnoembaare verſcheidenheid in den kleinen omtrek van het gelaat te veroorzaaken, is bijkans voor allen, die het bewonderen, een onöplosbaar raadſel.

Maar door de onnoembaare verzetbaarheid der Letteren op zulk eene tafel, waarvan ieder een' bijzonderen trek of vorm van dit, of dat deel van 't gelaat betekent, of door eene nauwkeurige ontleeding van de phyſionomiën, wordt ons dit raadſel op het duidelijkſte verklaard.

Wij hebben daar door gezien, (de Schrijver beroept zich hier op vooräfgedaane berekeningen), dat wanneer zelfs maar tweeërlei ſoor-

ten van enkele gezichtsdeelen konden afwisfelen, de Natuur nogthans meer dan vier millioenen; en wanneer zij met tienderlei foorten van enkele gezichtsdeelen kon afwisfelen, zij dan in ftaat zij, meer dan 800. millioenen van de verfchillendfte phyfionomiën daaruit te vormen.

Daar nu de Natuur ook de enkele deelen van 't aangezicht bijkans op ontelbaare wijzen kan veranderen, en (gelijk de Schrijver met opzicht tot de oogen heeft doen zien) veele millioenen verfchillende foorten daarvan kan voortbrengen, zo zien wij daar door op de volkomenfte en overtuigendfte wijze, dat de Natuur over een getal van onderfcheidene phyfionomiën, dat bijkans in 't oneïndige grenst, gebieden kan; en die onder de menfchen verdeelen, om daar door alle verwarring voor te komen, en alle die voordeelen te bewerken, die deze ontelbaare verfcheidenheid der phyfionomiën, aan de natuurlijke Gelaatkunde verfchaft.

Het tweede voordeel, 't geen de Schrijver uit de famenftellinge van zulk eene tafel afleidt, is, dat wij dan niet meer noodig hebben, om op de phyfionomiën als rond te tasten, om de zitplaats van 't phyfionomifche vruchteloos in enkele deelen van 't gezicht te zoeken.

Nu kennen wij het eigenlijk onderwerp der Gelaatkunde nauwkeuriger, en kunnen 'er met de

de grootſte zekerheid over oordeelen; daar wij nu uit deze onderſcheidene vereëeniging van verſchillende vormen en trekken moeten opmaaken, dat het weezen der Gelaatkunde alleen in de individuëele te ſamenzettinge der gezichtsdeelen van dit of dat ſoort gelegen zij.

Ten derden, leeren wij uit zulke eene phyſionomiſche tafel van Letteren, en uit de daar omtrent gedaane berekeningen, dat het geen werk van eenig mensch zij, de Gelaatkunde geheel in orde en volledig te beſtudeeren.

Want wij hebben gezien, dat wanneer 'er ook ſlechts tweeërlei vormen van hoofden en aangezichtsdeelen plaats greepen, 'er echter vier milliöenen verſchillende phyſionomiën daar door mogelijk worden. Ieder phyſionemie heeft eene andere ſaamſtelling van de enkele deelen, maakt eenen anderen indruk, en verkondigt dus ook een ander charakter. Welk geheugen kan die alle bevatten? —— Welk verſtand ze alle onderſcheiden, en beöordeelen? ——

Eindelijk hebben wij, door middel van deze tafel, een zeer beknopte phyſionomiſche taal, die, offchoon, op zichzelven beſchouwd, willekeurig is, desniettegenſtaande, wanneer zij van de liefhebbers der Gelaatkunde goedgekeurd en algemeen wierd ingevoerd, veel tot

 de

de uitbreidinge der Gelaatkunde zou bijdragen." Dus ver deze Schrijver.

Ik laat nu deze vinding voorts ter beöordeelinge voor mijne Leezeren overig; alleenlijk wil ik hier die bemerking niet onderdrukken, dat hier 't meest ja alles in die verzettinge en t'ſaamvoeginge der letteren of, 't geen 't zelfde is, der trekken en vormen geheel willekeurig zij; daar dit niet zo is in de natuur; gemerkt de wijze Voorzienigheid, in alle de verſcheidenheden van 't menschlijk gelaat te veroorzaaken, blijkens de ondervinding, zeker te werk gaa naar gewoone, vaste en natuurlijke regels (ik ſpreek hier van 't geen in gewoone, niet van dat, wat in buitengewoone gevallen geſchiedt) zo dat 'er uit dien hoofde in alle phyſionomiën, in eenen meerderen of minderen graad eene homogeniteid of gelijkſlachtigheid in vorminge en ontwikkelinge plaats grijpe; en 'er, ingevolge de waarneemingen noopens dit ſtuk, dit of dat deel van 't aangezicht dus of zo gevormd, bijkans nooit of zelden gevonden wordt bij een ander deel, op eene tegenſtrijdige wijze of geheel ongelijkſlachtig gevormd: het eene is, ſchoon bij verſchillende menſchen, onnoembaar verſchillend gevormd, echter gewijzigd naar het ander, en aan 't geheel voegende of daar mede ſtrookende.

Eer ik het bovengemelde van dien Schrijver las, ter opheldering van het verſchijnſel, 't geen

't geen zich aan ons oog dagelijks opdoet, ik meen de onnoembaar verſchillende vorming van 't menschlijk aangezicht, heb ik onder 't opmerken hier omtrent dikwijls bij deze ſchikking van den aanbiddelijken Maaker moeten ſtilſtaan; en 't wijsgeerig denkbeeld, 't zogenaamd *principium indiſcernibilium*, ingevolge van 't welk 'er in de geheele natuur geen twee dingen kunnen voortkomen, op de volmaakſte wijze aan elkander gelijk, bevestigde mij meer de zekerheid en de wijsgeerige noodzakelijkheid van de ontelbaar verſchillende phyſionomiën, dan dat ik van dien kant eenig licht in dit ſtuk, ter opheldering van de mogelijkheid, of de wijze, langs welken weg hier de Natuur haar werk voor ons oog voltooit, zou verkreegen hebben.

Behalven 't licht, het geen ik mij van tijd tot tijd nopens dit ſtuk verſchafte, ten deele door de ontwikkeling van alle die deelen, die iemands phyſionomie uitmaaken, en door acht te geeven op de verſchillende oorzaaken, die op eene onnoembaar verſchillende wijze, naar buiten in 't voorkomen werken; heb ik wel eens naar gelijkenisſen rond gezogt, die mij 't veroorzaaken van alle die verſchillende trekken nog duidelijker in derzelver mogelijkheid zouden doen voorkomen.

't Schrijven of drukken, te gelijk met de Muzijk, hebben zich meer dan eens tot dat einde

de aan mijnen aandacht vertegenwoordigd, als verſchijnſels, die in de onnoembaare veranderingen, die men door de verſchillende wijze, waarop men letters of nooten bij elkander voegt, kan veroorzaaken, eenigermaate gelijk ſtaan met de ontelbaare verſcheidenheden, die men in de verſchillende gelaatstrekken gewaar wordt.

De onnoembaare verſcheidenheden, die men in beide deze aangehaalde gevallen, namelijk in 't ſchrijven en 't ſamenſtellen der nooten, alleen door de verſchillende ſamenſtellinge der letteren en der nooten, kan te weeg brengen, kunnen wij dagelijks bemerken; en dit valt onder 't oog van ieder één.

Dan, deze verſchijnzelen in de toon- en ſchrijfkunst zien wij misſchien veel te dikwijls; en hiervan daan bekommeren zich weinige, om 'er bij ſtil te ſtaan, of om 'er de natuurlijke reden van nateſpeuren, die men anders ligtelijk alleen in de verſchillende wijze, waarop letters en nooten bij elkander vereenigd worden, op eene voldoende wijze zou hebben kunnen aantreffen.

Nopens de vraag: of men het eigenlijk phyſionomiſche in 't geheel gelaat of in de afzonderlijke deelen te zoeken hebbe, waar omtrent ik mijnen Leezer reeds op eene andere plaats onderhouden heb (*s*), geef ik hier nog eene kleine naleezing.

Hoe

(*s*) Zie pag. 176. van 't eerſte Deel dezer Handleidinge.

Hoe meer ik over dit ſtuk heb nagedacht, hoe meer hou ik deze vraag voor een der allergewigtigſte, om daarnaar de poogingen van den gelaatkundigen Waarneemer in te richten.

Ik herhaal hier dat geene 't welk ik ter aangehaalder plaatſe gezegd heb: blijkends de ondervinding, is 't uiterst onzeker en gevaarlijk zijne gelaatkundige oordeelvellingen naar den vorm van enkele deelen, voorhoofd, neus, oogen, enz. beſlisſend te willen inrichten.

Bedrieg ik mij niet, dan heeft men hier aan het meeſte van die gebreken en misſtappen toe te ſchrijven, waaraan zich oudere en nieuwere Gelaatkundige Schrijvers hebben ſchuldig gemaakt; en 't welk ook zo veele achtingwaardige Geletterden van allerlei rang heeft aangeſpoord, om 'er zich met verſchillende bekwaamheden, met ernst of ſpotternij, tegen te verzetten.

Dat geen, 't welk wij hier en daar bij 't beöordeelen van aangezichten of pourtraitten omtrent enkele deelen, ſchoon veel ſpaarzamer dan andere phyſionomisten gezegd hebben, heeft veelligt aanleiding gegeeven, om de aandacht echter te veel op deze enkele deelen afzonderlijk te vestigen; weshalven wij den Leezer hier tegen zo wel als voorheen waarſchu-

wen; en op nieuw (t) bemerken, dat wij ons op enkele deelen niet volkomen kunnen verlaaten, zonder dat de ſamenſtemming van 't geheel 'er ons toe opleidt, en 'er ons baarblijkelijk toe berechtige.

Voorhoofd, neus, kin, enz. hoe dikwijls zullen wij 't een of ander ſpreekend zien in een dus of zo gevormd gelaat, vervolgens een trek of deel gelijkend vinden in een ander gelaat; terwijl het overige van zulk een aangezicht dikwijls geheel anders zal gewijzigd zijn, dan het eerſte: dikwijls zal het zien daar van eenen geheel anderen indruk op ons maaken, en wij het bedoelde Charakter van 't verſtand of van 't hart 'er geenzins, aan het eerſte gelijk, bij aantreffen.

Op eene andere plaats (u) heb ik onder anderen een paar voorbeelden opgegeeven, waarbij mijne eigene waarneeming mij geheel zou hebben doen mistasten, ware ik niet meer bij het geheel gelaat, dan bij enkele deelen blijven ſtilſtaan.

Op dit oogenblik denk ik aan iemand, wiens voorhoofd in ruimte en omloop op zichzelven be-

(t) Ook in het eerſte Deel, waar wij op enkele deelen van 't aangezicht, nog meermaals hebben ſtilgeſtaan, dan hier, hebben wij dit zelfde dikwijls, ter voorkoming van alle misbruik, aangemerkt. Men zie onder anderen pag 9, 89, 188, 228.

(u) Pag. 184. van het eerſte Deel.

beſchouwd, menig Gelaatkenner op rijkdom van denkbeelden, grootheid van zielskrachten zou doen beſluiten; daar hij, die dit voorhoofd draagd, in de overige deelen blijkbaare kentekenen draagt van tamelijke kleinheid of zwakheid.

Zo onzeker en gevaarlijk is het, om zich bij 't phyſionomizeeren, geheel op enkele deelen, dus of zo gevormd, te willen verlaaten.

Intusſchen zie ik niet, hoe men van dien kant alle Gelaatkunde, dat is, de kunst, om door 't uitwendige iets van 't inwendige te beöordeelen, met grond kunne beſtrijden.

Wanneer zijn wij toch verbonden, om over voorhoofden, neus en monden *in 't afgetrokkene* te oordeelen? —— Neen, geheele troniën, geheele aangezichten, even gelijk zij zich in de natuur aan ons op doen; zijn, de waare voorwerpen der Gelaatkunde.

Zouden wij, bij voorbeeld, in 't geheel geen recht hebben, om over de fraaiheid of het ſpreekende in een muzijkſtuk te oordeelen; omdat het zeker is, dat hij, die zulk een muzijkſtuk uit een of twee welgeſchikte maaten wil beöordeelen, zich gantſchelijk nopens de waarde van het geheele ſtuk bedriegt?

De Ouden hebben bijkans alle hunne gelaatkundige ſtelregels op afzonderlijke deelen gebouwd, en hunne Leezers aangemoedigd, om 'er zich in 't gemeene leven van te bedienen.

De

De nieuwste hebben het onzekere en 't gebrekkige daarin bespeurd; en hunne werken draagen blijken, dat zij in verschillende graaden meer of min van zulk eene verkeerde behandeling zijn te rug gekomen.

Misschien zal men van 't spoor der Ouden nog meer dienen af te wijken, zich nog minder *alleen* op afzonderlijke deelen moeten verlaaten, en de liefhebbers dezer weetenschap nog meer op 't geheel moeten verwijzen; ten einde de Gelaatkunde vastigheid en gronden van zekerheid te verschaffen.

En dit Leezer! is de waare reden, waarom wij in 't mededeelen van allerlei afbeeldsels hier spaarzaamer geweest zijn dan in het eerste Deel; behalven dat wij, om te zekerder te zijn van minder van de natuur af te wijken, dan doorgaans bij 't graveeren van pourtraitten geschiedt, ook hier meest enkele silhouëtten, ter beschouwinge en physionomische oefeninge, hebben medegedeeld.

't Is ongelijk ligter in dezen de juiste gelijkheid te bewaaren, dan in andere afbeeldsels bij moogelijkheid geschieden kan.

Het oog van den Waarneemer loopt hier ook veel minder gevaar, om zijn aandacht op iets anders dan op het weezenlijk physionomische te vestigen; niets dan de geheele profil-lijn, bijkans volmaakt zuiver, en dus de geheele evenredigheid, die 'er in het gelaat

laat is, treft hen in eens, en dat op het ſterkſte.

Gaarne gaven wij hier nu nog eenige bepaalende grondregelen aan de hand, die ons bij aanhoudende waarneemingen gebleeken zijn de zekerſte zijn, en op eene doorgaande wijze bijzondere geäartheden, ſmaaken en charakters uitdrukken.

Dan, ook deze reden, de vrees, dat men zich te veel op enkele deelen, geheel afzonderlijk genomen, verlaaten zou, heeft 'er ons van te rug gehouden.

Hier en daar hebben wij 'er enkele ook in dit ſtuk medegedeeld; echter veel meer ter eigener voorzichtiger beproevinge en verbeteteringe, dan om zonder ſmaak of eigen oefeninge in alle gevallen maar onvoorzichtig gebezigd te worden.

Ik zeg ſmaak en eigen oefening; want zonder dit is alles vergeefs, en de beste ſamenſtelzels vruchteloos.

't Is dit, waar in de ſchrijvers over de Gelaatkunde, althans alle de nieuwſte, volmaakt met elkander inſtemmen.

Men hoore tot een voorbeeld den Heer *Pernetty*, die tot nog toe het beste ſamenſtel uit de Ouden geleverd heeft. Geſteld, zegt Hij, dat 'er deze Weetenſchap gevonden worde, is dezelve onder het bereik van ieder een, en zijn 'er regels voor optegeeven? Ik erken,

't is

'T is uitſteekend moeilijk, om dat geen uitte-drukken, 't welk het geöefend oog van den Gelaatkenner opmerkt, en als ſpreekende beſchouwt, zo in de bijzondere trekken, als in de vereeniging van die alle, die dat geen uitmaaken, 't welk men phyſionomie noemt. Men weet dikwijls niet, welke de onderſcheidende trekken zijn, die eenen waarneemer aandoen: Hij wordt aangedaan en ziet zich op 't eerſte gezicht getroffen, zonder volkomen te weeten, waar door. 't Is met deze weetenſchap gelegen, als met de Schilder- en Toonkunst. Hij, die in deze weetenſchappen ervaaren is, kan zeer gevoelig zijn voor derzelver ſchoonheden; nog meer, hij kan door een inwendig gevoel overtuigd zijn, dat deze ſchoonheden waarlijk aanweezig zijn; maar misſchien zal hij zich niet in ſtaat vinden, om deze ſchoonheden even zeer aan anderen te doen gevoelen, en nog minder, om hem de noodzaakelijke onderwijzingen te geeven, opdat deze door die ſchoonheden, even zo als hij zelve, worde aangedaan.

'T Is dus ontwijfelbaar, dat men het grootſte gedeelte dezer weetenſchap alleen aan de genie moet overlaaten."

Misſchien was het hier de voegzaamſte plaats, om den zulken onder mijnen Leezeren mijnen verpligtendſten dank te betuigen, voor verſcheiden, ſomtijds zeer gewigtige aanmerkingen,

gen, die mij op de eene of de andere wijze zijn toegekomen.

Ook die aanmerking, die sommige mijnen stijl hier en daar gebezigd, als meer bloeiend, dan koelzinnig leerende, hebben doen laaken, heb ik mij in dit stuk hier en daar poogen ten nutte te maaken.

Alleenlijk bid ik mijnen Leezer echter te bemerken, dat die aanmerking, (zo men eenige losspraaken, waar in ik bij gelegenheid van de beöordeelinge sommiger beeldtenissen uit weide, uitzondert,) tot het overige van 't onderwijzend deel dezer handleidinge, waar alles zeker op een bedaard oordeel en zuivere proefneemingen aankomt, niet kan worden uitgestrekt.

Ten dezen opzichte heb ik geenzins bedoeld, om mijne Leezeren slechts door stijl of woorden inteneemen. Offchoon het bij gelegenheid van de verdiensten van alleruitmuntendste persoonen, wier naamen de dankbaarheid van 't nageslacht afvorderen, voor gevoelige harten altijd moeilijk zal zijn, om in eenen gelijken koelen of onverschilligen toon bij 't melden hunner verdiensten of lotgevallen te blijven voortgaan.

Vooraan op het Titel vignet hebben wij het kennelijk beeld van den vermaarden *Descartes* ter neder geplaatst.

Beproef ook hier Leezer! uwen physionomischen smaak; en 't zal u een billijk genoe-

gen

gen zijn, bij de beeldtenis van dien man te kunnen ſtilſtaan, die de kluiſters, welke 's menſchen geest zo veele eeuwen drukten, zo gelukkig heeft weeten aftewerpen; wiens vruchtbaare geest, ook in de dorre zandduinen onzes Vaderlands, de heerlijkſte kenzaaden der waarheid voor 't menschdom heeft uitgeſtort.

Hier geeven wij tot vermaak voor onze Leezers het ſchaduwbeeld van den gevoeligen Menſchenvriend, den beroemden *Bazedow*.

Men lette hier op de tekenen van gelijkvormigheid in de verſchillende lijnen der deelen van dit geheel profil.

Zullen de liefhebbers der Gelaatkunde, zo zij hun gevoel op 't eerſte gezicht van dit afbeeldſel raadpleegen, 'er iets tegen hebben, om onder het zelve te plaatſen: —— kracht, ſterkte!

's Mans poogingen, zo om den Godsdienst tot deszelfs eerſte eenvouwigheid, onder tegenſtand van allerlei ſoort, met kracht te rug te roepen, als om zich hartigst, en zonder eenige bekommering wegens de gevolgen, om eene gelukkigere leiding van 't opluikend menschdom te bekommeren, verdienen alle onze hoogachting: en misſchien zeg ik niet te veel, met van de nakomelingſchap op goeden grond te verwachten, dat zij aan dezen Man den naam van hervormer, in het ſtuk der opvoedinge, met geen minder recht zal geeven, dan *Descartes* zich dien naam, in 't ſtuk der Wijsbegeerte, verworven heeft.

Hier en daar in den loop van 't Werk hebben wij ons van de beste Geſchriften in de Natuur- en in de Gelaatkunde bediend, terwijl wij, wel verre van ons dat geen, wat anderen toekomt, te willen toeëigenen, integendeel de meeste dier geſchriften ten nutte voor onze Leezeren hebben opgegeeven.

Ik eindig dit Werk, aan veele zijden onvolkomen, (en wie voelt deze onvolkomenheid ſterker, dan ik zelve?) met die zelfde gevoelens, waar mede ik het zelve tot vermaak en tot nut van mij zelven en mijne Vaderlanderen begonnen heb.

Ik onderdruk hier alle andere gevoelens, en kan de drift niet weêrſtaan, om het met deze volgende te beſluiten.

Ons weten is ſtukwerk.

Bekommeren wij ons ſteeds, om ons zelven te kennen; daar wij bezig zijn, om ons op de kennis van anderen toe te leggen!

Dat ijdele praalzucht nimmer 't doel zij onzer Gelaatkundige oefeningen!

Oordeelen wij altijd voor ons zelven; en zeer zelden, bijkans nooit, voor anderen!

Hij, dien wij zien en beöordeelen, draagt het beeld van onzen gemeenſchappelijken Maaker. In hem zien wij onzen natuurgenoot en onzen broeder.

Ik dank U Heere! dat ik op eene vreezelijke wijze wonderbaarlijk gemaakt ben. —— Wonderbaar zijn uwe Werken; en dat erkent mijne ziele!

Einde van het Tweede en laatſte Deel.

BLAD-

BLADWIJZER

DER

HOOFDSTUKKEN,

in dit Tweede Deel.

Bij ABRAHAM BLUSSÉ *en* ZOON *te Dordrecht, zijn gedrukt en te bekoomen de volgende Werken:*

Algemeen en beredenerent Woordenboek der Natuurlijke Historie; behelzende de Historie der Dieren, Planten en Mineralen, en die der Hemelſche Ligchamen, der Verhevelingen, en andere voorname verſchijnſelen der Natuur: benevens de Historie en Beſchrijving der enkelde Drogerijen, welke de drie Rijken opleveren, hun gebruik in de Geneeskunst, in het gemeene Leven, Landbouw, Konſten en Handwerken. Uit het Fransch van den Heere *Valmont de Bomare*, door *Charles Papillon*, 3 Deelen, gr. 4to. 21 : 0 : 0

Beknopte Hand-Atlas der ganſche weereld, beſtaande in meer dan 100 keurige Kaarten, alle afgezet, in Fol. halve eng. band. 36 : 0 : 0

En ieder Kaart apart, Afgezet. 0 : 6 : 0

En Onafgezet. 0 : 4 : 0

Bleiswijk en *Esdre*, Aanleggen en Verſterken van Dijken, met platen. 1 : 14 : 0

Bourdé de Villehuet, de Scheepsbeſtierder, of proef der verrichtingen en krijgswendingen van het Vaartuig ter Zee, met pl. gr. 8vo. 3 : 0 : 0

Idem op Schrijfpapier. 4 : 10 : 0

Bluſſé (A.) Opvoeding der Nederlandſche Jeugd en Beſpiegelingen, gr. 8vo. 0 : 8 : 0

——— Eerſpoor aan de Nederlanders. 0 : 5 : 8

Bonnaud, Bederving van 't Menſchelijk Geſlacht, door 't gebruik der Keurslijven, 8vo. 0 : 18 : 0

Cabinet van Nederlandſche Gezichten, 9 deelen in 4to. rojaal pap. 45 : 0 : 0

——— ——— klein mediaan papier. 36 : 0 : 0

——— ——— ordinair papier. 31 : 10 : 0

Cabinet van Kleefſche Gezichten of 10de deel. 5 : 0 : 0

——— dito rojaal papier. 7 : 0 : 0

——— dito ——— mediaan papier. 6 : 0 : 0

Cave (William) eerſte Christendom, of geſchiedenis der Oude Christenen, in de eerſte Eeuwen des Euangeliums, vijfde druk; merkelijk in Stijl en Taal verbeterd, met toepasſende Versjens op ieder Hoofddeel voorzien, en met nieuwe Konstplaten vercierd; 2 deelen, gr. 8vo. 3 : 12 : 0

Cramer (J. A.) Lijdende Emmanuël, 5 deelen, gr. 8vo. Dord. 1773. 8 : 0 : 0

——— ——— Idem best papier. 12 : 0 : 0

——— ——— Overdenkingen, Beſpiegelingen, Gebeden en Gezangen over God en zijne Werken, 2 deelen, gr. 8vo. 3 : 16 : 0

Compendium Grammaticæ Græcæ. 1 : 2 : 0

De Mensch aan zijne Zwakke Zijde beſchouwd. 1 : 10 : 0

Euler,

Euler, volkome Inleiding tot de Algebra, 2 delen, met plaaten. 3 : 15 : 0

Grauwhart, Christel. Bedenkingen en Leerzame Zinnebeelden op 's Menschen Staaten, beroepen en genegentheden, als mede op de Dieren, Planten; enz. met Schriftuurlijke Uitbreidingen en Versjes, met 175 platen, 2 deelen 3de druk, 8vo. 2 : 12 : 0

*Gezichten (XXI schoone) van Utrecht, Proefdrukken, Folio. 7 : 0 : 0

Godleerende Vischkunde. 1 : 16 : 0

dito groot papier. 2 : 10 : 0

Genees Natuur- en Huishoukundige Jaarboeken, 36 stukjens, en word maandelijks vervolgt, elk stukje 0 : 12 : 0

Hellenbroek (*A*) Kruistriomf van Vorst Messias, of Predikatien over 't Lijden, Dood en Begraving van den Heere J. C. vierde druk, 4to. 3 : 4 : 0

Hedend. Historie of Tegenwoordige Staat aller Volkeren, 33 deelen, in 8vo., met veele Platen en Kaarten verciert. 102 : 0 : 0

——— ——— of Staat van Overijssel, 1ste stuk. 1 : 0 : 0

Het 2de stuk met Friesland, enz. ter perse.

Holtrop, Engelse en Nederd. Grammaire, 1780. 2 : 4 : 0

Huidekoper, Rijmkronijk van *Melis Stoke* 3 delen gr. 8vo. 10 : 10 : 0

——— ——— dito in 4to. 10 : 0 : 0

——— ——— dito in gr. 4to. med. schrijf. 21 : 0 : 0

Kerkelijk Handboekje 4de druk. 1 : 0 : 0

Kweekschool der Heel- Ontleed- Natuur- Ziekte- Artseny- Schei- en Vroedkunde, 10 deelen, met pl. gr 8vo. 25 : 0 : 0

Idem aparte deelen van 't zelfde Werk.

Kort Begrip der Christelijke Leere na de leiding van *A. Hellenbroek*, 21ste druk, bekent bij den naam van het Delftse *Hellenbroekje*. 0 : 8 : 0

Lessen der Wijsheid over de Gebreken der Menschen, 3 deelen, gr. 8vo. 4 : 10 : 0

Leuter, Kruiskerk, of Spiegel van Gewetensdwang, in 5 Tafereelen en Mengeldichten, 4to. 3 : 0 : 0

——— dito groot papier. 4 : 10 : 0

Le Long, Koophandel van Amsteldam, 3 deelen, 1780. 4 : 10 : 0

Mark (*J. a*) kort opstel der Christenen Godgeleerdheid, tot leering der Waarheden, en Wederlegging der Dwalingen, 8ste druk, 8vo. 1 : 10 : 0

——— ——— korte omschrijving van de voornaamste Leerstukken van den Christelijken Godsdienst, 3de druk, 8vo. 0 : 3 : 0.

——— ——— Merch der Christenen Godgeleerdheid, 5de druk, 4to. 3 : 12 : 0

Marijn

Marijn (*P.*) Dictionaire Portatif, Fransch en Duitsch, en Duitsch en Fransch, 8ste druk, in 2 deelen, 8vo. uitgegeeven en verbetert door *J. Holtrop* en *E. Zeidelaar*. 3 : 10 : 0

Muller (*P. L. S.*) Deliciæ Naturæ Selectæ met 90 kunstige afgezette platen, Atlas Formaat, Dord. 1770. 140 : 0 : 0

Molenaar over de Catechismus, 2 deelen. 2 : 10 : 0

——— onvervalste Melk. 0 : 8 : 0

——— Kort Begrip. 0 : 5 : 8

Nieuwentijd Waereldbeschouwing ter wederlegginge van alle Ongodisten, met platen, gr. 4to. 8 : 0 : 0

Nahuis, Kort Begrip, 2 deelen. 1 : 16 : 0

——— klein Kort Begrip. 0 : 3 : 0

——— Voorbeeld. 0 : 8 : 0

——— onderzoek des Geloofs. 0 : 4 : 0

Nispen, Landmeetkonst, 8vo. 1 : 5 : 0

Proeve van Zedepoëzij, door *Concordia & Labore*, gr. 8vo. 1 : 5 : 0

Pad (het) der Deugd of geschetste Historie van *Pamela*, *Clarissa* en *Grandison*, 8vo. 1 : 5 : 0

Perrenot (*Mr. A.*) Rechtsgeleerde Bedenkingen en Wijsgerige Verhandelingen. 1 : 16 : 0

Reiziger (de Nieuwe) of Beschrijving van de oude en nieuwe Waereld, in vermakelijke, leerzame en nuttige brieven, 26 deelen, gr. 8vo. 39 : 12 : 0

Schoolhouder (*J.*) Oeffenschool der Notarisfen, 3de druk, 8vo. Uitverkogt.

——————— (2de deel van) 't Oeffenschool der Notarisfen, door Mr. *F. L. Kersteman*, 8vo. 1 : 5 : 0

Tisfel, Apologie voor de Leer der Verzoening. 1 : 2 : 0

——— Gedachten aan de Bibliotheekschrijvers. 0 : 5 : 8

Verklaaring der H. S. door de Engelsche Godgeleerden, in Folio en Quarto. Idem over het N. T. compl. en afzonderlijke Deelen apart.

Vitringa, over Jesaia, 6 deelen, 4to. 13 : 0 : 0

——— over Romeinen I tot VIII. 4to. 3 : 0 : 0

Weyerman, Leven der Schilders, 4de deel, met platen. 3 : 12 : 0

Dito groot papier. 5 : 0 : 0

Wagenaar (*J.*) Vaderlandsche Historie. 22 deelen, 8vo. met platen, en met een extra stel platen. 63 : 0 : 0

——— ——— dezelve verkort, gr. 8vo. met platen. 1 : 18 : 0

——— ——— ——— in klein 8vo. met platen. 1 : 5 : 0

——— ——— ——— zonder platen. 0 : 10 : 0

——— ——— ——— in 't Fransch, 8vo. 0 : 14 : 0

——— ——— bijvoegzels tot de 1ste druk. 0 : 6 : 0

Zeydelaar (*E.*) Nederduitsche Spelkonst voor de Jeugd, Dord. 1774. 8vo. 0 : 8 : 0

Ziegemeyer, Waereldling ontdekt. 0 : 16 : 0

——— Nedrig discours. 0 : 14 : 0